Ӧтвыв кодзув

9
СЕНТЯБРЬ
1982

Сыктывкарса челядьлӧн паркын.

Снимокыс В. Вежевлӧн.

Войвыв кодзувъ

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННӦЙ ДА ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКӦЙ ЖУРНАЛ

■

ЛЭДЗӦ КОМИ АССР-са ПИСАТЕЛЬЯСЛӦН СОЮЗ

■

ПЕТӦ 1926 ВОСЯНЬ

■

9

СЕНТЯБРЬ

1982

■

СЫКТЫВКАР

ТАЙӦ НОМЕРЫН

Геннадий ЮШКОВ. Куратовлы. Илля Васьлӧн кувсьӧм кузя. Морт нэм. Тӧдса коми пӧрӧдчысьлы. Гортын. Интернатын быдмис Коля. Кытчӧ лэбӧ вертолёт? Дачаяс йылысь. Важ мойд (кывбуръяс) 3

Степан ТИМУШЕВ. Сарлӧн «милӧстьӧн» (повесть) 7

Александр НЕКРАСОВ (Гамса). Бара на тулысыд воас. «Тӧвланьнин ар помыс сынӧ...» «Вежсьӧ ставыс: му и вӧр...» Выль во водзвылын (кывбуръяс) 38

Публицистика

Александр ЛЫЮРОВ. Анна Романовна 39

Григорий ДУРКИН. Вӧлі ас мортӧн 43

З. ИВАНОВА. Сьылӧны Сыктывкарса ветеранъяс 47

Критика да библиография

Елена КОЗЛОВА. Выль тӧдса, авъя коми ань . . 48

Е. ИГУШЕВ. Велӧдӧны чужан кыв 50

Таисия ГРИНФЕЛЬД, Лидия ШИШКИНА. Коми литературалӧн история 51

«Войвыв кодзувлӧн» почта

Н. МОРОХИН. Ӧтвылысь тӧждысьӧмӧн . . . 55

СЕВЕРНАЯ ЗВЕЗДА

◆

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ
ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ

◆

ОРГАН
СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ
КОМИ АССР

Главный редактор ***П. Шахов***

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

А. Ванеев, М. Игнатов, Н. Куратова, А. Одинцов *(ответственный секретарь),* ***В. Попов, С. Попов, С. Раевский, И. Торопов*** *(зам. главного редактора),* ***Г. Юшков.***

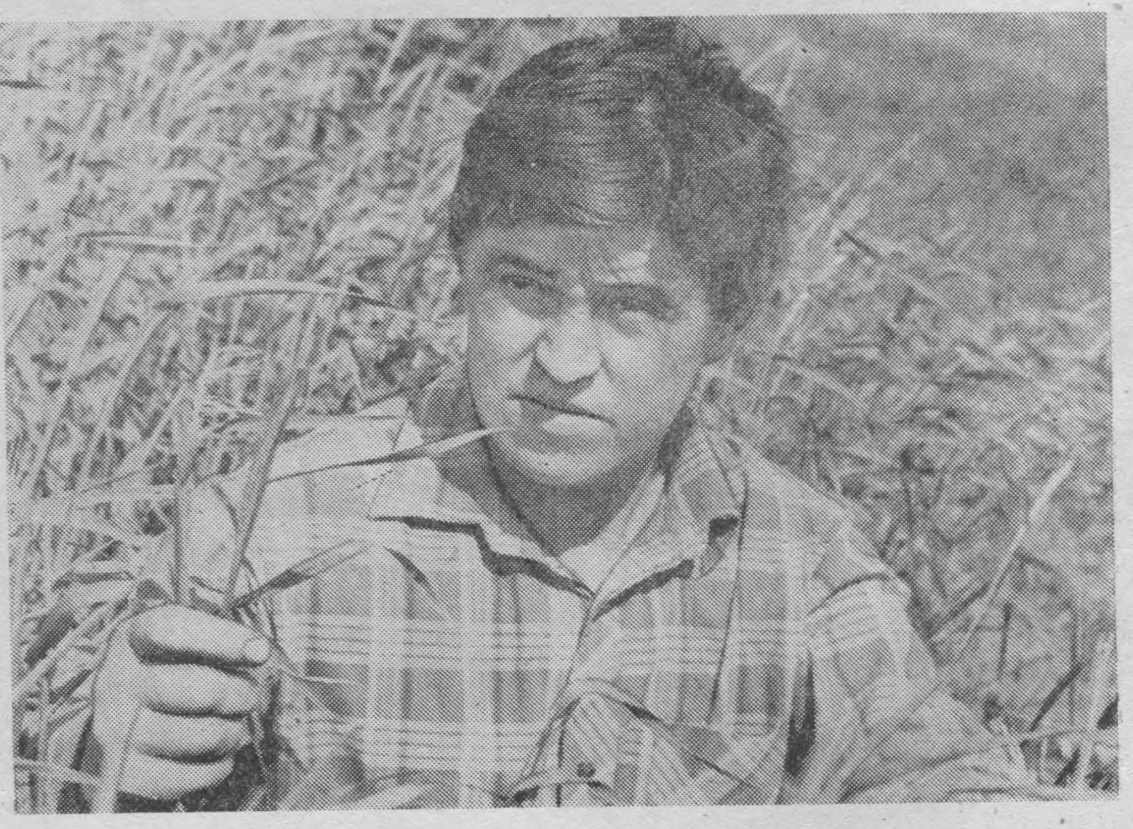

«Палевицкӧй» совхозса механизатор Александр Доронин.

Снимокыс Р. Конюховлӧн.

Геннадий ЮШКОВ

Куратовлы

«Менам муза — Абу вуза!»

И. КУРАТОВ

И менам муза абу вуза,
И меным торъя шуд оз ков.
Мен лымъя муыс тайӧ муса
И чӧскыд сылӧн нянь да сов.

И менӧ тась он тшынав лыскӧн,
Ме ай-мам ордымысь ог кеж.
И менӧ тэ моз вирӧй кыскӧ,
Кӧн парма — тӧв и гожӧм веж.

Ме ставсӧ сьӧлӧмӧн тан кыла:
И шонді гож, и кӧдзыд пуж.
И тэ моз комиӧн ме сьыла,
Кӧть, гашкӧ, ог на бура куж.

Ми огӧ шогалӧй, кыдз войдӧр,
Но колӧм ӧвсьыны оз сет:
Мед бур йӧз водзас коми войтыр
Эз лёкджык сьыланкывйӧн пет!

□ □ □

Илля Васьлӧн кувсьӧм кузя

Он нин аддзыв сійӧс тась,
Мывкыд сёрни улас инась.
Со и муніс Илля Вась
Нэмыс кежлӧ миян дінысь.

Эськӧ эз нин вӧв и том,
Медым тадзи шогӧ усьны:

Быттьӧ сотчис вӧрын чом,
Кытчӧ волывлім ми узьны.

Быттьӧ уна коми кыв
Гуас сьӧрсьыс сійӧс нуис.
Век мед лоӧ сылы сыв
Коляозъя чужан муыс!

□ □ □

Морт нэм

Геронтология *— кывсьӧ наука,
Весигтӧ эм институт.
Пӧрысьман мортыд тай, мый сэсся шу кӧть,
Сэтшӧм нин усьӧма пуд.

Ноксьӧмыс вичмӧ и шогыс на личкӧ:
Олӧмыд олӧм на-й эм.
Медтӧ наукаыс отсалӧ, сідзкӧ,
Муртса кӧть нюжӧдны нэм.

Сӧмын тай Лунвылӧ миянӧс туйдӧ,
Корсьӧ дыр олысьсӧ сэсь.
Сё сайӧ арӧса пӧльӧӧс чуйдӧ:
Ён на пӧ, юрыс на сэзь.

Абу ме Лунвывса пӧльӧлы паныд,
Мед сійӧс видзас на ен.
Телепит лои наукалысь тані
Отитор юавны мен.

* Геронтология — наука, коді тӧдмалӧ-велӧдӧ пӧрысьмӧм.

Пӧльӧӧс тӧда ме войвывса сиктысь:
Йӧзыскӧд сибыд да ас,
Быдтор на вӧчӧ, оз мукӧд моз никты,
Тыртӧ кӧть кӧкъямысдас.

Ыджыд тай арлыд! И тадз позьӧ шуны,
Босьтны кӧ тӧд вылӧ сё.
Но ӧд и олӧмсӧ ас вылас нуны
Сылы эз этша жӧ ло.

Томысянь мыркӧдчис, вӧрысь да ваысь
Гежӧда петавліс тон.
Сылы на уджйӧза «Комилес» таысь,
Сетны кӧ ӧнія дон.

Вуджӧма лои и войналысь вояс,
Невскӧй Дубровкалысь ад.
Морӧсас вурыс и кокас, и сояс,
Лёк водзын овлывлӧ мат.

«Ловтӧ он сьӧлышт, а коркӧ ӧд
эштан!»—
Воча кыв мӧдӧс оз сет.
Чипыртас винатӧ, бокӧ оз вешты,
Тшынасьны сы бӧрын мед.

Кайтны кӧ дженьыда, мортыс эз довъяв,
Нинӧмысь асьсӧ эз видз.
Ружтіс да туртіс! А век на со ловъя!
Кыдзи нӧ сідз?!

□ □ □

Тӧдса коми пӧрӧдчысьлы

Оти делегацияын тэкӧд
Вӧлім коркӧ. Ачыд тӧдан — кӧн.
Туйӧ петӧм водзвыланым сэки
Чукӧстісны, сетыштны мед сьӧм.

Ок, кыдз аньяс чиршӧдлісны тэнӧ,
Воманыс кӧть пукты вӧлі тас!
Чайтісны, мый пӧкмелляыд венӧ,
Сійӧн и оз артмы кырымпас.

А мый уджыд абу лым чир ӧктан,
Налы тайӧ юраныс эз пыр.
Бензопила — матӧ пудъя сьӧкта,
Видлы сійӧн пӧрӧдчыны дыр!

А тэ нёльӧд пятилетка дорвыв
Лэдзан вӧр, и ыштӧ эн на пӧт.

Быть сэк вӧлі сувт да тэнӧ дорйы,
Кыв йылын нин бергӧдчыліс сӧт.

Кымынӧс нин тӧдлӧма «маяктӧ»:
Талун ӧзйӧ, аски — чис ни пис.
А тэн абу уджыс коми ягтӧг,
Сэні — гажыд-долыдыдлы вис!

Коз ли пожӧм... Видзӧдлывлан, оз-ӧ
Колан серти мӧдаröджык пӧр.
...И со, кывсьӧ, вуджӧмыд лесхозӧ,
Медым водзӧс быдтыны бур вӧр.

Югыд вира, шоныд сьӧлӧм руа —
Сэсся уна тэ йылысь ог доль!
Тадз кӧ овны, пӧльяс ногӧн шуа,
Чужан муным бӧрдан оз на коль.

□ □ □

Гортын

Локтан да мыйкӧ век камӧдан:
Мамӧлӧн уджыд пыр эм.
Пыри ме тэрыба камодӧ,
Лэчтысян абу-ӧ сэн.

Сымда квитанция, видзӧда,—
Тубырӧ идравлӧмтор.
Сэксянь на мамӧлӧн видзӧма,
Поставка мынтылім кор.

Сёйӧмсьыд оз вӧлі сутшиктӧд,
Тшыг сорӧн бергӧдчан во.

Йӧвтӧ, и яйтӧ, и кучиктӧ —
Мый абу сдайтлӧма со!

Ӧтувъя удж вылас зільӧма,
Та йылысь уна он доль.
Войяснас аслыд на тільӧма,
Мед эськӧ мӧстӧг эн коль.

Дзескыдад-пӧгибад волӧма,
Война пом тӧдлӧма шуд.
Ӧти сор йӧзыскӧд олӧма —
Ошйысьны тайӧн он кут.

Мамӧ тай ассыс век гаралӧ,
Воас кор пенсия лун:
Кодӧскӧ удзӧді бара пӧ,
Дыр-ӧ нин Ягас ог мун?!

Быттьӧкӧ дітшвидзис гортын век,
Сьӧкыдсӧ нэмнас эз пык.
Мед сылы эз вичмы орденыс,
Тӧда — медальыс эм кык!

□ □ □

Интернатын быдмис Коля

Этша велӧдчысьыс понда
(Татшӧм вайӧдісны помка)
Сиктысь бырӧдісны школа.
Интернатын быдмис Коля.
Классысь классӧ сэні вуджис.
Тайӧ-й вӧлі сылӧн уджыс.
Сэсся кесйӧдлӧм эз тӧдлы.
Сёйис — тырмис на кӧть мӧдлы.

Ӧні Коля ус нин быдтӧ,
Тӧдӧ сьыланкывтӧ лыдтӧм.
Бара гортас олӧ сійӧ,
Пыді жырйын кадсӧ виӧ.
Мамсӧ кесйӧдлӧ да видӧ,
Пычкӧ шайт, а то и витӧс.
Луннас узьӧ, рытнас юӧ:
Ӧти во пӧ шойчча, шуӧ.

Водзсӧ шогаліс, дерт, ёна:
Гортыд быдӧнлы ӧд дона.
Ни оз мыссьы, ни оз гачась,
Нинӧм вылӧ оз мун ачыс
Выльлун асыв лавка дінӧ,
Кытӧн виччысьӧ машина.
Но да велалан тай мортыд:
Оз кут ковны мамыд-гортыд.

Кольӧ лун и вежон кольӧ,
Гуга жель оз бергӧд Коля.
Воча кывйӧн мамсӧ венӧ,
Тэ пӧ эн на быдтыв менӧ.
Татчӧ мамыс швачкас кинас,
Сэсся вой шӧрӧдз оз инась,
Шлюпкас-бӧрдас паччӧр дорас:
Он ӧд йӧзӧ пет да норась.

□ □ □

Кытчӧ лэбӧ вертолёт?

Козъя вӧрлысь пемыд от
Шӧралӧ Печора.
Ургӧ-лэбӧ вертолёт —
Шыыс сэтшӧм гора.

Кытчӧ лэбӧ, кутшӧм мог —
Тайӧс тӧдан мыйӧн?
Гашкӧ, кӧнкӧ ыджыд шог —
Кодкӧ кулан выйын?

Гашкӧ, кӧнкӧ бӧръя во
Рӧдмис уна кӧин?

Гашкӧ, мыйыс друг эз ло
Ылыс буровӧйын?

Гашкӧ, чукӧрмис дзонь борт
Сиктӧ почта тырӧн?
Гашкӧ, кодкӧ чина морт
Тупкӧс юӧ пырӧ?

Абу ывлаыс тай лёк,
Буретш сьӧмга катӧ...
Ургӧ-лэбӧ вертолёт —
Тыдалӧ, оз матӧ.

□ □ □

Дачаяс йылысь

Кар сайын, кӧн ю ли шор,
Сэн и дача.
Эм и менам керкатор,
Весиг пача.

Эм и йӧр да гоз-мӧд град
Вомӧнногыс.
Ӧні ачым абу рад:
Сымда нокыс...

Медым кисьыд чер ли зыр
Сэн эз усьлы.
А ме волывладжык пыр
Сӧмын узьны.

А вот йӧзыс! Абу дон
Налы сэтӧн:
Быттьӧ уджалӧны тон
Поплы медӧн.

Оз тай дышныс налӧн пет,
Оз тай висьны.
Эг на аддзыв, тадзи мед
Жугӧдчисны.

Оз тай вот законыс лэдз,
Водзвыв дойдӧ,—
Эськӧ лэптасны дворец,
Кыдзи мойдын.

Меным краскаыд оз сюр,
Либӧ тольыд.
Налӧн гӧгӧр дзим да дзурк
Шыльыд-мольыд.

Налы куйӧд и бетон
Ачыс локтӧ.
Сӧмын вештӧны-ӧ дон,
Тайӧс ог тӧд.

И он кывтӧ налысь кыйӧ,
Шу кӧть кӧні.
Морт оз висьтав, кытысь-мыйӧ
Судзӧдӧны.

Мися, важся оласног
Оз нин сирась.
Вӧлӧм, кымынлӧн на со
Кӧнкӧ вирас.

Мед нӧ, кодлы абу дыш,
Этша узьӧ.
Мыйла сӧмын, кыдзи шыш,
Овны гусьӧн?

Тадзтӧ горшлунтӧ он ви —
Он кут пӧтны!
Овны ов, но колӧ и
Садьтӧ тӧдны.

□ □ □

Важ мойд

Кӧні вӧрыс джуджыд козъя,
Кӧні юӧ усьӧ ю,
Коркӧ олӧмаӧсь гозъя,
Вӧчӧмаӧсь видз да му.

Лэптӧмаӧсь керка-карта,
Быдтӧмаӧсь мӧс да вӧв.
Ӧти кывйӧн, инӧ-артӧ
Найӧс сулывлӧма тӧв.

Оз ков петны ылі туйӧ:
Аслад нянь и аслад сов.
А мый уджсьыд коскад сюйӧ,
Сытӧг му вылад он ов.

Эз на кывсьыв татшӧм серӧс,
Медым кодкӧ ёрис удж.
Но вот ӧтчыд дӧзмис верӧс,
Юсай ытшкыны эз вудж.

Асьтӧ на пӧ сёйӧ мӧскыд:
Турун пуктӧмысь и кув!
Со тай, йӧвсьыд на пӧ чӧскыд,
Кисьмӧ вотӧс — чӧд и пув.

Грыма-йирка гортас пырис,
Кӧн оз курччась лӧдз ни ном.
...Но а арнас мӧсныс быри,
Сэсся-й вӧвлы воис пом.

Турун вайӧмысь пӧ ӧвсим,
Куйӧд петкӧдны оз ков,

Тадзтӧ нинӧм пӧ и вӧвсьыс,—
Шутӧг гӧтырыс эз ов.

Гозъя колины кор кыкӧн,
Ладсӧ кутан ори гез.
Со нин ягысь ыджыд зыкӧн
Даддьӧн кыскалӧны пес.

Со нин тулыс югыд войӧн
Ӧдйӧпырысь локтӧ бӧр.
Сӧткигтырйи кокан шойӧн
Гозъя паръялӧны йӧр.

Со нин шонді синтӧ ёрӧ,
Турун йылын лысва войт.
Абу на пӧ ньӧти зорӧд —
Ӧні гозъяӧс оз дойд.

Да и кадыс водзӧ синӧ,
Со нин еджыдвидзӧ пуж.
Вынтӧм йӧрӧ, гӧртӧминӧ,
Нинӧм гозъялӧн эз чуж.

Тшаква помсьыд — абу олӧм,
Но ӧд важас бӧр он сын.
Пачтӧ ломтыны на колӧ:
Пилитісны звӧз и стын.

Кувны колис шуштӧм позъяс
Либӧ мунны кытчӧ гаж.
Корны петӧмаӧсь гозъя,
Лымйыс кок уланыс — чаж.
Бур, мый мойдыс тайӧ важ.

СТЕПАН ТИМУШЕВ

XI

Төвбыд кыз йи улын чӧла куйлӧм бӧрын, тулысъявыв Эжва заводитӧ зэвтны вынсӧ, вочасӧн пӧльтчӧ посни шоръяс, ёльяс да юяс тшӧт весьтӧ, кодъяс водзджык мездысьӧны лым эшкынысь да чепӧсйӧны Эжва-мамнысланнь сяльгысь-дзольгысь шыясӧн, а сэсся ӧтувтчалӧны да вынсялӧны, заводитӧны ызгыны-бузгыны, путкылялӧны асланыс туй вылын панидасьысь вужляяс, буждӧдӧны берегъяс, вӧтлӧны тӧвся чукӧрмӧм став няйтсӧ. Эжва кыпӧдӧ аслас морӧс вылысь йисӧ, вочасӧн чегъялӧ сійӧс, йӧткӧ, чӧжӧ вынсӧ да ыльӧбтӧмӧн вӧтлӧ-весалӧ аслыс туй, медым сэсся лӧня кывтны тувсов гож водзын дзирдалӧм-нюмъялӧмӧн.

Тадзи овлӧ и йӧз кост олӧмын. Чӧжсяс-чукӧрмас нартитана йӧзлӧн терпенньӧыс, скӧрлуныс да и петасызгысяс ортсӧ морӧс пытшсьыс. Тадзи вӧлі роч муын важысянь. Тадзи вӧлі, сідз шусяна, смута кадӧ дворяналы, бояралы, воеводаяслы да озыр купечьяслы паныд царь Василий Шуйский дырйи беглӧй холоп Иван Болотниковлӧн веськӧдлӧм улын крестьяналӧн восстание дырйи, 1606-ӧд воӧ. Тадзи вӧлі 1673-ӧд воын донскӧй казак Степан Разин юрнуӧдӧм улын нартитӧм-увтыртӧм йӧзлӧн крепостническӧй стройлы паныд тыш дырйи. Тадзи вӧлі Екатерина втораялӧн престол вылын пукалан кадӧ Емельян Пугачевлӧн веськӧдлӧм улын крестьянскӧй вӧйна дырйи.

Кулӧмдінын кӧть эз вӧвны ни боярa да помещикъяс, эз вӧв и крепостнӧй право, но вӧліны чиновник-взяточникъяс, кулак-мироедъяс, кодъяс польдісны гӧль крестьяналӧн ныылӧм-пӧсь весьтӧ; уна во дорвыв явӧ и гусьӧн пычкисны незаконнӧй вотъяс да недоимкаяс, озырмӧдчисны «государевӧй казна» нимӧн. И государственнӧй, сідз шусяна «вӧльнӧй крестьяна» пӧвстысь петісны правда вӧсна сувтысьяс, прӧстӧй йӧзлӧн нырщикъяс.

Сиктса скод вӧлі шуӧма чукӧртны благовещенье бӧрын куим лун мысти. Но гӧлӧва Мамонтов эз тэрмась — виччысис уездса начальствоӧс, гашкӧ, и пӧлицияӧс: на дырйи кокниджык нюкыльтны синсьытӧм Елесь Габӧӧс.

— Мамонтов мыйкӧ наянитӧ,— шуис ёртъясысльі гуся чукӧртчылі-

Заводитчӧмыс 8-ӧд номерын.

гӧн Гаврил Елисеевич.— И оз весьшӧрӧ. Чайта, котыртӧ аслыс шайка, тайӧс лэдзны оз позь. Делӧ дорӧ оз сибӧд Иван вокӧс. Қыйялӧны шурин Герасим керка гӧгӧр.

— Мый нӧ вӧчны?— юаліс вокыслысь Родион.

— Аски жӧ чукӧртны скод, медым сьӧд Прокӧ тӧдмӧдіс, кутшӧмджык вот кӧсйӧ перйыны таво вылӧ. А сэки тыдовтчас.

— Но кыдзи чукӧртан?— артмис Педӧр Турьевлӧн, кодысь гусяыс Габӧлӧн нинӧм эз вӧв.— Он ӧд быд керкаӧ десятскӧй моз таркӧдӧмӧн юӧрт.

— А ми таркӧдтӧг, быд паныдасьысьлы, быд ёртлы...— шуис Гаврил, нюмъёвтіс да содтіс:— Сэсся, шуам, гӧтырыд водз асывнас петас вала. Сідз. А тэ сылы шӧпнитан: талун пӧ скод чукӧртӧны, медым пӧ став мужичӧйяс локтасны. Родионлӧн гӧтыр мӧд юкмӧс дорын, Менам — коймӧд дорын...

— Мудер тэ, вокӧ. Абу мудер, а вежӧра,— ошкыштіс Родион.— Тадзинад и збыльысь талун жӧ став кулӧмдінса кутасны тӧдны скод йылысь. А кутшӧмджык кадӧ индыны скодсӧ?

— Та йылысь думышті жӧ. Вичко ыджыд жыннян юӧртас колана кадсӧ.

— Но коді кӧлӧкӧльняас каяс?— юаліс Герасим.

— Ачыс пӧнӧмар Васька, дерт, оз смелмӧдчы.

— Но коді нӧ?— шыасис и Габӧлӧн пыр чӧв олысь медічӧт вокыс — Микайлӧ.

— Ачым. А ог кӧ, кодкӧ пелькджык на сюрас. Сӧмын эн вунӧдӧй: миянлы колӧ лоны стен кодь топыдӧн-крепыдӧн. Ӧтувйӧн ми — чегны позьтӧм вын!

Йӧз садьмытӧдз на Габӧлӧн пиыс, Пилип кытшовтіс вичко гӧгӧр. Весь лунӧ пӧнӧмар узьӧ аслас стӧрӧжкаын. Клёнгыны-чуксавны веруйтысьясӧс оз ков. Узь пӧттӧдзыд да видзӧд мича вӧтъяс. Кӧлӧкӧльняӧ кавшасьлыны вичко паперть ӧдзӧссянь ортсысяныс тшупӧдӧн тэчӧм кирпичьясті да ва лэччан трубаяс кузя том йӧз велалісны ичӧтысянь. И зон пелька кайис вывлань, кутчысис кӧрт перилӧӧ, зэвтіс сой вынъяссӧ да регыдӧн лоис колана местаын. Сэсся шыавтӧг лэччыліс пытшкӧсса поскӧдыс да папертьсянь пыран ӧдзӧс дзирйӧ сюйис чегӧм коса пом: видлы пырны, кор дзирйыс топӧдӧ кӧртсӧ да оз сет воссьыны ӧдзӧсьслы. А лэччынысӧ Пилялы абу сьӧкыд: пӧнӧмар Васьлӧн, медым асъя звӧнитны эз ковмы пӧрысьӧ-нэмӧ пошиктӧмӧн кыпӧдчыны кӧлӧкӧльняӧдз, лэдзӧма ыджыд жыннянсянь ёнкодь гез, кодӧн и довйӧдлӧ жыннян кывсӧ. Тайӧ гезйыслысь помсӧ Пилип кыскис-лэптіс сажень кык вылнаӧ кӧлӧкӧльня да соборкостса вевт вылӧ.

«А ӧні виччысьны, кор батьлӧн керка весьтысь чепӧсъяс сьӧд тшын. Индӧм кадӧдз мамӧ пачсӧ оз ломты»,— аслыс шуис зон да вылысянь заводитіс видзӧдны сикт вылӧ. Со вичко дорын Пӧлудиевлӧн лавкаыс, орччӧн кык судта управа — сылӧн жӧ керкаыс, а пӧдвалас-гӧбӧчас — чижовка. Неылын — Мамонтовлӧн да зятьыслӧн, Русиновлӧн, керкаясыс, кодъясӧс тшуписны во-мӧд сайын. Гӧра вевдорын бара жӧ кымынкӧ кык судта керка — вермана олысьяслӧн. А сэсся... А сэсся Эжва берег и шӧр улича пӧлӧн ляпкыдик рыныш кодь, юр пӧла вевтаяс — катыд помсянь кывтыд помӧдз — быттьӧ син пӧлаӧсь, кильчӧтӧмӧсь, вежыньтчӧмаӧсь пӧрысь Ӧгашлӧн пиньтӧм вом моз. Лунвывлань, Эжва сайын — Носим, сэті юыс песовтчӧ Кужлань, коді оз тыдав, верст сизим сэтчӧдз. Войвылын — Дон сикт. Кӧть и оз тыдав, но сиктбердса джуджыд мыльксӧ аддзан. «Сэтчӧс водз садьмысь тьӧтӧяс, кӧнкӧ, вичысьӧны нин ломтӧм пач дорын Ыджыд тыысь чери кыйысьясӧс»,— мӧвпалӧ сюсь синма зон да оз вунӧдлы видзӧдлыны батьыс керка вылӧ. А сьӧлӧмыс: «Тук-тук-тук»,— быттьӧ вӧзйысьӧ дукӧс увсяньыс ортсӧ.

Со нин тшыналісны да заводитісны ваймыны пачьяс и кулӧмдінсалӧн. Дырджык узьӧны Мамонтов, Пӧлудиев. Налы тэрмасьны некытчӧ: удитасны на!

Сикт важӧн нин садьмис асъя унмысь, туй ловзис: керкаысь керкаӧ,

сарапан бӧж дорсӧ кутыштӧмӧн, котралісны бабаяс, ӧти-мӧдласянь тшыг скӧтлы турун зорӧд пыдӧс колясъясла мӧдӧдчисны сийӧс-мегырсӧ ӧдва кыскысь вӧвъясӧн мужичӧйяс. Пилялӧн кутіс бырны терпенньӧыс, ӧд со ыджыд югыд нин, эз кӧ вӧв кымӧра, эськӧ Эжва катыдса яг весьтын шонді нин ӧшаліс. И сэки бать керка весьтын трубаысь чепӧсйис сьӧд тшын: мамыс ӧзтіс сирӧд чаг.

«Бом-був-бом! Бом-був-бом!..»— шызьӧдіс кулӧмдінсаясӧс ыджыд жыннянлӧн ылӧдз кылана горыс.

Пӧнӧмар Вась эз на удит гӧгӧрвоны, мыйла сытӧг шыасис кӧлӧкӧльня, а Пилип шурснитіс нин кушенчаа кинас гез кузя кӧлӧкӧльня да соборкостса вевт вылӧ, чеччыштіс кык сыв судтасянь вичкобокса джуджыд толаӧ, быттьӧ кузь пожӧм вывсянь ур. Бур, мый лымйыс войладор боксяньыс абу на вӧлі ёна сылӧма, да и войыс небыд вӧлі, чарӧмтӧм. Сӧмын шуйга кок лапаыс мыйкӧ ёнтыштіс, но пӧсь вывсьыд эз и казявлы, воис гортас да порогсӧ воськовтӧм бӧрын долыда юӧртіс:

— Ставсӧ вӧчи, кыдзи тшӧктін, батьӧ!

— Молодеч! А мыйла нӧ чотан?

И сӧмын сэк кыліс зон, мый заводитӧ доймыны шуйга кокыс. Нюмдӧмӧн вочавидзис батьыслы:

— Чеччыштігӧн, буракӧ, чорыдджыка зутшкыси.

— А нолы, Дарья, пӧрччӧд питӧ да ӧдйӧджык шоныд турун ваын коксӧ пӧж. Чукӧст Ӧгаш ичиньтӧ, сійӧ татшӧм делӧясад мастак,— еджыд дукӧссӧ пасьталіг, тшӧктіс бать.

— Ме вола жӧ...

— Он! Куйлы да кывзысь мамыдлысь да Ӧгаш тьӧтӧыдлысь,— тшӧктіс бать. А сылысь кывсӧ ни Пилип, ни мамыс некор эз вуджлыны.

* * *

Ыджыд жыннян шыысь Мамонтов звирк чеччис вольпась вывсьыс. «Оз-ӧ нин сотчы кӧнкӧ?»— воис вежӧрас. Улыс дӧрӧм-гач кежсьыс чепӧсйис ӧшинь дорӧ да шай-паймуні: управалань сикт кыкнан помсянь мӧдӧдчисны мужичӧйяс, кияснаыс шенасисны да, буракӧ, ас костаныс вензисны-тӧлкуйтісны. Черъяс, багыръяс ни ведраяс некодлӧн эз вӧвны. «Сідзкӧ, абу пӧжар»,— гӧгӧрвоис гӧлӧва да тэрыба пасьтасискӧмасис. А сэк коста управа дорӧ чукӧрмис нин морт ветымын, и йӧз чукӧрыс вочасӧн содіс. Мӧдысь ӧшиньӧ видзӧдлігӧн Прокӧ казяліс йӧз чукӧрысь еджыд дукӧса Габӧӧс. Сыкӧд орччӧн сулалісны Родион да Мишка вокъясыс, Герасим Сладкоштиев да став «разбойнӧй голытьба-горлопанъяс», кодъяслӧн мӧд во нин артавсьӧны недоимкаяс. «Но коді нӧ джынняннас клонгис. Гашкӧ нӧ пӧнӧмар Васькаӧс ышӧдісны. Стӧкан самӧкур вылад сійӧ дась кӧть и дявӧллы служитны,— мӧвпаліс гӧлӧвалысь медальсӧ сьыліас ӧшӧдіг да зептас казеннӧй печатьяс дзебиг.— Но морӧ, петкӧдла ме сылы пуж!»— коймӧдысь ӧшиньӧд видзӧдіг казяліс, кыдзи куим мужик кыскисны управалань пыксьысь да мездысьны зільысь зятьсӧ — писарь Митрей Русиновӧс, мӧдласянь вайӧдісны вот чукӧртысь казначей Мирон Тимушевӧс. Гӧлӧваӧ кандидат Ефим Попов да старшина Кузнецов сӧмын на тыдовтчисны сикт шӧрын, найӧ тэрмасисны управалань. И сӧмын сэки, кор матысмисны сотскӧй да десятскӧйяс, кодъясӧс индавліс ачыс, Мамонтов смелмӧдчис петны управа керкаӧ. Бӧрсяньыс, Елесь Габӧ юрнуӧдӧм улын ызнитісны-пырисны варовмӧм мужичӧйяс.

Лӧз нойӧн кышӧм пызан сайӧ пуксьӧм бӧрын Мамонтов ортсыӧдіс морӧссьыс медальсӧ — властьлысь символсӧ — да стрӧга, но ньӧжйӧник, медым ставӧн кыласны (а унаӧн управа пытшкӧ эз тӧрны да сулалісны восьса ӧдзӧс сайын ыджыд посводзын), юаліс:

— Мыйся асныралӧм? Коді тіянӧс татчӧ корис? Мый колӧ?!— содтыштіс гӧлӧссӧ. Сійӧ быттьӧ морӧснас кыліс, кыдзи мырдӧн вайӧдӧм да мыш саяс сулалысь писарь Русинов да казначей Мирон Тимушевлӧн повзьӧмныслa тіралӧны кокъясыс.

Управаӧ чукӧртчӧмъяс чӧв олісны. Мамонтов збоймыштіс.

— Тані государственнӧй учреждение! Ме ещӧ ӧтчыд юала: мый, мися, тіянлы колӧ, мый кӧсъянныд?

И сэки пызан дорӧ матыстчис Елесь Габӧ.

— Тэ лӧньджыка сёрнит, гӧлӧстӧ эн лэпты. Горзӧмыд-чиршӧдлӧмыд оз отсав,— шуис гӧлӧвалы.— А кӧсъян кӧ тӧдны, мый колӧ ставлы, сёрнит обществокӧд тӧлка-лада.

— Но ме кӧсъя тӧдны...

— И тӧдмӧдам. Мыйла ті кӧсйылінныд обществолысь скодсӧ нуӧдны тӧрыт, но ылӧдінныд да некодлы эн юӧртӧй? Вочавидз.

— Виччысям уездной начальствоос.

— Медым повзьӧдны граждананаос?

— Мый, тайӧ допрос? Но ме тані гӧлӧваыс, а абу Елесь Габӧ!— заводитіс скӧравны Мамонтов.

И сэки суитчис Герасим Сладкоштиев:

— Гаврил Елисеевич сёрнитӧ общество нимсянь.

— Кӧзяин тані ме на, ме и распорядитча!— морӧсас тувкис сьӧд Прокӧ.

— А ми корам тӧдмӧдны обществоос, ыджыд-ӧ вот ковмас быдӧнлы мынтыны,— шыӧдчис Родион.

— Уездной начальство вотӧдз да вынсьӧдтӧдз нинӧм ог висьтав!

Габӧ гӧгӧрвоис, мый Мамонтов наянитӧ, и сыкӧд бурӧн ладмӧдчыны он вермы. Сійӧ гӧлӧссӧ содтытӧг шыӧдчис чукӧртчӧм йӧз дорӧ:

— Кывлінныд, граждане? Уездной начальствотӧг пӧ нинӧм ог висьтав. Правоыс, буракӧ, абу. А кутшӧм право серти тэ, Мамонтов, доран колодкаӧ да видзан чижовкаын бӧбыльясӧс, пӧрысьясӧс да пычкан налысь недоимкаяс? Кытысь недоимкаясыс артмисны?

— Сё кристос, дорліс куим сутки кежлӧ да видзис чижовкаын. А мый менам эм, кутшӧм нажӧткаысь мынта вотсӧ?— йӧз чукӧрсянь шӧшӧкильтіс пиньтӧм Пӧлик дед, коді кынӧмпӧтсӧ шедӧдӧ христа радиӧн корӧм помысь.

— Кывлін, Мамонтов? Мый вочавидзан Пӧлик дедлы либӧ Педӧр Турьевлы, кодлӧн семьяыс олӧ тшыг нисьӧ пӧт? Кутшӧм право серти тэ да зятьыд быд мужичӧй вылӧ тувъяланныд ӧтыджда вот, а онӧ вермӧм да озырлун серти?

— Дышъяслы некор озырлуныд эз да оз и шедлы!— горӧдчис старшина Кузнецов.— Колӧ водзджык садьмыны да сёрӧнджык водны.

— Тэ, ва шыр, ланьт! Корсянь нӧ нин тэ да Пӧлудиев водзсӧ садьмылінныд? А воттӧ мынтанныд ставкӧд ӧткодьӧс.

— Правильнӧ, Габӧ! Қырссьы найӧс, вир юысьясӧс!— горӧдісны ӧтпырйӧ некымынӧн порог дорсянь.

— Его императорскӧй величество водзын ставӧн ӧткодьӧсь,— смелмӧдчис писарь Русинов дорйыны тестьсӧ.

Но тайӧ сӧмын ыззьӧдіс йӧзӧс. Герасим Сладкоштиев петіс водзӧ да крапкис:

— Сарӧдз — ылын, енмӧдз — ылын. Со мыйла ті и кулянныд гӧль йӧзлысь кучиксӧ!

— Тэ ӧд ачыд сар дорӧдз ветлӧмыд, мыйла нӧ и енмӧдзыс эн кавшасьлы!— гежӧдик пиньсӧ жерйӧдліс Мамонтов.

— Вӧтлыны сьӧд бубуляӧс пызан сайсьыс!

— Мырддьыны медальсӧ!

— Асьсӧ дорны колодкаӧ!

— Ещӧ и жеръялӧ...

Быд пельӧссянь горзісны збоймӧм мужикъяс.

— Ланьтӧй, скӧтъяс!— камӧбтіс лӧзӧдтӧдзыс скӧрмӧм Мамонтов.— Властьлы паныд мунны?! Тюрьмаӧ кӧсъянныд?

Габӧ матыстчис Мамонтов дорӧ да чорыда шуис:

— Ми кӧ скӧтъяс, тэ тайӧ скӧтсӧ джагӧдлысь кӧин! Пӧрччы медальтӧ да пукты печатьястӧ.

— Тайӧ нӧ... Бунтуйтны? Ме губернаторлы...

— Кӧть сэсся кодлы... А ӧні пӧрччы медальтӧ, а то медаль чеп йылас и ӧшӧдам. Но!..

Эз кӧсйы татшӧмсӧ Габӧ, но Мамонтов ачыс вайӧдіс таӧдз. Мамонтов пикӧ воӧмӧн видзӧдліс скод вылӧ чукӧртчӧм войтыр вылӧ, но дорйысьясыс вӧліны этшаӧн. Да и йӧзыс ёна скӧрмисны. Сэтчӧ жӧ Елесь Габӧ котыр... И сійӧ пинь пырыс моз шуис:

— Зэв кӧ нин кӧсъянныд, обществолысь скодсӧ шуам восьтӧмӧн. Сӧмын, граждана, кора: энӧ ёна горзӧй, медым гӧгӧрвоинныд ставсӧ...

Мамонтов пыр на надейтчис аслас посол, син пӧла Лазар вылӧ: «Арталӧм серти Лазар воис ӧти суткиӧн. Гражданскӧй исправник Волков дыр вылӧ перекладнӧйясӧн воас талун-аски. Зэв на вермас лоны, сьӧрсьыс некымын полицейскӧйӧс ваяс. А сэки... Видзӧдлам, коді кодӧс. Кодлы пуксьыны тюрьмаӧ, а кодлы кӧзяинӧн лоны?»

Нем виччысьтӧг кыліс Елесь Габӧлӧн вынйӧра гӧлӧсыс:

— Йӧзӧдам общественнӧй приговор! Кулӧмдінса крестьяна ӧтвылысь шуисны...

Мамонтовлӧн чошмунісны пельясыс. «Шуисны» кывсӧ тӧдчӧдӧмыс быттьӧ сьӧкыд кувалдаӧн камгис Мамонтовлы юрас.

— Тавося апрель первой лунсянь вештыны удж вывсьыс ӧніӧдз вӧвлӧм гӧлӧва Прокопий Мамонтовӧс, сылысь зятьсӧ, Митрей Русиновӧс налогъяс-вот перйӧмын властьысь вывті мунӧмысь да крестьянаӧс дзескӧдӧмысь,— лыддьӧдліс Елесь Габӧ.— Шыӧдчыны уездной да губернскӧй начальство дорӧ, а ковмас кӧ и царствуйтысь государь-император, его величество Николай Павлович дорӧ, медым мӧдӧдасны следственнӧй комиссия да видлаласны миянлысь став водзті гижлӧм жалӧбаяс!

И керкаын юрӧбтіс:

— Пра-а-вильнӧ! Правильнӧ, Гаврила Елисеевич!

Татшӧм гӧлӧсъяс бӧрас йӧжгыльтчисны и Русинов, и старшина Кузнецов, и казначей Мирон Тимушев... Скод вылӧ сёрӧнджык воӧм Ӧндрей Пӧлудиев, коді эз нин удит писькӧдчыны другъяс дорас да сулаліс посводзын бӧръяяс лыдын, кань моз гусьӧникӧн кыйкнитіс гортас.

— Кыдзи тіян ногӧн, кулӧмдінсаяс?— юаліс Габӧ.

— Кыдзи тэ — сідзи и ми!..— кыліс сё гӧлӧса воча кыв.

Елесь Габӧ шылькнитіс дзормыны заводитчӧм гӧгрӧс ус-тошсӧ, нюмъёвтіс да шуис Мамонтовлы:

— Верман чеччыны аслад улӧс вылысь. Пӧрччы сьылісьыд медальтӧ да пукты пызан вылӧ государственнӧй печатьяссӧ. Тэнӧ чӧвтӧ общество.

— Тайӧ — насилие!— тіралан гӧлӧсӧн чилӧстіс Прокӧ. Но вӧчны нинӧм — пӧрччис зарни чеп йылын морӧсас ӧшалысь медальсӧ, перйис зепсьыс государственнӧй герба резинӧвӧй да сургучнӧй печатьяс, пуктіс лӧз нойӧн вевттьӧм пызан вылӧ да букыша видзӧдӧмӧн шуис:

— Ставсьыс вочавидзан, Габӧ. И он мынӧй розгаысь ставныд. Да, да, ставныд!— грӧзитіс вӧвлӧм гӧлӧва.

— Родион, Герасим, лэччӧдӧй сійӧс кутузкаӧ, мед ыркалыштӧ,— тшӧктіс Габӧ.

И кор Мамонтовӧс нуӧдісны йӧз чукӧрын воссьӧм коластӧд пӧдвалӧ, кӧні неважӧн на вӧлі Елесь Габӧ, вӧвлӧм гӧлӧва эз лысьт видзӧдлыны сиктса ни ӧти гӧль мортлы синъясас. А видзӧдліс кӧ, аддзис помтӧм лӧглун да нимкодясьӧм.

Колӧ вӧлі мыйкӧ вӧчны, мыйкӧ шуны сиктса крестьяналы... «Мамонтовӧс арестуйтім, медальсӧ да печатьяссӧ мырддим, а сэсся мый?»— пессис юрас Елесь Габӧлӧн мӧвп. Но эз дыр. Крепыд вӧляа да решительнӧй морт ӧдйӧ аддзис петан туй.

— Мужикъяс!— шыӧдчис сійӧ скод дорӧ.— Ми вӧчим джын делӧ, мездысим мыйкӧ дыра кежлӧ нартитысьысь. Но кӧзяинтӧг, шулӧмаӧсь, керкаыд абу керка. Уездысь начальство да ревизор вотӧдз колӧ бӧрйыны выль гӧлӧваӧс.

— Но ӧд эм гӧлӧваӧ кандидат,— кыліс весьӧдвывсянь, кӧні сулалісны крепыдджыка олысь мужикъяс.

— Чӧрту кандидаттӧ!— ӧттшӧтш вочавидзисны гӧль войтыр.

— Мамонтовкӧд ӧтвылысь вирнымӧс пычкисны!

— Гаврила Елисеевичӧс!

— Габӧ-ӧ-с!— юрӧбтіс зал.

— Энлӧй, энлӧй!— лӧньӧдіс Габӧ. И кор ызгӧмыс лӧньыштіс, лабутнӧя содтіс:— Менӧ оз позь. Ӧти-кӧ, ме зэв скӧр...

Залын серӧктісны.

— Мӧд-кӧ, уездной начальство, а вермас лоны и губерняын, шуасны — лӧгыс ради пӧ став вӧлӧстьсӧ

Мамонтовлы паныд ышӧдіс,— водзӧ нуӧдіс Габӧ.— А тайӧ сӧмын кивыв сылы лоӧ. Колӧ, медым тайӧ печатьсӧ кутіс да государ-императорлысь власть медальсӧ новліс морт, кодлы общество эскӧ, дӧверитӧ, медым сулалӧ йӧз дор, дорйӧ, а оз кедзовт найӧс, олӧ налӧн тужа-нужаясӧн. Ми,— чорзьӧдіс гӧлӧссӧ Гаврил,— огӧ его величество император Николай Павловичлы да сылӧн престолонаследниклы паныд мунӧ, а сӧмын асланым местаывса нартитысьяслы паныд. Правда ставсьыс дона. И ми сійӧс корсям. Герасим неважӧн воис Питерысь. Эскам, мый миян норасьӧм оз вош весьшӧрӧ. Россия-матушкалӧн сар Николай Павлович гӧгӧрвоас миянлысь курыд синванымӧс.

Эз тӧдлы Елесь Габӧ, кутшӧм кыввора вӧлӧма. Пырджык зумыш, лишнӧй сёрнитӧм йӧз водзын. Кор ковмис кыв кутны ставсьыс, сійӧ лоис Ӧнисим поп дорысь бурджык проповедникӧн. Весиг гӧгрӧс чужӧм вылас пӧсь чепӧсйис.

— Ме думысь,— чӧв олыштӧм бӧрын шуис Габӧ,— власть медальсӧ да гербӧвӧй печатьсӧ позяс дӧверитны...

— Петырлы,— шыӧдчис орччӧн сулалысь Герасим.— Попов Петырлы. Сійӧ мужик шӧр овмӧса, но пыр гӧльджыкъяс дор.

— Сӧгласнӧйӧсь!— ошкис скод.

— Абу горш рӧдысь,— кывкӧрталіс Габӧ.— А нолтӧ, Петрӧван, петкӧдчыв йӧз водзӧ.

Мужикъяс чукӧрысь петіс лӧз ноя пызан дорӧ дӧмаса азяма, пелькиник тушаа мужичӧй.

— Ачыд ещӧ швеч-Петырӧн нимтысян, а азям соскыд пыр дӧмаса,— серамӧ бергӧдіс Габӧ выльӧн бӧрйӧм гӧлӧваӧс. Тайӧ бара кыпӧдіс мужикъяслысь серам да ошкӧм:

— Немас-дӧмас...

— Медтыкӧ суниссӧ бура кужис путшкыны, а дӧмасыд сюрас...

— Кулӧмдінсаясыд ӧд абу нинкӧмӧн вузасьлӧмаӧсь...

Ыззьысьясӧс лӧньӧдіс Габӧ:

— Чӧвлӧй, кӧнтусь карсяяс! Серамыд да шмонитӧмыд ас местаныс колӧны. А тэ, Петыр Матвеевич, скод кӧ сувтіс тэ вылын, пуксьы тайӧ пызан саяс.

— А мый колӧ вӧчнысӧ?— раминика шуис шӧйӧвошӧм мужичӧй.

— Кывзам писар Русиновӧс,— водзӧ юрнуӧдіс Гаврил.— Мед висьталас, кутшӧм вот арталісны тестьыскӧд миян сьылі вылӧ, кутшӧм недоимкаяс кӧсйӧны чукӧртны.

Митрей Русиновлы воштысьны некытчӧ. Керка тыр йӧз, а син водзын он чепӧсйы, он небось сывдысь. Ва вылын тіралысь леторос кодь, дзӧран кияснас перйис ящикысь ведомость да нюжӧдіс выль гӧлӧвалы, но Петыр вештіс ведомостьсӧ да шуис:

— Ті Мамонтовкӧд лӧсьӧдінныд, тэныд и йӧзӧдны.

И мыйӧн сӧмын тӧдмасисны, мый кольӧм вося серти быд мужичӧй душ вылӧ да рекрутскӧй сбор вылӧ вотсӧ содтӧмаӧсь матӧ кык пӧв, лыбис сэтшӧм зык, мый ӧшинь стеклӧясыс муртса эз потласьны.

— Мый нӧ, кольӧм гожӧмын нянь-ным унджык воис?

— Гашкӧ, мӧсным ставнымлӧн кык куканьӧн вайсис!

— Бӧръя кучикнымӧс кульны лӧсьӧдчӧмаӧсь!..

— Кутшӧм закон серти?..

Матвей Петыр ӧдва лӧньӧдіс скодсӧ. Ковмис суитчыны и Габӧлы.

— Русиновлы вочавидзны нинӧм!— зыксӧ вевтыртіг ыджыд гӧлӧсӧн шуис сійӧ.— Гижӧмаӧсь пӧтӧлӧкысь. Вайӧ, мужикъяс, шуам сідзи: ревизия вотӧдз вотсӧ не примитны. Сӧгласитчам кӧ, сӧмын джын вылас. Ме вӧзъя — ёна гӧльясӧс мездыны вот мынтӧмсьыс да на пыдди содтӧд сюйны кыз рушкуаяс вылӧ. Тайӧ — ӧти. Мӧд-кӧ, тшыгъялысь семьяяслы магазия кумысь выль няньӧдз сетны кӧть нин пудйӧн душ вылӧ нянь. А та могысь...

— А магазеясьыс ӧд ключыс Пӧлудь Ӧньӧ ордын,— шыасис кодкӧ.

— Сдайтас, некытчӧ оз воштысь,— вочавидзис Габӧ.— А нянь юклыны ковмас комиссияӧн, сылы жӧ и список лӧсьӧдны нуждайтчысьяслысь.

— Вот тайӧ правильнӧ!— горӧдісны мужикъяс.

— Тэныд эськӧ коліс лоны гӧлӧванас!

— Бӧрйим нин да,— нюммуніс Габӧ.— А сылы отсавны бӧръям вит мортӧс да выль выборщикъясӧс.

— А казнасӧ, чукӧртӧм деньгасӧ код ордӧ?— шыӧдчис кодкӧ.

— Пӧлинӧ, муртса эгӧ вунӧдӧй. А нолтӧ, вӧвлӧм старшина Кузнецов, восьтлы кӧрт ящиктӧ, уна-ӧ тэнад сэні? Да эн ыджыдась.

Решеткаа чуланысь петкӧдісны казна ящик, восьтісны, арталісны.

— Стӧч кык сюрс шайт. Ассигнацияясӧн,— юӧртіс Елесь Иван, кодлы тшӧктісны лыддьыны деньгасӧ.

Сэсся ящиксӧ бӧр игналісны чуланӧ да ключьяссӧ сетісны выль гӧлӧвалы.

Русинов да Кузнецов та бӧрын кӧсйылісны петны, но Матвей Петыр мыйкӧ шӧпнитіс Габӧлы да шуис:

— Скод нимсянь тіянӧс йӧртам Мамонтов дорӧ. Ӧтлаын гажаджык лоӧ виччысьны уездной начальствотӧ. Петкӧдӧй найӧс чижовкаӧ да крепыда томналӧй.

МӦД ЮКӦН

Кӧинъяс да ыжъяс

I

Тулысын Кулӧмдінса крестьяналӧн коймӧд юкӧн семьяясын ыджыдлун кежлӧ эз нин пӧжавны пирӧгшаньга. Магазеяысь юклӧм этшаник пызьсӧ видзисны чепӧльясӧн, сорлалісны гырйын посньӧдӧм кос ньыв пу кырсь пызьӧн, идзасӧн, жугйӧн. Кодлӧн выльӧн лысьтісны мӧсъяс, кылӧдісны курыд няньсӧ йӧлӧн, сола тшакӧн да капустаӧн. Но и тайӧ вӧлӧгаыс эз быдӧнлӧн вӧв тырмана. Татшӧм тулысыс сиктын абу нин медводдза. Сё ветымын семьяысь ветымыныс тувсавлісны тшыг нисьӧ пӧтӧн. Мужикъяс зэлӧдлісны тасмаяссӧ, пыктӧм кынӧма нывбабаяслӧн кадысь водз чукыршссьылісны лӧзӧдӧм син доръясныс, гачтӧм-кӧмтӧм челядь шондіа лунъясӧ пӧжсисны гож водзын либӧ йӧжгыляисны поснидик ӧшиньяс дорын да виччысисны мамыслысь кӧть нин кутшӧмкӧ кынӧм пӧрйӧг.

Сэтчӧ жӧ, кыськӧ воис сьӧд висьӧм, синіс сідз нин эбӧсысь усьӧм йӧзӧс. Весиг выль вичко стрӧитӧм ковмис дугӧдны. И быд вежон кладбище вылын содісны выль гуяс, кыптісны жугыль крестъяс. Да, дзескыд кад воис Кулӧмдінӧ.

Сиктбердса туй пӧлӧн да водз кушмӧминъясын довъялісны чурвидзысь ордлыа вӧвъяс, нюкыртчӧм вӧраа мӧсъяс. Сӧмын ыжъяслы вӧлі кокниджык. Найӧ лэчыд пиньнаныс йирӧны керка бердӧ вайӧм пипу да пожӧм кражъясысь вижоват кырсьсӧ. Лымйысь кӧ мездмас асланыс ку пасьта му, ыжлы шедӧ нин кӧрымыд.

Ловзьӧ тувсовъя му, писькӧдчӧ ёсь йывнас веж турун. И тшыг мортлы гӧньӧ гумйыд сёян, пожӧм ли перйӧ, коляоз ӧктӧ, а сэсся и шомкор коркӧ-некоркӧ петас. Бара жӧ нюкыртчӧм рушкутӧ позьӧ тыртны. Ва воссьӧмсянь чери позяс кыйны. Но ӧд колӧ и гӧрны-кӧдзны. Кӧть кутшӧм сьӧкыд, а мужик видзтӧ медбӧръя ид шердынсӧ, мед нин кӧть арнас пӧттӧдз семьясӧ вердны. Но арсӧ, выль няньсӧ оз быдӧн аддзывны: ӧтиясӧс тшыг вӧтлӧ озырджык Керчомьяӧ да ыліджык сиктъясӧ, мӧдъясӧс бӧрӧн кокӧн кыскӧны кладбище вылӧ.

Педӧр Турьевлӧн гӧтырыс косьмис-косьмис да и муніс мӧдар югыдӧ. Педӧрлӧн кияс вылас колис нёль ныла-пиа. Кык писӧ ковмис нуны Ульянаса манастырӧ, сетны пӧслушникӧн, кӧкъямыс арӧса нывсӧ катӧдіс Дон сиктӧ да медаліс кага видзны кӧть нин кынӧмпӧтысь. Ӧти кагасӧ босьтіс видзны Елесь Габӧлӧн гӧтырыс, Дарья. Шогсис Педӧр, да юртӧ ӧшӧдӧмнад олӧмтӧ он кокньӧд. Сэки и воис отсӧг вылӧ Елесь Габӧ.

— Ветлы Нэмдінӧ. Мутӧ ми аяпиа гӧрам-кӧдзам. А тэ служитышт общӧй делӧлы, кыскы асладорӧ сэтчӧс мужикъясӧс, мед ӧтувтчасны местнӧй начальстволы паныд. Пожӧгӧ, Помӧсдінӧ да Керчомьяӧ ас войтырӧс жӧ сёрнитчыны мӧдӧдам. А Иван вокӧс да Герасимӧс карӧ ыстылам юӧртны уездса начальстволы асланым делӧяс йылысь да кор-

ны ревизия. «Мед кӧть шогсӧ неуна вунӧдлас ӧтувъя делӧ вӧсна тӧждлуныи,— думайтіс Габӧ.— Мужикыс крепыд характера, ставсӧ венас».

Матвей Петыркӧд да матыссаяськӧд сёрнитчӧм бӧрын скодсянь куим лун мысти Мамонтовӧс, Русиновӧс да старшина Кузнецовӧс чижовкаысь лэдзисны, но налӧн керка бӧрся индісны кыйӧдчысьясӧс, и вӧвлӧм кӧзяевалӧн вӧлі тӧдса быд воськов. А Русинов вежон кык эз лысьтлы гортсыс петавны.

Кулӧмдінын быттьӧкӧ ставыс лӧнис. Сӧмын гӧль йӧз збойджыка кутісны ветлӧдлыны сикт кузя, вӧляджыка лолыштісны. И виччысисны... Виччысисны, мый лоӧ водзӧ. Мый ваяс локтан гожӧмыс да арыс.

* * *

«Ёгорей кӧ — ваӧн, миӧла — турунӧн». Тадзи важся приметаяс серти шулӧмаӧсь Эжва вожын. Примета эз ылӧд: тувсов ёгорей кежлӧ * ва и збыльысь воссис. Кулӧмдін весьтӧд Эжва кывтӧ тэрмасьтӧг, лӧня, весиг Носим да Куж бердса чукыля кӧджъясӧ оз мытшасьлы. И мед кылалӧ: ю воссьӧм бӧрын позьӧ и куръяясӧ ытва дырйи чери кыйны пыравны да и ветельясӧн позяс кыйсьыны. Пыр нин содтӧд сёян гӧльмӧм-рекмӧм пызан вылын.

Но Елесь Габӧлы черила ветлыны вӧлі некор — пырджык Родион вокыскӧд управаын либӧ сиктса гӧль войтыр ордын. Гӧтырыс, Дарья, ёнасӧ та вӧсна эз тӧждысь: Габӧ вермас дорйыны асьсӧ, да и сиктса унджык олысьыс вӧліны сы дор. Сылӧн став тӧждлуныс да сьӧлӧмыс йитчисны мамтӧг кольӧм, кок йывсьыс усьмӧн слабитӧм ичӧтик Машук бердӧ. Ӧтка пиысь кындзи Дарьялӧн Габӧкӧд некод эз вӧв, и Педӧр Турьевлысь нывсӧ видзис ассьыс моз, а гашкӧ, и меліджыка на. Ещӧ и сы вӧсна, мый Педӧрлӧн гӧтырыс — поконича Ӧксинья — вӧлі Дарьялӧн нывдырся пӧдругаӧн, да и верӧс сайӧ мунӧмныс бӧрын пырджык ӧтлаын юклісны став шогсӧ и гажсӧ.

Гортас вайӧм бӧрын Дарья пывсьӧдіс-мыссьӧдіс Машукӧс, вердіс пыригтӧм нянь сора пӧжӧм йӧлӧн, гаровтіс сӧстӧм рузумӧн да водтӧдіс шоныд паччӧрӧ, шебраліс ыж ку пасьӧн. А сэсся пӧшти асъя вылӧдз вурис аслас важ сӧстӧм сарапанысь ичӧтик платтьӧ, корси сундук пыдӧссьыс Пилиплысь ичӧтдырся вурун носкисӧ.

Асъя пач ломтысигкості Дарья петаліс гидӧ, лысьтіс мӧссӧ. Сійӧ посводзас на кыліс садьмӧм Машуклысь бӧрдӧмсӧ, тэрмасьӧмӧн пырис керкаас да кайис паччӧрӧ.

— Ма-а-мӧ... Ма-а-мук...— слабиник гӧлӧсӧн бӧрдіс куим арӧса кага.

Дарья босьтіс, топӧдіс морӧс бердас бӧрдысь нывкаӧс, косӧдіс чужӧмсӧ рузумӧн да меліа шуис:

— Ме тані, мамукыд, та-ні,..— и ыльӧбтіс нывбабалӧн синваыс, ӧти войт усис кагалӧн чужӧм вылӧ да быттьӧ шензьӧдіс сійӧс: абу мамыслӧн кодь тӧдса мыгӧрыс, но сэтшӧм жӧ небыдӧсь киясыс, сэтшӧм жӧ мелі гӧлӧсыс.

Дарья сысъяліс мӧс вӧра йӧвсӧ, юктӧдіс кагаӧс. И Машӧ первойысь нюмъёвтіс сылы, быттьӧ эскис, мый тайӧ и эм мамукыс. А нывбаба видзӧдіс кагалӧн кельыд чужӧм вылас, гуранъясӧ вӧйӧм енэж кодь кельыдлӧз синъясас, шыльӧдіс сӧдз шабді кодь еджыд юрсисӧ. И морӧс вылас курыд гӧрӧдыс вочасӧн небзис-шоналіс.

— Донаӧй менам... Регыд справитчан, кок йылӧ сувтан, котравны-ворсны кутан.

И бур тӧждлунӧн ныв регыд крепаммис. Бандзиб вылас кутіс мыччысьны лежнӧг йыв дзоридз рӧм, бан бокъясыс гӧгрӧсмыштісны, вом доръясыс гӧрдӧдыштісны. Быркисны мича веж кудриа юрсьыс лӧм-аняяс.

— Дзик жӧ нин поконича Ӧксинья кодь, мичаник,— радліс Дарья.

— Медтыкӧ мамыслысь кодь олӧм-вылӧмсӧ эз тӧдлы, мед шудаджык вӧлі,— шулывліс узьысь кага вылӧ видзӧдіг Габӧ.— Кодлыкӧ ӧд колӧ жӧ лоны шудаӧн.

---

* Тувсов ёгорей — овлӧ май квайтӧд лунӧ.

И зумышмыліс: «Кымын шудтӧм на эм Кулӧмдінын, кымынӧс виччысьӧ корысьлӧн сумкаыс, оз кӧ нинӧм вежсьы бурджыкланьӧ? Сар милӧсьта,— водзӧ мӧвпаліс Габӧ,— сійӧ гӧгӧрвоас миянӧс да кокньӧдас олӧмнымӧс. Мӧд ногӧн оз вермы лоны...» Сэсся ньӧжйӧникӧн чеччас вольпась вылысь (Педӧр Турьевлысь кагасӧ быдтыны босьтӧм бӧрын Габӧ пырджык узьліс гӧтырсьыс торйӧн), пуксяс кильчӧ вылас да видзӧдӧ мӧвпалігтыр асъя кыа вылӧ, кытчӧдз оз быйкнит вӧр йывсянь шонді.

А юрас жуӧны мӧвпъяс: «Мыйла та дыра оз вочавидзны скодлӧн шыӧдчӧм вылӧ Нэмдінса, Керчомьяса, Пожӧгса да Помӧсдінса крестьяна? Налӧн олӧмныс абу жӧ бурджык. Эз ӧмӧй гӧгӧрвоанаа сёрнитны ыстӧм йӧз? Гашкӧ, аслым коліс кайлыны? Но оз, оз позь меным эновтны Кулӧмдін. Воасны уездысь, а миян юрнуӧдысьыс оз ло. Надейтчыны швеч-Петыр вылӧ тырвыйӧ ог вермы. Дерт, эм Родион вок, но сійӧ вывті ӧдйӧ ӧзйысь. Вӧліны кӧ гортын Герасим шурин да Иван вок. Но найӧс мӧдӧдім карӧ. И со матӧ нёльӧд вежон нин оз кывсьыны, быттьӧ ваӧ вӧйисны. А ӧд кад нин бергӧдчыны, вайӧдны сьӧрсьыс уезднӧй начальствоӧс...»

* * *

Пиля коддьӧмлы ловзьысь тулыс вайӧ мӧдкодьджык мӧвпъяс. Вонйын кӧть и ыркыдджык на, но маличаа том зонлы тайӧ веськодь. Мӧвпнас талун сійӧ бара вӧлі сикт катыдын, Кужйӧ мунан туйсянь неылын, кытчӧ рытъясын чукӧртчылісны гажӧдчыны том йӧз. Пилялӧн син водзас бара кыптӧ мыгӧрыс Насталӧн. Вӧснидик коска да зумыда гӧрддзасьӧм морӧса, вылын юра ныв быттьӧ сулаліс дзик орччӧн, кӧнкӧ вон саяс. Кыз кӧсаыс плавгысьӧма морӧс вылас, гӧрд вом дорыс тіралыштӧ, быттьӧ кӧсйӧ прысьмунны серамысь, а кисьмӧм сэтӧр кодь синъясыс дзирдалӧны сотысь ӧгырӧн...

Со Пиля мыш сайсяньыс бара кылӧ нывлысь мыла гӧлӧссӧ:

— Войся сюзь моз ӧтнад зутшвидзан...

Пиля дрӧгмуніс, бергӧдчис. Дзик орччӧн сулаліс Наста. Сьӧлӧмыс вӧрзис морӧс пытшкас, заводитіс тэрыба тіпкыны. Но кутіс радлунсӧ, веськодьпырысь здоровайтчис да вочавидзис:

— Тэ тай со рытъя бобув моз жӧ мыйлакӧ петӧмыд кусан кыа дорӧ.

— Мыйла нӧ сы дыра эн петкӧдчыв?— зонлы веськыда синмас видзӧдігтыр юаліс ныв.

— Висьӧдчи да батьӧ эз лэдз.

— Коньӧрӧй. Видзӧда да пыр на чотыштан.

Ныв видзӧдліс гӧгӧрбок, абу-ӧ кодкӧ матын да оз-ӧ кывзысь налӧн сёрниӧ. Сэсся матыстчыштіс да шӧпкӧдӧмӧн сорӧн шуис:

— А ме тӧда...

— Мый... тӧдан?..— повзьыштіс зон.

— Тӧда, мыйла висин да чотан.

— Кузь бӧжа катша висьталіс?

— Ас синъясӧн аддзылі...

— Мый аддзылін?

— Да тэ, Пилюш, эн пов. Ме некодлы, некор ог висьтав. Но и збой жӧ вӧлӧмыд... На, босьт.

И зон аддзис ныв киысь мичаа вышивайтӧм тугъя пома табак кӧшель.

— Ме ог куритчы,— заводитіс пыксьыны зон.

— Эн ыджда. Ӧні кӧ он, коркӧ кутан,— мырдӧн сюйыштіс кӧшельсӧ зонлы питшӧгас Наста да тэрыба, быттьӧ поліс торкӧмысь да йӧзасьӧмысь, висьталіс:— Ме водз асывсянь пукалі аслам жырйын вичколань ӧшинь дорын, вышивайті тайӧ кӧшельсӧ. Друг ковмуні ыджыд джыннян... Чайті, кӧнкӧ пӧжар... Видзӧда да кодкӧ кӧлӧкӧльнясянь гез кузя исковтіс, а сэсся паперть вевтсянь кыдзи тай звиркнитас толаӧ. Ме пыр и тӧді тэнӧ...

— Сорасьӧмыд, ме сэки тар койт вылын вӧлі.

— Таръясыд кӧлӧкӧльняад оз койтны,— нюмдіс ныв.— Да и шапка сертиыд тӧді. А сэсся котӧртін. Прркӧ Савать либӧ поплӧн Питирим тэ моз оз смелмӧдчыны. Прощайтлы, добрӧй молодеч!

И Наста тэрыба лэччис горув, быттьӧ эз и вӧвлы.

«Весиг аттьӧавны эг удит,— ду-

майтіс Пиля.— Окыштны эськӧ кисьмӧм вом дорас, кутыштлыны морӧс бердӧ, да абу тай ми серти вотӧсыс...»

Но кӧнкӧ сьӧлӧм бердас поздысис надея.

* * *

Шонді писькӧдчис тэрмасьтӧг. Первойсӧ сійӧ гусьӧникӧн, быттьӧ кыйӧдчис, корсьысис зэв ылі Из гӧра сайсянь петан туй, дзебсясис пожӧм да коз пу лапъяс улын, кысянь югдӧдіс енэжсӧ, но поліс на мыччыны дон кымӧссӧ. А ныв, улыс дӧрӧм кежсьыс, разьӧм кӧсаа, пукаліс аслас ичӧтик жырйын, векнидик слюда ӧшинь дорын. Елесь Пилипкӧд тӧрытъя аддзысьлӧмыс да сёрниыс ӧні сылы кажитчис вӧтӧн.

«Но и мый, ме кӧ восьті ассьым сьӧлӧмӧс?— эз нин ӧтчыд юав ассьыс Наста.— Пиля абу сиктса мукӧд зонъяс кодь: оз ышнясь да и быд удж вылӧ сямыс эм. Ас вӧснаыс сулавны кужӧ, а ковмас кӧ и быдторйысь доръяс.

Мыйкӧ гуся, морӧс улас дзебаса, кыскис нылӧс Габӧ Пиля дорӧ. А мый, и ачыс на том вежӧрнас эз тырвыйӧ гӧгӧрво. Гашкӧ, зонлӧн удал-повтӧмлуныс, гашкӧ батьыслӧн кодь жӧ зумыд тэчасыс, кузьмӧсіник, но мича чужӧмыс, панысьлігӧн мелі видзӧдласыс, вермас лоны, и быдлаӧ сямлуныс? Но мыйкӧ век жӧ торйӧдіс-тӧдчӧдіс Пиляӧс сиктса мукӧд зонъясысь. А тайӧ нин нывлы эз вӧв веськодьӧн.

Вӧр йывсянь кыйкнитіс-мыччысис шонді, сявкнитіс нывлӧн лысваасьӧм син лысъяс вылас зарни югӧрӧн. Ныв чышкыштіс еджыд дӧраӧн синъяссӧ, ышловзис:

«Некод оз тӧдлы, некод оз кывлы... А ме тэнӧ, Пилипушко, некодлы ог вузав, некод вылӧ ог веж...— шӧпнитіс быгӧртчӧм вом доръяснас ныв, пернапасасис да вӧлись водіс небыд гӧн вольпасьӧ».

II

«Гымыд чардыштӧг оз овлы, битӧг некор тшын оз пет»,— важысянь шулӧмаӧсь коми войтыр.

Кулӧмдінын лыбӧм зык кок йылас сувтӧдіс уездса, губернияса да весиг стольнӧй карса начальствоӧс: исправниксянь — Вӧлӧгдаса гражданскӧй губернаторӧдз, а сэсся кывсис и царскӧй министръясӧдз да весиг жандармъяслӧн шеф, генерал-адъютант граф Бенкендорфӧдз. И быд документын, кодъяс ӧтарсянь и мӧдарсянь мунісны эстафетаӧн, гижисны: «Вологодскӧй губерниясысь Кулӧмдінса крестьяналӧн бунтуйтӧм да начальстволысь кывзысьтӧм йылысь». И эз тӧдны Елесь Габӧ да сыкӧд ӧтвыв мунысьяс, мый вӧчсьӧ уна лыда государственнӧй канцелярияслӧн кыз ӧдзӧсъяс сайын, кутшӧм воча кыв воас налӧн норасьӧм-корӧмъяс вылӧ.

А Кулӧмдін виччысис. Виччысис Елесь Габӧ, виччысис и Прокӧ Мамонтов. Габӧ виччысис Иван воксӧ да Герасим шуринсӧ, кодъясӧс мӧдӧдіс Усть-Сысольскӧ, округса управляющӧй ним вылӧ письмӧӧн. Прокӧ виччысис Лазарӧс исправник Волковсянь воча кылӧн. Бӧрӧ колис ыджыдлун, прӧйдитіс троица, а юӧр некоднаыслы эз во. Мый нӧ лоис, кытчӧ вошины нарошнӧйяс?

* * *

Уезднӧй исправник Волков пукаліс жара ломтӧм кабинетын. Некымын ыджыдкодь румка вина юӧм бӧрын (ӧбедайтны винатӧг эз пуксыв) сійӧ тшӧктіс костӧдыштны кабинетысь воссян ӧшиньсӧ, разис китель кизьяссӧ да пызан улӧ коксӧ нюжӧдӧмӧн нисьӧ пукаліс, нисьӧ куйліс. Недыр мысти торкӧдчис да пырис письмоводительыс, пуктіс пызан вылас пакет да виччысяна сувтіс ӧдзӧс дорӧ.

Исправник жугӧдіс пакетысь сургучьяссӧ, восьтіс да мыйкӧ дыра кушмӧм плешсӧ зыраліг, лыддис. Сэсся казяліс виччысьысь письмоводительӧс да стрӧга юаліс:

— Мый нӧ мыр моз зутшвидзан, Ёгор? Али мыйкӧ ещӧ эм?

— Да, ваше благородие. Кулӧмдінсянь нарошнӧй виччысьӧ тіянсянь примитӧм.

— Мед пырас.

Лазар полігтырйи воськовтіс по-

рог вомӧн, пӧрччис шапкасӧ, улӧдз копыртчыліс да шуис:

— Ыджыд чолӧм, кузь нэм да став бурсӧ, ваше благородие, сиӧ тіянлы Кулӧмдінса гӧлӧва Мамонтов да мӧдӧдіс тіянлы со тайӧ пакетсӧ.

— Аттьӧ Прокопий друглы. Кутшӧм сылӧн здоровьеыс?

— Сы йылысь, кӧнкӧ, ачыс гижӧ,— смелмӧдчис Лазар,— менам делӧ сетны колана киӧ пакетсӧ да виччысьны воча кыв.

— Овмӧдчин кытчӧ?

— Сӧмын на вои.

— Сідзкӧ, мун да шойччы. Деньгаыд эм?

Лазар муртса эз ошйысь вит шайтаӧн, но ас кадӧ казяліс да вочавидзис:

— Кос няньтор сьӧрысь.

— Эй, Ёгорей!

Письмоводитель тэрыба пырис, быттьӧ сӧмын и виччысис чукӧстӧм.

— Нуӧд тайӧс... Кыдзи тэнӧ нимтӧны?

— Лазарӧн. Бать серти — Петрӧвич.

— Нуӧд Лазарӧс трактирӧ. Висьтав трактирса кӧзяинлы менам нимсянь, мед олан пельӧс сетас да вердас-юкталас. А тэнӧ, Лазар, кор ковман, тайӧ мортыс корас.

Мамонтов, «нижайшӧй поклонъяс» да уна лестнӧй кывъяс бӧрын, исправниклы юӧртіс, мый Кулӧмдінса крестьянаӧс властьлы паныд ышӧдӧны Елесь вок котыр да налӧн рӧдвужыс, а юрнуӧдӧ «бунтарь» Елесь Габӧ, кодӧс Волков тӧдӧ водзті писаралӧм серти. Тайӧ Елесь Габӧыс пӧ нӧйтіс Лазарӧс, коді ваяс пакетсӧ, а сэсся пӧ уськӧдчыліс и сы вылӧ, гӧлӧва вылӧ. Благовещенье бӧрын Кулӧмдінса гӧлӧва кӧсйӧ чукӧртны скод таво кежлӧ вот вынсьӧдӧм могысь, а вотыс, недоимкаясӧн, кольӧм вося серти ыджыдджык, а та вӧсна полӧ зык лыбӧмысь да корӧ тэрмасьӧмӧн локны господин исправникӧс некымын жандармкӧд, медым лӧсьӧдны пӧрадок, а ковмас кӧ, и арестуйтны «смутьян» Гаврила Поповӧс да мукӧд юрнуӧдысясӧс, кодъяс весиг вичкоын поплӧн проповедь дырйи благовещенье лунӧ буянитісны.

И ещӧ юӧртіс Кулӧмдінса гӧлӧва, мый общество нимсянь Елесь Габӧ вермас мӧдӧдны уездной карӧ ассьыс йӧзсӧ: воксӧ, вӧвлӧм салдат Иван Поповӧс да шуринсӧ, Герасим Сладкоштиевӧс, коді ветліс сарлы жалӧбаӧн Питерӧдз.

Мунны Кулӧмдінӧ? Кӧть Лазар и воис карӧдз кык суткиысь регыджык, но Волков тэрмасьны эз кӧсйы. «Оти-кӧ, рӧспута заводитчис,— мӧвпыштіс исправник,— мӧд-кӧ, кытысь ме срочнӧясӧ босьта жандармъяссӧ, менам киын кӧ сӧмын инвалидной команда?»

Но не сӧмын та вӧсна нюжмасис исправник. Сійӧ эз вӧв збойяс лыдысь да лыддис бурджыкӧн не сюйсьыны «зі позйӧ», кыдзи нимтіс ас кежас Кулӧмдінӧс. «Ачыд пуин роксӧ — ачыд и паняв!»— кывкӧрталіс исправник Мамонтов йылысь думайтігӧн.

А вӧвлӧм салдат Иван Поповлӧн да Герасим Сладкоштиевлӧн карӧ лэччӧм йылысь юӧрыс тшӧктіс пыдісяньджык думыштчывны. Губернияса начальство секретнӧй гижӧдын тӧдмӧдіс Герасимлӧн Питерӧ ветлӧм йылысь да тшӧктыліс Волковлы кутны бӧр локтігас, тӧдмавны, кутшӧмджык норасьӧмъяс да кытчӧ мӧдӧдлісны, ковмас кӧ, видзны весиг арестын, а сэсся ветлыны Кулӧмдінӧ да места вылын тӧдмасьны делӧясӧн. Но Герасим тывйӧ эз шед — кӧть и быд туй вожын вӧліны Волковлӧн кыйӧдчысьяс.

«Сюсь мужик, вежӧра, лэчкӧ юрсӧ кокньыда оз сюй,— гӧгӧрвоис исправник.— А öні, тыдалӧ, ас кокнас менам киӧ воас. И колӧ чайтны, Елесь Габӧ бӧрын сиктас медся нималанаяс лыдын».

Волков тӧдіс, мый кулӧмдінсаяс некымын во нин гижӧны незаконнӧя деньга перйӧмысь жалӧба бӧрся жалӧба. Гашкӧ, Мамонтов Прокӧ и збыльысь чайтӧ асьсӧ удельнӧй князьӧн, но кутшӧм делӧ таӧдз Волковлы: ӧнӧдз казнаӧ Кулӧмдін обществосянь деньгаыс воис исправнӧя, а тайӧ государственнӧй крестьянасянь — главнӧйыс. Сідзкӧ, тӧждысьны ёнасӧ нинӧмла.

Волков эз бӧрыньтлыв, тӧвся туйӧн кӧ вайлісны Мамонтовсянь йӧ-

ра туша, пӧтка, чӧскыд чери. Тайӧс лыддьыліс козинӧн, а эз калымӧн. Да и деньгаӧн кӧ «козьнавлісны»— эз шулы взяткаӧн. Исправниклӧн да поплӧн зепныс пыдӧстӧмӧсь, уна тӧрӧ. Да ӧтнасӧн ӧмӧй тадзисӧ вӧчліс? А кытысь да код тшӧт весьтӧ волісны козинъясыс, сылы вӧлі веськодь: ӧти жалӧванньӧ вылад лышкыдатӧ он овмӧдчы.

Трактирса кӧзяин исправниклӧн тшӧктӧм серти сетіс Лазарлы ичӧтик пельӧс, кӧсйысис вердны казенной рӧщӧт вылӧ надейтчӧмӧн. Лазар лунтыр шӧйтіс карса уличаясӧд. Шӧрас вӧліны купечьяслӧн каменной стрӧйбаяс, а гӧгӧрыс — ляпкыдик пу керкаяс. Тувсов няйтыс тані тырмис жӧ. Сӧмын Всехсвятительскӧй да Спасскӧй уличаяс пӧлӧн пу москияс нюжалісны.

Первойсӧ кабакӧ пыралӧмысь виччысис, вит шайтасӧ эз кӧсйы видзны: ӧд гортас воӧм бӧрын позяс тӧвнас кувсьӧм мӧс пыддиыс ньӧбны ялавичӧс. Куим лун мысти кутіс горт вӧснаыс гажтӧмчыны. Заводитчис рӧспута, и бӧр кайны Кулӧмдінӧ оз ло кокни. Воссяс ва, туйяс тшыкасны — подӧн ни вӧлӧн, да и вит ю ковмас вуджны: Сыктыв, Кӧрткерӧссянь — Эжва, Шойнатысянь — Висер, сэсся бара жӧ — Эжва, Аныбӧ да Носимсянь — Кулӧмдінӧ. Сэсся ӧд и кӧдза кад воӧ. А исправник пыр на эз корлы, мыйкӧ виччысьӧнюжмасьӧ. Кутчысис, кутчысис Мамонтовлӧн вит шайта бердӧ, кыдзи воймӧм кондалӧн сісьмысь увйӧ, и чегис увйыс да жмоткысис-уси. Эз вермы терпитны да перйис дӧра торйӧ гартыштӧм витасӧ питшӧгсьыс, дыр бергӧдліс син водзас, бӧр дзебис, бара кыскис.

«Пӧлтинник видза и тырмас»,— шуис аслыс Лазар, пернапасасис да петаліс кабакӧ, ньӧбис пӧлӧвинка, тупӧсь джын рудзӧг нянь, сімыштӧм нин сельди. Сэсся игнасис аслас пельӧсӧ да пӧрӧдіс первой румка, исалыштіс нянь чепӧль. Ректіс румкасӧ, весиг эз чукыртчыв. «Роч курыдыд» недырмысьт биӧн шонтыштіс морӧссӧ, ӧдйӧ разаліс став вир сӧнъясӧдыс туша пасьталаыс, чепӧсйис юрас да ки-кокас. Лоис кокни да долыд. Мӧд румка бӧрын Лазар юрын бергаліс нин «шондібан», а пӧла синсьыс чепӧсйис синва войт.

Но вежӧрсӧ Лазар эз на вошты. Пӧлӧвинкаыд кажитчис этшаджыкӧн, бара петаліс тӧдса кабакӧ да ньӧбис партӧвӧйӧс. Кока румка бара ӧти бӧрся мӧд ветлӧдліс пызан вывсянь да вомӧдзыс. Гудыртчӧм син пӧла Лазар аттьӧаліс нин «бур сьӧлӧма» гӧлӧваӧс да «ыджыд милӧстя» енмӧс, вомгорулас нюжӧдліс:

— Те-е-бе-е бо-о-га-а хва-а-лим, те-е-бе-е...

Кыліс кӧ кодкӧ ортсысянь, дерт, чайтіс, мый пельӧсса ичӧтик чуланын баксӧ янсӧдӧм меж.

Кокни заводитны — сьӧкыд дугдыны. Пелыстӧм пыжтӧ визув ныылыд да пӧпутнӧй тӧлыд ва шӧрӧд кылӧдӧны, косьяс да гыяс вомӧн чагйӧс моз песӧны-чеччӧдлӧны. Татшӧм визулас первой румка бӧрын и веськаліс Петыр Лазар. Асывнас сійӧ садьмис юр висьӧмысь, быттьӧ кодкӧ балябӧжас нӧшкӧн тівкӧдіс: сэтшӧма жувгис-ковгис юрас. Вомыс косьмӧ, кылыс зуд кодь чорыд, а морӧссӧ нюкыртіс-гудраліс. Терпитны эськӧ пӧкмеллясӧ, но Лазар лыддис, мый татшӧм висьӧмсьыс бурдӧдчылӧны сӧмын...

Пӧкмелитчӧм бӧрын збоймис. Абу ӧд весь шулӧмаӧсь: «Чӧртыд пӧ ӧд содтӧд радейтӧ». Чӧртыс сідзи быттьӧ и шӧпкӧдӧ пеляс: «Петав да петав ещӧ». И Лазар бара петаліс партӧвӧйла да ректіс тшыг кыӧм вылас: сёйны эз пыр, весиг трактирса ӧбед дорӧ оз петав.

И мӧдіс кывтны ва шӧрӧд пелыстӧм пыжӧн, кытчӧдз витнан шайтыс эз быр. А сувтны оз вермы: ырзьӧм пытшкӧсыс водзӧ корӧ и корӧ биа васӧ. Эз вермы терпитны, петіс базарӧ да вывсьыс Мамонтовлысь пасьсӧ донтӧм донысь вузаліс... А пась бӧрся и кучик сапӧгсӧ коксьыс иналіс. Та бӧрын трактирӧ эз нин волыв, аддзысис ас кодьыс жӧ другъяскӧд... Да и кыдзи сэсся бӧрас, пасьтӧг да кӧмтӧг локтан трактирщик ордӧ?

Воліс корны исправниксянь письмоводитель, но трактирщик сӧмын кияснас шевгӧдліс:

— Мӧд вежон нин оз ов. Кытчӧ воштысис — тӧдны ог вермы.

...Аддзисны Лазарӧс троица лунӧ Кырувса потшӧс бокысь. Турдӧмалӧзӧдӧма вежӧдысь турун вылын. Юӧртісны исправниклы, корисны пӧнятӧйясӧс, гижисны протокол.

— Но и дурак!— сӧмын и шуис Волков да тшӧктіс дзебны кладбище бокӧ.

Вайӧдісны кык арестантӧс да тшӧктісны шойсӧ идравны. Сетісны рӧгӧжа, медым гартыштны покойниксӧ. Ӧти арестантыс дыр видзӧдіс покойниклӧн чужӧмӧ, сэсся пыдісянь ышловзис, пернапасасис да аслыс шуис: «Со кӧні аддзин аслыд смертьтӧ, Лазарь Петрӧвич».

* * *

Вӧвлӧм салдат Елесь Иван да Герасим Сладкоштиев петісны туйӧ ва ямны заводитігӧн неыджыд пыжӧн.

— Войяс ӧні югыдӧсь. Позьӧ переменаӧн пыжад и узьыштны, а Эжва-матушкаыд кылӧдас, сӧмын бӧжав. Энӧ вунӧдӧй кыснанъяс бӧсьтны, гашкӧ и чери курччас. Пыр нин сёян. Да и кыснанасьысьяс вылад полицияыд веськодяджык видзӧдӧ: быдсямаыс ӧд овлӧ. Карад начальство дорад кыкнанныд эн сюйсьӧй, бурджык, Иван кӧ пырас. Сійӧ писарлы отсасьысь, сылы и кивывджык скодлӧн решение йылысь юӧртны. А Герасимлы син сайынджык колӧ лоны,— велӧдіс мунысьясӧс Габӧ.

Ямысь ю кузя выльӧн сиралӧм да мавтӧм пелькиник пыж кывтіс ӧдйӧ, кывтісны мужикъяс пӧшти лун и вой. Берегӧ петавлісны сӧмын сикт костъясӧ — пуыштны пызя рок, код коста вугралісны кельчи-ёкышъяс, пузьӧдны пув коръя ва и — бара водзӧ, сӧмын пелысъясныс дзирдыштalісны гож водзын либӧ тӧлысь югӧр улын. Войяс кӧть и ыркыдӧсь на вӧліны, но зіля сынысьяс тайӧс эз казявны, а недыр кежлӧ унмовсьлыны водлісны пыжпыдӧсса пӧвъяс вылӧ вольсалыштӧм кос турун вылӧ лун сьӧмӧснас, кор шонді меліа шпынняліс енэжын, а небыдик тӧв вайліс лунвывсянь гӧгӧрвотӧм чӧскыд кӧр.

Карӧ Иван да Герасим воисны асъявыв. Пыжсӧ сувтӧдісны Изкар улӧ, кӧні видзисны ассьныс пыжъяссӧ сэтчӧс олысьяс, лэптісны васянь вылӧджык да пӧрӧдісны кымыньӧн. Нуӧмысь повны эз ков: быд крестьянинлӧн пыжыс вӧлі да мукӧдлысь некод эз вӧрӧд. Татшӧм вӧлі комияслӧн важысянь гижтӧм закон: мӧдлысь не нуны, йӧрмӧм мортлы отсавны.

Герасим нуӧдіс другсӧ важ тӧдса ордӧ, кӧні шойччыліс да дзебсясис Питерӧ ветлігӧн. Клыков Макар оліс кыйывса первой радын, мир туйсянь бокын, нинӧмӧн йӧз син водзын эз петкӧдчыв, лишнӧй сёрнитӧм. Сійӧ эз суитчыв венъясӧ да пырджык вӧлі йӧз чукӧрысь янасын, быттьӧ табунысь торйӧдчӧм вӧв. Гӧтырыскӧд кыкӧн и олісны, верстьӧ пияныс важӧн нин юксисны, аслыныс семьяяс лӧсьӧдісны. Куимнанныслы отсаліс кыпӧдны выль, квайт пельӧса керкаяс. Видз-муысь, керкагӧгӧрса град йӧрысь кындзи, ӧткажитчис: пияныслы ставсӧ юкліс. Тӧвнас пырджык оліс Сизь тыбердса яг нӧрысӧ вӧчӧм ичӧтик керкаын, кыйис зверь-пӧткаӧс, гожӧм-арын матіса тыысь чери кыйис, вотчис, чукӧртіс кузь тӧв кежлӧ пув да тшак, вузавліс карса базар вылын.

Ставсӧ тайӧс Герасим висьталіс кыр паныд кайигӧн. Кильчӧ ӧдзӧсӧ таркнитӧм шыӧ петіс шӧркодь тушаа, паськыд пельпомъяса да кыз сьыліа ар ветымын вита ён мужичӧй.

— Кодӧс нин та воддзасӧ новлӧдлӧ?— улыс еджыд шабді дӧра гачсӧ ӧти кинас кутіг, а мӧднас гӧнсялӧм морӧссӧ гыжъяліг, шыасис сійӧ.— А тайӧ тэ, Герасим, кутшӧм ен нин новлӧдлӧ? Таво мӧдысь нин воан. А мӧдыс нӧ коді?

— Вӧвлӧм салдат Иван Попов. Елесь Иванӧн сиктын шуӧны,— быттьӧ полкӧвӧй командирлы доложитіс Иван.

— Помнитан, Питерӧ ветлігӧн висьтавлі,— казьтіс Герасим,— Габӧ зятьлӧн вокыс.

— Мый нӧ ми кильчӧ вылас зутшвидзам. Пырӧй керкаас, воинныд кӧнин,— корис кӧзяин да бӧр гольс игналіс ӧдзӧссӧ.

Вӧлі югыд нин да биасьны эз ковмы. Кӧзяин кӧсйис мӧд жырсьыс

пальӧдны гӧтырсӧ, но Герасим ӧлӧдіс:

— Оз ков, Макар Кириллӧвич. Миянлы эськӧ неуна шойччыштны.

— Кӧсьянныд кӧ, позьӧ паччӧрын кӧть гӧбӧч вылын. Сарайын, дерт, кӧдзыдджык на, кӧть и гӧна эшкын верма сетны.

Мужикъяс пӧрччысигкоста Макар пыраліс гӧбӧчӧ, петкӧдіс пув да тшак тасьті, небзьӧм шома капуста, некымын ид кӧлӧб. Сэсся петаліс посводзӧ да пыртіс косьтӧм дозмӧр, сола ёді. Пач лабичсьыс судзӧдіс парта джынйысь унджык ас пуӧм курыд. Ставсӧ тайӧс чукӧртіс пызан вылӧ.

— Милости просим. Нуръясьыштӧй кузь туй бӧрад,— сьӧлӧм сетіс пашкыр ус-тошка кӧзяин.

— Миян ӧд эм жӧ...— заводитліс разьны нопсӧ Иван, но Макар панйис.

— Талун — менсьым, аски — быдӧн ассьыс,— тадз, буракӧ, шулӧмаӧсь.

— Абу дзик тадзи. Миян гӧлӧва Мамонтов да купеч Ӧньӧ Пӧлудиев, пӧжалуй, мӧдногджык вӧйпӧны. Талун пӧ тіянлысь, а аски быдӧн ассьыс.

— Пыр на вензянныд?

— Весиг ён зыкӧ воим.

— Да-а,— нюжӧдіс кӧзяин да кисьталіс негырысь стӧканъясӧ ас курыд.

Чокнитчӧмӧн юӧм бӧрын сёрни мӧдіс варовджыка.

— Подӧн воинныд? Сыктывсӧ нӧ кыдзи вуджинныд?

— Пыжаӧсь ми, Кириллӧвич. Тіян берегӧ лэптім да пӧрӧдім,— вочавидзис Герасим.

— Сідзкӧ, видзӧдыштавла луннас, мед челядь оз дурны... Шуанныд, сэсся зыкӧдз асланыд начальствокӧд воинныд? Оз шензьӧд, оз,— шуис кӧзяин да недыр чӧв олыштӧм бӧрын содтіс:— Миян танi сідзи жӧ... Ставсӧ курыштӧмаӧсь Сухановъяс, Кузькоковъяс, Комлинъяс, ставнас веськӧдлӧны. Босьтам кӧть Суханов-купечӧс. Абу пӧста купеч, а помещик. Улыс Човйын имение. Сэні сылӧн мельнича. Кар шӧрын — кабак да магазинъяс. Медпаськыд кӧдза ыбъяс да шыльыд туруна видзьясыс — бара жӧ Сухановлӧн,— кӧзяин чӧв олыштіс. Сэсся шӧпкӧдӧмӧн, быттьӧ поліс кодлӧнкӧ кывзысьӧмысь, нуӧдіс водзӧ:— А гӧль мужикъяс янасаӧсь. Быдӧн аслыс тільсьӧ-пессьӧ. Сикт сиктысь торъялӧмаӧсь, ӧта-мӧд вылас лӧгалӧны. Слӧбӧдаса Зеленечсаköд сура праздникъяс дырйи косаясӧн да зоръясӧн косясьӧны, Кӧджпомса — Кырувсаköд. Выльгортӧ да Давпонӧ гӧститны ветлыны полан: оз кӧ вӧлыдлысь гужиассӧ вундавны либӧ асьтӧ колскӧдны, ещӧ бур на. А поп вичкоын амвон вывсянь лӧвтӧ: «Все люди бра-а-тия!»— нерис попӧс кӧзяин.

Таысь, кылӧ, садьмис гӧтырыс да вежӧс ӧдзӧс костӧд мыччис мичаа гартӧм бабаюрсӧ:

— Мый нин равзан?

Кӧзяин рама вочавидзис:

— Бур гӧстьяс со воисны, вот и сёрнитам. А тэ узь. Оз кӧ нин унмыд лок, пет да лук градтӧ кодйы.

Кӧзяйка кыв шутӧг саяліс. Варовмӧм кӧзяин кывкӧрталіс:

— Братья пӧ. Кутшӧм нӧ меным проклятӧй Суханов-Шыпича — вок, кор мышсьыд кучиктӧ кульны дась...

Мед не дзескӧдны кӧзяеваӧс, Иван да Герасим паччӧр да гӧбӧч вылӧ водӧмысь ӧткажитчисны, а шуисны узьыштны сарайын турун вылын, ыж ку эшкын улын. Да и вермас лоны, пыралас кодкӧ, аддзас паччӧрысь боковӧй мужикъясӧс да и разӧдас Изкар пасьта, а тӧв йылӧ лэдзӧм кывтӧ он кут. Сарайӧ жӧ кӧзяева кындзи некод оз кай.

— Кыдзи кӧсъянныд,— сӧгласитчис кӧзяин.— А ме ог нин вод. Шонді со петӧ, лэччыла тіянлысь пыжнытӧ видзӧдлігмоз ю вылӧ. Вой кежлас Сыктыв вом вевдор лыа пӧлӧн подольникъяс вӧйтавлі, видлавны колӧ, эз-ӧ кодкӧ кӧлась.

Эшкынӧн шебрасьӧм бӧрын Иван шуис:

— А прамӧй мужик тайӧ Кириллӧвичыс, веськыд сӧвестя морт. Кыдзи нӧ сыкӧд тӧдмасин?

— Кольӧм арын миянӧ волігӧн Балин сӧветуйтіс. Ковмас кӧ пӧ, корсь Клыков Макарӧс, сійӧ пӧ надёжнӧй, ас морт. Да и не кӧ Кириллӧвич, менӧ, гашкӧ, Питерысь вои-

гӧн на и тшапнитісны карын либӧ Сыктыв перевозын. Кириллӧвич кольӧдіс войын мӧдлапӧв пыр Озёлӧдз, велӧдіс, кыдзи Сёйты да Маджа пыр петны Пезмӧгӧ, сетіс ассьыс кыса лызь пара. Но, а Пезмӧгсяньыд ме Эжва шуйга берег пӧлӧн весьтасалі Вой Покаӧдз, а сэсянь туйыс гортӧдз тӧдса... Да тэ узь, шойччыштны колӧ.

И юыштӧм бӧрын мудзӧм мужикъяс регыд мысти узисны нин гӧна эшкын улын.

Садьмӧдіс найӧс Макарлӧн гӧтырыс, арлыд вылӧ видзӧдтӧг, чужӧм вылас мичаник сьӧд синкымъяса нывбаба. Юкмӧсысь пыртӧм сӧдз кӧдзыд ваӧн мыссьӧм бӧрын кӧзяин пуксьӧдіс мужикъясӧс пызан сайӧ. Пызан вылын паськыд пу тасьтіын руаліс свежӧй чери. Кӧзяйка, Матрена, пачысь кыскис ыджыд чугун да лӧдіс мӧд тасьтіӧ пӧсь юква, а кӧзяин лэптіс залавкаысь выль партӧвӧй.

— Шудаӧсь ті, удача вайинныд. Ӧти подольникӧ ыджыд сир ӧшйӧма, ӧдва сакалі, а мӧдын со тайӧ,— индіс пызан вылын куйлысь пес плака кодь ёді вылӧ.— Талун суббӧта, ломтам пывсян, небзьӧдам лы-сьӧмнымӧс. Тэрмасьны оз ков и кадысь водз начальство синъяс улӧ петкӧдчыны нинӧмла. Мунанныд выльлунӧ.

Сэсся кисьтіс сулеяысь кык стӧканӧ, мыччис Иванлы да Герасимлы.

— Ачыд нӧ?— артмис Иванлӧн.

— Ме сэсся ог!— серӧктіс кӧзяин.— Ме сӧмын ыджыд праздникъяс дырйи. Паныдасьӧмным лои праздник кодьнас, а сэсся — тырмас.

Кӧсйылісны пыксьыны и Иван да Герасим, но мелі кӧзяйка кисьтіс аслыс чуньлыс кодь румкаӧ, чокнитчис. Кыдзи нӧ ӧткажитчан!

— А менам Кириллӧвич мед видзӧдас. Сійӧ велалӧма нин,— вайліс вом дорас румкасӧ, кӧтӧдыштіс паръяссӧ,— юӧй на-здоровье, сёйӧй мый ен сетіс.

Сибыд да мелі кӧзяин-кӧзяйка ордын вӧлі гортын кодь, но неуна яндзим — со ӧд воисны кортӧм гӧстьяс дась нянь-сов вылӧ. Матрена казяліс виччысигтыр сёйӧмнысӧ да бурӧдіс:

— Да ті энӧ полӧй-родӧй. Сёйӧмюӧмнад миянӧс онӧ кедзовтӧй. Лоӧй гортаныд моз.

Рытъявыв кӧзяйкалӧн ваймис пывсяныс, и куим мужик лэччисны мыссьыны. Пывсяныс и сідзи нин лолавны нинӧмӧн, но кӧзяин койыштіс гор вылӧ кӧш тыр пӧсь ва. Жара ломтӧм горлӧн весиг изъясыс трачкӧбтісны. Иван лажыньтчис дзик джодж бердӧ. Кор пӧсь руыс разаліс, сійӧ казяліс Клыковлӧн паськыд мыш вылысь гӧрд визьяс, но юавны эз лысьт. Макар казяліс Иванлысь видзӧдлассӧ да ачыс висьталіс:

— Том дырйи на гажа юрӧн Матрен дорӧ кӧвъясьӧмысь урадниклы кок йывсыс усьмӧныс пеляс лӧсӧбтылі, кык вежон лазаретын куйліс. Но и серӧдлісны нагайкаӧн куш мыш кузя. Кызь витысь гӧститӧдісны. Бур ещӧ, арестантскӧй ротаӧ эз мӧдӧдны, а вермисны. А урадникыс, лы ни ку, век жӧ воши. Кывсьыліс, быттьӧ, Дырнӧс сайӧ ельдӧг вотігӧн ылалӧма. Гашкӧ и сідзи, да мед инӧ, царство сылы небеснӧй,— не то збыльысь, не то серам сорӧн помаліс Клыков да босьтчис ружтӧмӧн пӧвсавны паськыд мышсӧ. Эз кольччыны кӧзяинысь и Иван да Герасим.

III

Уезднӧй начальник Воронецкийӧс неважӧн на мӧдӧдісны Усть-Сысольскӧ да эз на удит тӧдмасьны став делӧясӧн, мый вӧчсис уездын. Да и татшӧм важнӧй мортыд эз ёна усьлась делӧясыд вылӧ. Кар кузя рессораа коляскаӧн мунігӧн сійӧ турвидзліс небыд пуклӧс вылын, быттьӧ аршын ньылыштӧма, кокардаа картузыс чатӧртчӧмысла тайкӧ усяс юрсыс, еджыд лайкӧвӧй перчаткиа кияссӧ кресталӧма морӧс вылас, а зарни чепта да югыд оправаа пенсне пырыс кельыд синъясыс дзӧргисны кучер юр вомӧн кытчӧкӧ ылӧылӧ. Талун сійӧ буретш вӧлі лыддьӧ Волковлысь рапортсӧ, кӧні исправник тӧдмӧдіс Кулӧмдінса гӧлӧва Мамонтовлӧн письмӧӧн да «бунтуйтысь» крестьяна нимсянь мӧдӧдӧм жалӧбщикъяслӧн воны вермӧм йылысь. Но Воронецкийлы эз нин вӧвны гусяторйӧн кулӧмдінса делӧясыд.

На вӧсна и вуджӧдісны сійӧс Яренсксянь Усть-Сысольскӧ. Вӧлӧгдаса гражданскӧй губернатор Волховский тшӧктіс: «Примитны мераяс». Но коді медводз мыжа? Мамонтов, коді ӧкуратнӧя мӧдӧдӧ казнаӧ чукӧртӧм вотсӧ, али найӧ, кодъяс вомӧд нин дугдывтӧг норасьӧны? Да и сӧмын-ӧ кулӧмдінсаяс?

И зэв нин нюжмасьысь исправникыс. Мамонтов мӧдӧдӧма письмӧсӧ благовещенье лунӧ, тӧлысь сайын, а начальстводы Волков рапортсӧ сетӧ сӧмын на. Гашкӧ, письмӧыс туйын сёрмис? И ещӧ шензьӧдӧ: казьтӧм письмӧсӧ мӧдӧдӧмсянь Кулӧмдінсянь эз волы некутшӧм юӧр, бытьӧ сэні ставыс шы ни тӧв.

Правда, Вӧлӧгдасянь юӧртлісны кутшӧмкӧ Сладкоштиевлӧн столицаӧ жалӧбаӧн ветлӧм йылысь, но предписание серти сійӧс карын кутны эз удайтчы. Волковлӧн нюжмасьӧм вӧсна быдса мужик кос лыа моз полиция чуньяс костӧд исковтіс. «Ковмас, буракӧ, асьсӧ Волковӧс топӧдлыны»,— вӧчис вывод Воронецкий.

Кабинет ӧдзӧс пыр мыччис юрсӧ секретарыс, ручлӧн кодь ёсь нырвома да кӧзалӧн кодь тошка.

— Мый нин ещӧ?— коса юаліс Воронецкий.

— Ваше высокоблагородие, вӧзйысьысь,— лискаа шыӧдчис секретарь.

— Коді сэтшӧмыс?

— Мужик.

— Тодмышкав. Меным некор.

— Сійӧ висьтасьӧ: Кулӧмдінса общество нимсянь воӧма.

— Кулӧмдінсянь, шуан? Мед пӧрччысьӧ, сет тяпи, а то няйт сапӧгнас ковёрсӧ лякӧсьтас да ньылӧм дука пасьнас кабинетысь сынӧдсӧ тшыкӧдас,— кӧрліс нырсӧ ыджыд начальник.— Энлы, босьт пакетсӧ да пырт меным, а мужикыс мед виччысьӧ.

Кулӧмдінса скод йылысь да гӧлӧва Мамонтовӧс вештӧм, печатьяс да казна мырддьӧм йылысь лыддьӧм бӧрын уездной начальниклӧн чужӧмыс гӧрдӧдіс, голя сӧнъясыс зэвтчисны да мундир воротникыс лоис дзескыд.

— Виччысим, нюжмасим, господин пристав. Бунт, настӧящӧй бунт! — камгис пызанӧ кулакнас да горӧдіс секретарыслы:

— Пыр жӧ мӧдӧд Волковла! Ӧти кокыд мед тан, мӧдыс — Волков ордын!

Посыльнӧйыс вӧлі Елесь Иван. Герасимлы шуисны не на петкӧдчывны начальство водзӧ. Иван пельсӧ чошкӧдӧмӧн кывзіс Воронецкийлысь горзӧмсӧ. «Йиджис, тыдалӧ, вежӧрас»,— мӧвпыштіс аслыс.

Недыр мысти кузь шашкасӧ кинас кутыштӧмӧн управаӧ пырис исправник Волков. Иван кӧть кыдзи эз зіль, но посводзӧ петан ӧдзӧс дорсянь сёрнисӧ кывны эз вермы.

Воронецкий эз лыддьы коланаӧн примитны да кывзыны мужикӧс. Кулӧмдінсалӧн гижӧд вылӧ кыз лӧз карандашӧн гижис:

«Исправник Волковлы. Матыса кадӧ тӧдмасьны места вылын да примитны колана стрӧг мераяс. Юрнуӧдысь бунтаръясӧс вайӧдны карӧ!» Сэсся тшӧктіс Волковлы:

— Мужиксӧ пуксьӧдны заложник пыдди.

Елесь Иван эз на тӧд, мый виччысьӧ сійӧс. Волков петіс окружнӧй начальник ордысь мыжа морт моз да сӧмын шуис:

— Ветлам ме ордӧ,— и мӧдӧдчисны орччӧн.

Миянлы тӧдса нин кабинетын, кодлӧн ӧшиньясыс Сыктыв юланьын, да на пыр бура тыдалӧ берег кырйывса Троицкӧй собор, исправник пуксис аслас пызан сайӧ да меліа юаліс:

— Сідзкӧ, тэ Кулӧмдінса писарлы отсасьысь, вӧвлӧм салдат Иван Елисеевич Попов.

Иванлӧн эз на вун воинскӧй уставыс:

— Так точно, вашбродь! Отставной радӧвӧй Иван Елисеев Попов. Служитлі его императорскӧй высочество великӧй князь Константин Павловичлӧн гренадерскӧй полкын. А ӧнӧдз Кулӧмдінса писарлы отсаси,— морӧссӧ чургӧдӧмӧн рапортуйтіс вӧвлӧм салдат.

— Сідз, сідз, Иван Елисеев Попов. Ой, ме ӧд дзикӧдз вунӧді, пуксьы со татчӧ мекӧд панымдӧн. Норасьӧмсӧ тэ гижин Гаврил вокыдлы?

— Так точно! Ме. А кырымпасӧй Габӧ бӧрын менам.

Волков мыйкӧ муръӧстліс вомгорулас, весьӧкыд водз чуньнас зыртыштіс пель боксӧ. Сэсся босьтіс гижтӧм гербӧвӧй бумага лист, перӧ ручка да мыччис паныда пукалысь Иванлы.

— Личнӧ ме тэнӧ, Иван Елисеев Попов, ог тӧд. Но кывлі. Тэ кӧ гижин тайӧ письмӧсӧ общество нимсянь да ачыд вынсьӧдін налысь корӧмсӧ аслад кырымпасӧн, медым ме эски тэныд, мый тэ буретш сійӧ мортыс, кырымась со этатчӧ,— индіс бумага лист помӧ исправник.

Иван босьтіс бумагасӧ, ручкасӧ, но друг шпыньмуніс, а синъясас ӧзйис лукав би кинь. «Э-ге... Тэ исправник наян, а ме тэысь абу жӧ бӧбджык, медым кырымасьны водзвыв допрос лист вылӧ. Тэ сюян сійӧс пызан ной улад да бӧрас кӧть мый он гиж. А менам кырымпасӧй лоас. Оз, тадзи оз ладмы...»— воис вежӧрас. Синкым увтіыс видзӧдліс Волков вылӧ да корис:

— Господин исправник. Вай ме, бурджык, мӧдысь кырымася кулӧмдінсалӧн письмӧ улас...

Волков гӧгӧрвоис, мый наянитӧм эз артмы. И кор Иван кырымасис, шуис:

— Да, гижӧмыд тэ... Сідзкӧ, тэ, вок чукӧрыдкӧд ӧтлаын, кӧсъян мыждыны гӧлӧва Мамонтовӧс вотъяс ас вӧляысь содтӧмысь да незаконнӧй недоимкаясысь?

— Сёрниыс абу сӧмын Елесь пиян нимсянь, а став обществосянь,— лӧня вочавидзис Иван.

Волков лэчыда видзӧдліс вӧвлӧм салдат вылӧ, мӧвпалыштіс да звӧнитіс тильгунӧн. Пырис письмоводитель-рассыльнӧй. Исправник тшӧктіс вайны кык стӧкан чай, сӧмын читкыртліс син пӧвсӧ. Письмоводитель копыртчыліс гӧгӧрвоӧмӧн да здук мысти пыртіс кабинетӧ поднос вылын кык стӧканысь кындзи тӧрелка вылын преникъяс да кампет. Ӧти стӧкансӧ, кытысь Иванлӧн ныръс кыліс вина дук, исправник мыччис сылы.

— Прӧстит, Иван Елисеевич. Тэ ӧд туй вывсянь, мудзин, кӧнкӧ. Шонтысьышт.

— Зэв ыджыд аттьӧ, ваше благородие.

— Тэ ӧд, дерт, эн ӧтнадӧн лок?

— А коді нӧ меным, салдатлы, отсӧг вылӧ колӧ?

— Пӧпутчик, дерт...

— А-а-а,— гӧгӧрвоис Иван.— Додзсянь тай кутшӧмкӧ Парась тьӧтка локтіс. Льӧмъюӧ вотӧдз вӧтӧдіс.

— А сэсся некод эз вӧв.

— Панысьлісны подаяс. Да ӧд ме татысь некодӧс ог тӧд. Служба вылӧ мунігӧн томиник на вӧлі, а ӧні... Мый нин и шуан. Со тай, чотігтырйи, кытӧнкӧ мыр вылын либӧ колода вылын пукалышта да, дзурликта.

Волков заводитіс дӧзмыны: «Татшӧмыд бурӧн оз на воссьы!»

— Герасим Сладкоштиевыс тіянлы рӧдня?— юаліс сэсся.

«Висьтавны? Дудки!»— вежӧртіс Иван да смела вочавидзис, но эз сы йылысь, мый ӧтлаын воисны:

— Рӧдня не рӧдня, а сватӧн лоӧ.

— Сійӧ ветліс Питерӧ?

— Важӧн нин гортын.

— Сарлы пӧ норасьны ветлӧма?

— А кодлы нӧ сэсся? Ӧд сар-батюшкоысь кындзи коді нӧ медбура гӧль йӧзсӧ, ассьыс пӧдданнӧйяссӧ доръяс?

— Правильнӧ, Иван Елисеевич. Царь-батюшкоыд весьшӧрӧ ассьыс йӧзсӧ оз эновт. Мамонтов вылӧ ті, кулӧмдінсаяс, элясянныд, гашкӧ, и вернӧ. Но бунтуйтанныд! Да-да! Бун-туй-танныд!— лэптіс гӧлӧссӧ важӧн нин скӧрмӧм исправник, кӧть и скӧрлунсӧ пыр на кутіс.— А медым видлавны став гижӧдъяссӧ, колӧ, мед татчӧ локтісны Гаврил да Родион вокъясыд, Герасим сватыд. Мамонтовсӧ ми корам жӧ. Ӧні тэ гиж вокъясыдлы, мед локтасны карӧ. Тані и видлалам тіян костын венъӧмсӧ.

Иван гӧгӧрвоис исправниклысь кывъяссӧ стӧча: ылӧдлӧмӧн корны, а сэсся...

— Ваше благородие. Кулӧмдінсаяслӧн гижӧма, медым места вылын видлавны делӧсӧ. Вот эськӧ ӧтлаын кӧ ветлам миян сиктӧ...

— Тэкӧд ӧтлаын? Стражникъясӧс!— быри терпенньӧыс исправ-

никлӧн, равӧстіс.— Кытчӧдз бунтаръяс оз локны, сэтчӧдз кутан пукавны! Да, да!

Елесь Иван сӧмын копыртчыліс да пинь пырыс сӧдзӧдіс:

— Аттьӧ вина сора тшайсьыд. Водзӧстӧ Кулӧмдінын юан. А меным пукавнытӧ ветлӧм дорсьыд кивывджык: чота да сы вӧсна.

Қыйӧдчысь Макар Клыков аддзыліс, кыдзи кык пищаль костын нуӧдісны Иванӧс. Бурджыксӧ сійӧ эз виччысь.

— Делӧыд лёк,— пыригмозыс на шуис Герасимлы.— Ивантӧ тюрьмаӧ нуисны.

— Сідзи и тӧді! Сідзи и тӧді!— Герасим дузгӧдчис, мыджис зэвтӧм кабыр вылас кудриа дзормыштӧм юрсӧ да содтіс:— Бур другӧй, Макар Кирилловичч, ковмас менсьым Иван сватӧс кыдзкӧ-мыйкӧ мездыны.

— Қырнышъяс гыжйысь мездысьны оз ло кокни,— вочавидзис Клыков.— Ме со кыдзи мӧвпала: Волков ачыс мездас Иван Елисеевичӧс, сӧмын колӧ кужӧмӧн делӧсӧ котыртны.

— Қыдзиджык?

— Ме чайта, исправниклы ӧні быть ковмас ветлыны Кулӧмдінад. Тшӧктасны. Иван Елисеевичӧс кӧ сьӧрсьыс оз катӧд, чайта, и Габӧныд оз бӧбъяв.

— Но, но... Водзӧ.

— Ӧтнаслы Волковлы, мед кӧть и босьтас аскӧдыс куим-нёль стражникӧс, быдса вӧлӧстьлы не водзсясьны... Лэдзас кӧ Иванӧс — ачыс бурӧн лэччас, оз кӧ... Кузь туй костад тай быдсямаыс овлӧ...

Герасим гӧгӧрвоис другсӧ.

— Тэ, пӧжалуй, прав. Но кыдзкӧ колӧ юӧртны Габӧлы?

— Медводз тэныд, аслыд на колӧ сайӧдчывны...

— Дзебсясьны! Татшӧм кадӧ!

— Ёнасӧ оз и ков. Нуӧда ме тэнӧ аслам вӧралан-чери кыян керкаӧ — Сизь ты бокӧ. Сэні лун-мӧд олыштан, а сэк коста ме тӧдмала мыйсюрӧ да юӧрта. Ме бӧрся некод оз кыйӧд. Муна чери кыйны и ставыс. Сёян тэныд менам чомйын тырмас...

...Асъя войнас, кор Изкарын быдӧн на узисны, Сыктыв дорӧ лэччисны кык мужичӧй, лэдзисны ваӧ пыж да кывтісны Эжва горув. Чов улӧ вотӧдз домаліcны да веськӧдчисны видзьяс вомӧн яглань. Сэсся ты помӧд векнидик вис вомӧн вуджисны потшъяс кузя да воисны яг пельӧсӧ, козъяс да пожӧмъяс костӧ саялӧм вӧралан керкаӧ.

— Тані и заводитчӧ менам чӧс туйӧ,— тӧдмӧдіс Макар.— А весьтас тасянь Озёлӧдз квайт верст сӧмын и эм. Ёнасӧ татчань волысьяс зэв на этша, арся вотӧс чукӧртысьясысь ӧтдор. Тэ, Герасим, эн гажтӧмчы, лункост мысти юӧртор вая. А ӧні лэччыла чери кыйыштны: тыртӧм нопйӧн эськӧ мед сиктса оз жӧ аддзывны.

Эжва йывса кыйсьысь-вӧралысь мортлы вӧрса чомйын уджыд пыр эм. Макарӧс виччысигмоз Герасим путшкис-гартіс вӧв бӧж сиысь да куделысь бура уна лэч пекля, кӧзяинлӧн лэчыд черӧн пӧрӧдіс дас сайӧ конда, чинталіс, поткӧдліс, тэчис кыйсян керка бердӧ, пелькӧдіс и сідзи нин пельк оланінсӧ.

Колис лун, колис мӧд, коймӧд... Клыков кӧсйысис волыны лункост мысти, но пӧйдитіс витӧд сутки, а сійӧ пыр на абу. Герасимлысь кырлӧдліс морӧс увсӧ, но надейтчис-вичысис. «Абу сэтшӧм мортыс, мед ылӧдлыны. Ӧтчыд мездіс, мездас и мӧдысь»,— мӧвпаліс чусалысь бипур дорын пукалігмоз. Видзьяс вомӧн, тысайса лым еджыдӧн дзоридзалысь льӧм пуяс вомӧн рытъя кыа югӧръяс улын муртса тыдаліс Тентюковоса нӧрыс, а катыдынджык — Сыктыв берегса соборлӧн зарниасьысь куполъясыс да крестъясыс.

«Со и троица-богородица пӧйдитіс, а ме пукала вӧр шӧр вӧрын шыш моз. Турун пуктан кад матысмӧ, а ме...»— кайтіс аслыс Герасим, и нем виччысьтӧг, кӧть и эз вӧв полысь рӧдысь, дрӧгнитіс.

— Тэ аскӧдыд нин сёрнитан?— кыліс мыш сайсьыс тӧдса гӧлӧс.— Дӧзмин виччысьнысӧ?

Тайӧ вӧлі Макар. Сійӧс Герасим виччысис ты дорсянь, а воис веськыда ягсянь, кӧні нитш подйыс небыд, пуксис кыз конда краж вылӧ орччӧн.

— А ме думайті — весь пукалін тайӧ лунъяссӧ, а тэ со мыйта пес кералӧмыд.

— Весьсӧ овны абу велалӧма.

— Герасим, тэныд ковмас тэрмасьны гортад. Юӧр эм.

— Тӧдмалін мыйкӧ?

— Да. Аддзылі Иван сваттӧ.

— Но дивӧ! Аддзӧдчывны весиг лэдзлісны?..

— Лэдзтӧг аддзысьлім. Ме куим лун код улӧ лэччысьӧмӧн шӧйті кар шӧрті да тюрьма дорті. Тӧдса бабаяс аддзисны да, кыла, шӧпкӧдчӧны: «Изкарса Макар пӧ бара томдырся мозыс юсьӧма... Коньӧрӧй дай Матренаӧй... Скӧр ӧд вӧлі том дырйиыс Макарыд...» А меным сійӧ и колӧ. Троица коймӧд лунӧ тюрьмасьыд, кытчӧ пырнысӧ ӧдзӧсыс паськыд да петнысӧ векни, кык стражник петкӧдісны Иван сваттӧ да ещӧ кодӧскӧ. Нуӧдісны эз пристав ордӧ, а Қырувлань. Ме и думышті: лэччыся код юрӧн да и... Ӧтчыд кӧ пӧвсышта либӧ моръсӧдныс шамырта — мӧдысь он кор. Да... Эз артмы. Нуӧдісны стражникъясыд Қырув вичкодорса кладбище дорӧ, а мыйла? Первойсӧ эг дӧгадайтчы. Вӧлӧмкӧ, кодӧскӧ дзебны-гуавны. Ме, дерт, йӧз дырйиыд матыстчыны эг смелмӧдчы, а кор гуалісны рӧгӧжаӧ тубыртӧмӧн да стражникъясыд бӧр кутісны нуӧдны, шатласигтыр мӧдӧдчи вичкодорса кладбищесяньыд орччӧн, горза: со свя-я-тя-ми-и, упокой! Иван сватыд да стражникъясыд матысмисны ме весьтӧ да и гӧрӧді:

— Господа стражникъяс! Кутшӧм грешникӧс нӧ гуалінныд?

— Кулӧмдінса Лазарӧс, медым муыс сылы лоас кын,— шуис гусьӧник Иваныд, а сэсся содтіс:— Габӧлы висьталӧй... Тӧдӧмысь, Мамонтов ыстылӧма...

Герасим дыр видзӧдіс чусалысь бипур вылӧ, сэсся ышловзис:

— Понлы — пон и места. А меным ковмас тэрмасьны гортланьь.

Макар Клыков эз гӧгӧрво, мыйла татшӧм ӧдйӧ шуис мунны Кулӧмдінӧ Герасим: колӧ, сідзкӧ, колӧ! Сӧмын юаліс:

— Бӧр пыжӧн?

— Аттьӧ ставсьыс, Макар Кириллӧвич, аттьӧ, бур морт. Пыжыд ӧні меным лоас уткалы катша бӧж кодьӧн. Бурджык — подӧн. Пыжыс медым тэныд миян кулӧмдінсаяссянь казьтыланторйӧн коляс. А ӧні петкӧд менӧ Озёлӧдз. Сэсянь ме туйсӧ аддза нин.

Озёлын пӧся сывйыштчылӧм бӧрын торйӧдчисны кык мужик, кодъясӧс медъёна йитіс му вылын правда корсьӧм.

* * *

— Лазарӧс, сідзкӧ?— нисьӧ юаліс, нисьӧ вынсьӧдіс Елесь Габӧ.— И висьталіс, мый гуалӧма Иван вокӧй?

— Шуӧма кӧ, сідзи!— вочавидзис Герасим.

— Да, да. Лазарыд тулысбыд нин эз тыдавлы. А ас вӧлясьыс сійӧ ӧдвакӧ лэччис карад... Сідзкӧ, и збыльысь ыстылісны...

— И миянысь водзджык мӧдӧдӧмаӧсь. Сӧмын вот сыкӧдсӧ нин мый лоис?

...Асылыс садьмис ӧтка петуклӧн чуксасьӧмысь. Петук быттьӧ дыр абу сёйлӧма да скӧраліс-горзіс:— «Перръя сювтӧ!»

— Тьпу,— сьӧлыштіс Ӧнисим поп, — со ӧд мый, ӧкаяннӧйыд, сьылӧ. Часлы, ме тэныд петкӧдла, дугдан сьывны.

Ӧнисим петіс сарайӧ, кутіс петуксӧ голяӧдыс, петкӧдіс кильчӧ помас. Но кор Ӧнисим лӧсьӧдчис сапкыны юрсӧ, петрӧван пыркнитіс бордъяснас да саткикс ёсь гыжъяссӧ поплы киас. Эз и тӧдлы «благочинӧй», кыдзи повзьӧмысла чер пу помыс зяткис аслыс. Да ӧд кытчӧ? Некор и некодлы эськӧ эз лысьт висьтавны...

— Честь труду, отец Анисим!— кыліс сэсся Мамонтовлысь гӧлӧссӧ.

Поплӧн кисьыс усис черыс, а юртӧм петук чеччаліс-бергаліс да резіс вирӧн. Но эз дыр. Мамонтов бӧрся вӧтчысь понйыс тшапнитіс сійӧс да пышйӧдіс ва дорӧ — сымда и аддзылісны.

— Матере-ебене!.. — ёрччыштіс поп да шыбитіс черсӧ жытник костӧ.— Мый могӧн нин, Прокопий?

— Аски, буракӧ, купальнича лун?

— Абу «аски», а талун асывсянь.

— Кад нин видз вылӧ петны...

— Петыр лун бӧрын...

— Водзджык, батюшка, ковмас, водзджык.

— Мыйла нӧ?

— Таво гожӧм ытшкысь-куртысьӧс он медав.

— Медалам. Тшыг кынӧмыс тшӧктас страдуйтны.

Тадзи тӧлкуйтісны поп да чӧвтӧм гӧлӧва.

Мӧд сёрни муніс Елесь Габӧ ордын.

— Бара али мый поплы ковмас ытшкыны?— шуис Родион.— Мамонтовлы да?

— А мый нӧ, ытшкам!— ӧвтыштіс кинас Миш, Габӧлӧн нёльӧд вокыс.

— Став лоӧмаыс бӧрын?..— мӧвпалана шуис Гаврил.

— А ме, вокӧ, чӧвта зорӧд, и аслым пай вылӧ коля торъя пинькостъясӧ. Менам ӧд мӧскӧй да вӧлӧй ойдлывлан видз выв турунтӧ оз жӧ мыльӧстыны.

— А мый, Мишӧ,— тапкис кыз чуньяса ки пыдӧснас кымӧсас Габӧ.— Тэ тайӧ тӧлку думыштӧмыд. Турунсӧ налы пуктам, огӧ кӧ шӧриӧн кӧть нин коймӧд пайысь. Но колӧ водзджык мукӧд мужикъяскӧд сёрнитчыны. А ӧд вермас лоны Донса либӧ Кужса медасясны. А найӧс лэдзны оз ков. Эз кӧ нин сувтны миянлы отсӧгӧн, медым и мӧдлапӧлӧ оз вуджны.

— И тайӧ дзик збыль,— вынсьӧдіс Родион.— Но ӧд ни Мамонтовыд, ни Пӧлудиевыд да попыд абу жӧ дзик мӧмӧтъяс. Шуасны: «Государстволӧн видз-муыс, миянлы сетӧма. Кӧсъям кӧ ытшкам-куртам, огӧ кӧ...»

— Тэ, Родион, гӧгӧрво. Вӧр увсьыс видзьяссӧ вӧчлісны миян дедъяс да батьяс, асьным на бадьсьыс да рассьыс весавлім. Сідзкӧ, миян ньылӧм-пӧсьӧн найӧс вӧчӧма. Турунсӧ Пӧлудиевъяс да поп эз кӧдзлыны, сійӧ — ен быдтіс. Коді идралас — сылы и лоас.

— Но мый та вылӧ вочавидзасны уездса, губернияса начальство? Вермасны содтӧд мыждыны миянӧс?

— Ми петім правда вӧсна вермасьны и ӧні нинӧм нин бӧрыньтчыны,— Гавриллӧн синъясӧ вӧйӧма ыджыд мӧвп...

IV

Петыр лун бӧрын кулӧмдінсаяс ставӧн петісны видзьяс вылӧ. Ӧтияс ветлӧны гортсянь — налӧн видзьясыс дзик Эжва сайын, шыльыдӧсь, ойдлӧм бӧрын турунаӧсь. Пырей, гӧрд бобӧнянь пушкыртӧны — кевны сьӧкыд, морӧсӧдз быдмӧмаӧсь. Ӧвтыштан лэчыд косаӧн да туруныс лёддзӧн пӧрӧ. Вештавтӧг ытшкыныт ӧ он вермы. Мӧдъяс войколӧн ветлӧны Кулӧм юбокса нюръясӧ да вутшкӧсь тодъясӧ. Эжӧр да зӧридз кӧть и оз лёка быдмыны, но пӧтӧслуныс тай налӧн слаб, да и идравнысӧ абу кокни. Татшӧм видзьясыс «енмӧн кедзовтӧм» семьяяслӧн.

Елесь Микайлӧ медасис поплы. Уджсьыс ёнасӧ эз донъясь, сӧмын вӧйпис: ӧні пӧ видз кост, ульлун кад да кос яйтор пӧ пусьыны эськӧ, рок пуыштны шыдӧс да шомйӧв. Юаліс поп, уна-ӧ пӧ деньга ковмас, мый вылӧ Микайлӧ вочавидзис:

— Мӧскыд да вӧлыд деньгатӧ оз сёйны, а меным, мый кори, мед быд лун вӧлі. Ӧд косаыд ачыс оз ытшкы, а слабмӧм пельпом вечикнад зорӧдыд оз кыпты.

«Оз кӧ ёна донъясь, кынӧмпӧт вылӧ кӧ рад страдуйтны, деньгаыд и аслым на оз мешайт»,— думыштіс горш Ӧнисим да кӧсйысис лункост мысти вуджӧдны сёян. Миш жӧ кӧсйысис страдуйтны узьлӧмӧн, мыйла нӧ ӧтарӧ-мӧдарӧ Эжвасӧ гудравны, коса тӧчитны гортӧ волӧмысь ӧтдор.

Водз кыпалӧ тайӧ каднас войвылын шонді, недыр кежлӧ и саймовтчылас Джеджым пармалӧн джуджыд мыльк сайӧ, медым сетны страдуйтысьяслы неуна ойбыртыштлыны. И поводдяыс пуксис мича: луннас вуджӧр сайын вый сылӧ. Лун шӧр гӧгӧр кӧть и лӧдзьяс дӧзмӧдчӧны, а вой улӧ геб да ном кос турунысь кыпӧдчӧ, но тайӧ ӧмӧй падмӧдас мужикӧс. Сэсся ӧд Мишлӧн и гӧтырыс абу ляб рӧдысь. Тушанас кӧть и ичӧтик, но мӧдӧдчас нуны покосттӧ — верӧслы любӧ: сӧмын пельпомъяснас вежньӧдлӧ-ӧвтчӧ да паськыд каджыс лайкъялӧ. Дас кык арӧса пиыс, ичӧт Миш — мамыс рӧдын, буракӧ, латшкӧсіник, но покоснад ёнасӧ оз жӧ кольччы.

Асъя небыд турун сӧмын шалскӧ коса улын. Ачыс Елесь Миш покосын медбӧрын быттьӧкӧ, но ӧвтыштас вына сойяснас ӧтарӧ-мӧдарӧ да сыв пасьтаӧ вольсыштӧ веж турунсӧ. Кыпӧдчас шонді-мам енэж шӧрлань, заводитас пӧжны-косьтыны — ма да улльӧв кӧрӧн ытшкӧм туруныс ӧвтӧ. Жарджык лоӧ, пиыслы тшӧктас пуны ид пызя рок. Сёйыштасны и бара водзӧ: эня-пиа ытшкӧм турунсӧ бедьясӧн бергӧдлӧны-пыркӧдӧны, мед ӧдйӧджык косьмас. Ачыс Миш зорӧд пиньяс сутшкалӧ.

Прокопей рытъяӧ поп ачыс воліс видзӧдлыны, кыдзи мунӧ уджыс.

— Бог в помощь, Михайло Елисеевич,— шуис Онисим.

— Аттьӧ, батюшка. Ен отсӧгӧн и уджалам,— вочавидзис Миш.

— Тэныд и збыльысь кӧ енмыс отсалӧ-а?

— Коді водз садьмӧ да сёр водӧ — сылы и енмыд сетӧ. Тадзи, бураkӧ, важ йӧз шулӧмаӧсь,— Мишлы кывйыдла зептас пырны оз ков.— Батюшко, тэ ӧд, бураkӧ, куритчан? Табак чепӧль он-ӧ аддзы?

Онисим сюйліс кисӧ гырддзаӧдзыс гач зептас, перйис китыр ас быдтӧмчирйӧм махорка, кисьтіс Мишлы гын шляпаас:

— На, курит на здоровье.

— Аттьӧ, батюшко. Онітӧ, луннад ещӧ нинӧм на, а вот рытъядорыс ӧкаяннӧй геб-номйысь мездысьнытӧ, ок и сьӧкыд.

Поп сэк коста кыйкнитліс синъяснас да казяліс: Миш зорӧд пиньяссӧ сатшкӧма абу ӧтилаӧ, а торйӧдлӧма. Ыджыд, сизим-кӧкъямыс пинькост пыдди вӧчӧма куим-нёляӧс. Юаліс:

— Мыйла нӧ, Михаил, зорӧдъяссӧ торйӧдлін? Водзджык ставыс вӧлі ӧтлаын, а ӧні?

— Ӧти-кӧ, батюшко, чукӧртны кипом нӧсиланад ылысьыд сьӧкыд. А сэсся ӧд тэчан уна пинь косттӧ да быдсямаыс вермас лоны: гым-ньӧвйӧн лыяс либӧ арнас утка бӧрся вӧтлысьысь зонъяс вермасны зорӧд улад пырны, куритчасны... Тэныд жӧ бедаыс — кӧрымтӧг колян.

— А ӧд, бураkӧ, Ручын ли Дереваннӧйын вӧлі во вит сайын татшӧмыд.

— Вӧлі, батюшко, вӧлі. Манастырса зорӧдтӧ пӧ дереваннӧйсаяс сотлӧмаӧсь.

— Но, меным гортӧ кад. Аски ӧд прокопей лун, асъя сьывны ковмас. А зорӧдъястӧ, Михаил, потшан?

— Рудзӧг вундытӧдз потша. Скӧттӧ ӧд оз на лэдзны.

Поплӧн бурмис сьӧлӧмыс: «Тӧлкӧвӧя вежӧртӧ, кӧть и ышнясьысь рӧдысь, но абу Габӧ вокыс кодь».

* * *

Выль ыджыд зык Кулӧмдінын лыбис некодлы виччысьтӧг, кӧть и кусльӧм бипурын чусалісны на биа ӧгыръяс.

Гожся страда дырйи, быттьӧ, ставыс лӧньыштіс, быдӧнлӧн вӧлі локтан тӧв вӧсна тӧждысьӧм. Унаӧн весиг эз локны прокопей лунӧ вичкоӧ: водз асывсянь мунісны видзьяс вылӧ чӧвтны тӧрытъя турун юръяс, куртны, тубравны косьмысь турунсӧ лёдзьясӧ. Уджаліс поп видз вылын Елесь Миш, матыссаджык видзьяс вылын вӧліны и Габӧлӧн да Герасим шуриныслӧн семьяясыс. Сӧмын обществоса крестьянаӧн чӧвтӧм гӧлӧва Мамонтов пасйис ассьыс нимлунсӧ, кӧть эськӧ и эз зэв нимкодьпырысь. Сылӧн видз вылын куртісны Лазар гӧтыр да шӧр арлыда ещӧ некымын дӧваяс, кодъяслы заптыны турунсӧ вӧлі некодлы. Мӧстӧм дӧва — сэтшӧм жӧ бобыль, сӧмын и олӧ пыш-шабді вӧдитӧмӧн, тӧвбыд печкӧмӧн да дӧра кыӧм помысь кынӧмпӧт аслыс да челядьыслы шедӧдӧ.

Лазар гӧтыр Мамонтов кывъяссянь тӧдіс, мый верӧсыс муніс нарошнӧйӧн карӧ, мый бура кывзысьӧмысь мынтӧма нин сылы да воӧм бӧрас бара на мынтас. Но колис тулыс. Со и гожӧм шӧр, а Лазар пыр на эз вӧв. Челядь Лазар гозъялӧн эз вӧвны, и нывбаба чайтіс, мый верӧсыс медасис карын нажӧвитчыны.

Ӧти лёддзын куртіс и мунлытӧм ныв крут морӧсъяса Карп Педось, кодлысь меліалӧмсӧ шӧри юкисны Мамонтов ая-пиа. Кор вичко кӧлӧкӧльнясянь юрӧбтісны джыннянъяслӧн тоньган-бувган шыяс, бабаяс пернапасасисны Великӧй Устюгса юродивӧй Прокопей-праведнӧйлы,

коді быттьӧкӧ, попъяс висьталӧм серти, ю паныд катӧма зібтӧг ни пелыстӧг молитва лыддигтыр да сувтӧма Устюгӧ.

— Не кӧ Прокопейыд, ковмас тшыглы коктӧ нюжӧдны,— пызя рок пӧрт дорӧ пуксигӧн шуис Карп Педӧсь.— Сы вылӧ и став надеяным.

— Омӧльтчӧмыд тай, Педӧсся, самӧкур пуигад. Чайтан, ог тӧдӧй, кодлы ныр курыдыс, а кодлы и кошталӧмыс вичмылӧ?

Педӧсь, дерт, гӧгӧрвоис, кодлы тайӧ инмӧ, но терпитіс. Сӧмын меліджыка шуис:

— Ен водзын ставӧн мыйкӧ мында грекаӧсь. Вай, Пекла, восьт рыська йӧв туистӧ, кодӧс тай тӧрыт вайліс Проколӧн Саватыс. Сёйыштамӧй да куртны ковмас,— Карп Педӧсь видз вылын явӧ вӧлі кӧзяйкаӧн.

Поп видз вылын зорӧд чӧвтысь Елесь Миш ёсь пельяснас кыліс: сыв ветымын сайын, бипур дорын заводитісны чилзыны-горзыны бабаяс.

«Мый нин, кодӧс юкӧны Проколӧн куртысьясыс?»— думыштіс да сатшкис куим вожа пу виласӧ турун юрӧ.

— Эз-ӧ нин пурсьыны?— юаліс гӧтырыслысь.— Ковмас ветлыны.

— Сідзкӧ, ме инӧ котӧртла,— вочавидзис гӧтырыс, чеччыштіс шӧр пыкӧда зорӧд вылысь да пызйыштіскотӧртіс, сӧмын гожъялӧм кокчеръясыс дзирдыштісны.

— Но и баба — биӧ кӧть ваӧ,— нюмдіс Миш. Но друг кыліс гӧтырыслысь горӧдӧмсӧ: «Лок ӧдйӧджык!»— да чепӧсйис орчча видз вылӧ.

Воис и аддзӧ: Педӧсь шашаритчӧма Лазар гӧтырлы дзугсьӧм юрсиас да песӧ-летӧ, быттьӧ кӧсйӧ юр кусӧ кульыштны, а мӧдыс сатшкысьӧма гыжъяснас Педӧсьлы морӧсас да дась косявны морӧссӧ. А бипур дорын чилзісны куим нывбаба, кодъяс полісны сибӧдчыны, дорйысьны. Елесь Миш некор эз ёртчыв, а тайӧ пӧрйӧ горӧдіс:

— Пон бӧж нюлысьяс!— сэсся сійӧ кокниа торйӧдіс тышкасьысь бабаясӧс, сувтіс шӧра костас да юаліс:— Мый нӧ энӧ юкӧй, катшаяс?

Няйт чуньяснас синвасӧ тілигтыр Лазар гӧтыр шыасис медводдзаӧн:

— Микайлӧ Лисеевич, а тэ видзӧдлы туисас.

А туисас, кодӧс Эжва йывса мужикъяс куим пӧвстӧн вӧчлісны, вӧлі шомйӧв...

— Тьфу!— сьӧлыштіс Миш.— И тайӧн тіянӧс вердӧ Прокӧ Мамонтов аслас нимлунӧ?

— Ме тай шуи,— заводитіс Лазар гӧтыр,— мися, шева номыръяс мӧдӧдӧма Прокӧ гӧтырыс... Педӧсьлы... Прокӧсӧ любитӧмысь...

Педӧсь энь ош моз, горзӧмӧн выльысь вувзьысьліс Лазар гӧтыр вылӧ. Миш ӧдва и кутіс сійӧс...

— Ок и бӧбъяс, бабаяс,— сэсся нырсӧ кӧрлӧмӧн исаліс туиссӧ да шуис:— Туиссьыс сісь чери дук кылӧ, мыськавтӧм-пожъявтӧм дозъяс, колӧкӧ, шоммӧм йӧвтӧ вежон нин видзӧмаӧсь да тіянлы и мӧдӧдӧмаӧсь...

И выльысь ыззисны бабаяс. Ӧні нин ставӧн ӧтвылысь, ӧні найӧ дасьӧсь вӧліны чашйыны Мамонтов гозъяӧс.

А Мамонтов Пӧлудиевкӧд, Русинов зятьыскӧд да аслас чадӧясыскӧд ӧбедня бӧрын лӧсьӧдчис пасйыны ассьыс нимлунсӧ. Поп Ӧнисим дарйӧдӧм да пернапасалӧм бӧрын ыстысис нӧрпалӧм вылӧ да локны эз кӧсйысь.

«Эз кӧ и мед. Медсяыс — корны чин чином, а ӧстальнӧйыс сылӧн делӧ, мед, колӧкӧ, зунялӧ ассьыс евангелиесӧ»,— шуис аслыс Мамонтов, кӧть и эз вӧв ёнасӧ дӧвӧлен.

Печатьяссӧ, медальяссӧ да казна ящиксӧ мырддьӧм бӧрын вӧлӧстнӧй управаын сылы местаыс эз нин ло. Да и унджык кадсӧ управаыс вӧлі сургуч печать улын. Швеч Петырӧс кӧть и бӧрйисны сы пыдди, но кӧч сьӧлӧма, сійӧ эз вӧв гӧлӧваӧн, мый шуасны Елесь чукӧр — сійӧ и вӧчас. Асьсӧ Мамонтов пыр на лыддис гӧлӧваӧн. Уездса начальствосянь эз на волы да ӧдвакӧ и воас вежӧм йылысь индӧд. И кӧть нырсӧ лэптыны крестьяна водзын эз нин лысьт, но асьсӧ пыр на кутіс кӧзяин моз. А сиктса старӧста Кузнецовӧс, вот чукӧртысь Лодыгинӧс, сотскӧй Елеевӧс и аддзыны эз кӧсйы: кутшӧм

нин дорйысьяс, асьныс шыръяс кодьӧсь.

— Кузь нэм да бур шуд, сватушко. Вай нӧ тэнад здоровье ради ещӧ ӧтиӧс пӧрӧдам,— торкис Мамонтовлысь мӧвпсӧ купеч.— Да тэ эн жалит. Ланьтісны и чӧв усясны миян мужикъясыд.

Пӧлудь Ӧньӧ неуна гажмыштӧма. Войся сюзь синмӧн видзӧдіс Митрей Русинов. Гӧтыръяс мыйкӧ ызгисны-бызгисны ас кежаныс.

— И тэнад здоровье вӧсна, Андрей сват,— лэптіс румкасӧ Мамонтов да сідзи эз и вайӧд вом дорас. Ӧшинь улас лыбис бабаяслӧн горзӧм. Сійӧ содіс, содіс прудйысь петӧм ва моз, содіс улича пасьта.

Мамонтов керкалань локтісны йӧз. Медся водзынӧсь Лазар гӧтыр да Педӧсь. Накӧд орччӧн — кывтыдпомса дӧваяс, кодъяс медасьлісны ытшкыны-куртны. Бӧрсяньыс некымын муҗичӧй, кодъяслӧн пельпомъяс вылын шонді югӧр улын дзирдалісны косаяс да вилаяс.

— Мый налы ковмӧма?— ӧшинь пырыс индіс кыз йӧгӧсь чуньнас Прокӧ.

А кильчӧ помас горзіс нин Лазар гӧтыр:

— Петав, Прокопей, мыччыв нимлун кузяыд ассьыд крука ныра паськыд рожатӧ!

Сьӧкыд вӧлі гӧгӧрвоны, коді мый ызгис. Йӧз жӧ вочасӧн чукӧрмисны и чукӧрмисны. Бабаяс мыш сайӧ матыстчисны мужикъяс, на гӧгӧр котралісны кӧмтӧм челядь. Мамонтовлӧн понйыс нетшкысис кыз чеп йылысь.

— Тэ, зять, энлы петкӧдчыв. Ме ачым разберитча, мый налы колӧ,— Прокӧ петіс пызан сайысь, лэччис вылыс судтаысь да сувтіс перилӧа кильчӧ вылас. Медым эз довъяв, сійӧ паськӧдіс кокъяссӧ, мыджсис перилӧ помас да равӧстіс:

— Мый? Куртінныд и гӧститны локтанныд, бабаяс?! Талун ӧд прокопей лун. Гашкӧ, кодлыкӧ лежнӧг кокас сатшис? А? Ме тэнсьыд юала, Лазар гӧтыр!

Педӧсь тувкис Лазар гӧтырлы мышкас да шӧпнитіс:

— Эн пов, койышт ныр вомас.

Лазар гӧтыр кӧть и косіник, но абу полысь рӧдысь. Да и верӧсыс, мед кӧть омӧлик, кытчӧкӧ со вошис, абу и абу, код тӧдас кытчӧ мӧдӧдӧма лёк Проköыс... Нывбаба воськовтіс водзӧ, сэсся бергӧдчыліс пыр унджык чукӧрмысь йӧзлань да койыштіс веськыда чужӧмас вӧвлӧм гӧлӧвалы туисысь шомйӧвсӧ.

— На, ачыд жӧрит нидзув-лёльӧястӧ нимлун кузяыд?

Мамонтов кӧсйис мыйкӧ горӧдны, но паськыд вомыс да са кодь тошкыс, вышивайтӧм дӧрӧмыс лякӧссисны лӧз ва сора шомйӧлӧн. И морӧсӧдыс да лӧз ной гач кузяыс веглясисны номыръяс. Йӧз акнитісны: «Мый нӧ тайӧ?»

Лазар гӧтыр пузис шоммысь рокӧс моз да горӧдіс:

— Со мыйӧн вердӧ тшыг нывбабаястӧ миян гӧлӧваным. Лун и вой турун пуктам, а сійӧ...

Буретш сэки дорйыны тестьыслысь честьсӧ чепӧсйис Русинов Митрей. Кузь кокъясыс кӧть и гартчисны, но юрыс палялыштіс. «Тесть вӧсна!..»— шуис Митрей да шамыртіс Лазар гӧтырӧс лёзьмӧм юрсиӧдыс. И сэки сылы тшӧка улас зяткӧбтіс небыдик, но топыд ки: тайӧ Педӧсь петіс водзӧ да петкӧдліс ассьыс сой вынсӧ.

Елесь Миш локтіс бабаяскӧд ӧтлаын. И кор Русинов кыпӧдчис кок йывсьыс да кӧсйис сетны водзӧс тесть вӧснаыс Педӧсьлы, Миш матыстчис да зутшнитіс ныр вужъяс:

— Баба вылӧ кисӧ лэптӧ!— сӧмын и шуис.

— Содты, Мишӧ, мед водзӧс оз корны!

— Пӧвсышт ещӧ,— горзісны ышмӧм нывбабаяс, кодъяслӧн лӧглуныс чӧжсис эз нин ӧти лун-войӧн. Кысянькӧ воис да чепӧсйис кильчӧ вылӧ Елесь Габӧ, некод эз и казявлы. Видзӧдліс перилӧӧ шашаритчӧм Мамонтов вылӧ, сэсся орччӧн лясвидзысь Русинов вылӧ. И ставӧн чӧв усисны.

— Мый лоис? Мыйся зык?— юаліс гӧлӧссӧ лэптытӧг, но кылісны ставӧн.

— Гаврил Елисеевич, он ӧмӧй аддзы.

— Аддза. Номыръяс нимлунъя

Проколӧн морӧс вывтіыс веглясьӧны. Но...

— Елисеевич,— морӧссӧ чургӧдӧмӧн матыстчис Педӧсь,— ӧд тайӧ номырӧсь, да лёльӧӧсь шомйӧвсӧ, тьфу, миянлы видз вылӧ мӧдӧдӧма...

Педӧсь кӧсйис на мыйкӧ шуны, но Габӧ падмӧдіс:

— И правильнӧ вӧчинныд, мый синмас шева туиссӧ койыштінныд. А тышкасьны...

— Вины кыкнаннысӧ оз ло грек.

— Тэ, Микайлӧ, китӧ эн пежав. Локтасны губернатор, а гашкӧ, и ачыс царевич, найӧ и мыждасны кыдзи да кодӧс ковмас. А ті разӧдчӧй!— тшӧктіс йӧзлы.

Сэсся босьтіс киняулӧдыс Прокӧ Мамонтовӧс, тшӧктіс Микайлӧ вокыслы пыртны Митрей Русиновӧс.

— Мый тэныд колӧ, Гаврил Елисеевич?— горничаас пырӧм бӧрын юаліс Мамонтов.

— Менымтӧ нинӧм, а вот тэныд мый колӧ? Ме тэныд кымынысь шулі: эн кедзовт прӧстӧй йӧзсӧ, эн измӧд налысь сьӧлӧмсӧ.

— Ме эг мӧдӧд...— видліс правдайтчыны Мамонтов. Но пыр жӧ морӧсас сылӧн яндзимысла вылысь ыпнитіс помтӧм лӧглун, и сэтшӧма герчнитіс пиньяснас, мый ӧти пинь шӧри чегис. Ок, эськӧ вермис кӧ!..

* * *

Вой шӧр бӧрын енэжыс потліс некымын пельӧ: чардыштіс сідзи, мый весиг эшкын улын куйлысьяслӧн син водзас югнитліс. А сэсся чашмуніскосьӧбтіс да ставыс тур-тармунліс. Та бӧрын чардалӧм да гымалӧм мӧдӧдчисны ӧти бӧрся мӧд. Повзьӧм бабаяс весиг эз удитлыны пернапасаньы. Сэсся катшӧбтіс йиа шерӧн, коді вежсис быттьӧ мельнича прудйысь визувтан шорӧн.

— Свят-свят, святӧй Илья пророк!..— кевмысис Лазар гӧтыр, кодлы паччӧрас жебмӧм керка вевтсяньыс тюрӧбӧн писькӧдчис зэр ва.— Енмыд ёрис миянӧс, грекӧ вӧйӧмъясӧс...— повзис да чепӧсйис паччӧрсяньыс улыс дӧрӧм кежсьыс. Видзӧдліс ӧшиньӧд да муртса садьтӧгыс эз усь: Карп Педӧсьлӧн ыпъялӧ керкаыс, быттьӧ косьмӧм рудзӧгӧн шӧтӧм рыныш. Ӧшинь увтіыс кодкӧ вуджӧртіс котӧрӧн, а коді — пемыднад да зэригад эз тӧд.

Ыджыд зэр кусӧдіс пӧжарсӧ, колис сӧмын сьӧдасьӧм керъяс, киссьӧм стрӧпила да пӧтӧлӧк улын чишкассьӧм-сотчӧм Педӧсьлысь шойсӧ, мыськис котӧртысьлысь кок туйсӧ.

Пӧжар вылӧ сёрмӧм йӧз быд ногыс вӧйписны, мыйла ӧзйис буретш Педӧсьлӧн керкаыс.

— Кокни бӧж дора вӧлі...

— Чардбинас Прокопей-праведнӧй мыждіс грекъяссьыс...

— Эз кӧ кодкӧ водзӧс косӧд коньӧр Педӧсьялы...

* * *

Котӧртны эськӧ Насталы кывтыдлань туй кузяыс, но збой ныв весьКыдаліс вичко шор вомӧн: матынджык. Шор вомӧн чепӧсйис кӧмтӧм, вӧснидик ковта кежысь, весиг абу чышъянасьӧма. Котӧртіс, том морӧс тырнас лолаліг, сэтчӧ, кӧні ыпъялӧ би. Мый эськӧ вӧчис тайӧ биас, ныв и ачыс на эз тӧд, гашкӧ, бисьыс мездіс кодӧскӧ, гашкӧ... Да мый сэні «гашкӧыс» — сотчӧны, колӧ мездыны. И дас сизим арӧса Наста пелька чеччыштіс шӧр вомӧн: «Веськыда, веськыда, ӧдйӧджык!»

Кузя быдмӧм рудзӧг му пельӧсын Настаӧс кодкӧ сконйыштіс-уськӧдіс.

— А-а-а!— горӧдіс ныв, но ӧдйӧ воис садяс. Бӧж дор улас лӧсьӧдчис пырны Савать. Сійӧ песлӧдліс ныввлысь кияссӧ, кӧсйис песовтны кадж улас, никсіс-ружтіс порсь моз. А Наста парсаліс, кыті веськаліс, курчасис. Но Савать вӧлі ёнджык. Сійӧ топӧдіс нылӧс нянь бӧрӧзда костӧ. И сэки Насталы мездмыштӧм киас шедіс няйт шмак, став вынсьыс ляскӧбтіс Саватьлы синмас...

— Кодъяс тані!?— кыліс збой том гӧлӧс тільсьысь-пессьысьяс дорын.

— А-а, тэ, молодеч! Гулюясӧс куталан?— Елесь Родионлӧн пиыс — Опонь саткис гыжъяссӧ Савать юрсиӧ да лэптіс кок йылас.

— Мый нӧ лоис?— кашкигтыр котӧртысь Пилип воис здукӧн сёрӧнджык.

Насталӧн косясьлӧм ковтаыс, ляссьӧм рудзӧгыс висьталісны ставсӧ.

— Кӧ-ӧ-ӧсйис...— бӧрдіс ныв.— Кӧс-йи-ис, зверь рӧдыд...— да сьӧлыштіс Саватьлы чужӧмас, яндысигтыр сайӧдіс косялӧм ковтасӧ да сарапансӧ.— Бурӧн эн лэдзӧй!..

Пӧжар бӧрын Кулӧмдінын выль лёк юӧр разаліс:

— Прокӧ Савать вичко шорбокса кыдз пуӧ ӧшӧдчӧма...

— Аминьӧй-аминьӧй!.. — дзикӧдз шӧйӧвошисны бабаяс.

— А кывсьӧ, быттьӧкӧ, батьыскӧд ветлывлӧмаӧсь...

— Господьӧй, видз грешникъясӧс...

И чӧвталӧны пернапасъяс, мунӧны поп ордӧ висьтасьны став вӧвлӧм и абутӧм грекъясысь.

V

Наста куйліс висьӧм улӧ лэдзчысьӧмӧн торъя чуланын кык лун. Коймӧд луннас петіс гортсьыс да гусьӧникӧн котӧртіс Елесь Габӧ ордӧ.

Гаврила Елисеевич ёна и чуймис татшӧм вӧвлытӧм гӧстяыдлы.

— Настук, пуксьы. Мый нӧ лоис?

— Нинӧм эськӧ сэтшӧмыс, да...

— Ачыд кӧ локтін, мыйкӧ неладнӧ нин...

Ныв ырӧстӧмӧн бӧрддзис. Сэсся уськӧдчис пидзӧс вылас:

— Габӧ дядьӧ... Ме-ме...

Габӧ меліа шыльӧдіс мича сьӧд юрсисӧ. Такӧдіс.

— Настук, мый нӧ тэкӧд?

— Ме, ме радейта...

— Кодӧс нӧ?

Нывлӧн пельпомъясыс сыркмунісны. И муртса кывмӧн вом доръясыс шӧпнитісны: «Тэнсьыд питӧ, Пилипушкоӧс...»— И бара сӧдз синва ыльӧбтіс Габӧлы пидзӧс вылас.

Габӧ некыдзи эз виччысь татшӧмсӧ. И важысянь-ӧ Эжва йывса нывъяс дӧверитлісны татшӧмтор жӧникпулӧн батьлы? «Дивӧ да и сӧмын,— мӧвпыштіс бать,— но и пи менам быдмӧ. Быдмӧма тай: эстшӧм ныв кӧ вийсьӧ сы понда...»

— Пилипыд эськӧ миян абу шыблас морт да,..— сӧмын и кужис шуны бать.

А ныв быттьӧ мездмис морӧс вылас личкысь сьӧкыдысь, сувтіс, мича синъяснас веськыда видзӧдліс Габӧ вылӧ да шуис:

— А Педӧсьтӧ сотіс Прокӧ Савать, со кӧть пернапасася. Сэсся некодлы.

— Мыйла нӧ, сідзкӧ, сійӧ ӧшӧдчис?

— Ме вӧсна.

— Кыдзи?— шӧйӧвошис Габӧ.

И ныв висьталіс став вӧвлӧмторсӧ. Габӧ кывзіс да аслыс эз эскы: кыдзи вермис лоны, мый эз казяв сэтшӧмторъяс сиктса йӧз олӧмысь? Тайӧ олӧмас да венас, вӧлӧмкӧ, не сӧмын батьяс, но и ныв-пияныс везъясьӧмаӧсь...»

— Тэ, Настук, та йылысь некодлы на эн висьтав?

— Эг... Ме сӧмын кык лун чӧж на бӧрда... Сэсся со вои тэ дінӧ...

— А батьыд нӧ?

— Сылы ме татшӧмтортӧ ог висьтав...

«Но и но,— гыжйыштіс юрсӧ Габӧ ныв петӧм бӧрын.— Важ йӧз шулӧмаӧсь: сус коль пӧ пусьыс ылӧдз оз усь, лежнӧг вужйысь пӧ ӧмидз оз пет. Абу тай сідзи. И мый сӧмын аддзӧма менам Пиляысь тайӧ тувсовдзоридз кодь нылыс, код вылӧ и видзӧдлыны любӧ. Бур да ыджыд сьӧлӧма, буракӧ, абу бать рӧдас».

Мӧвпъяссӧ торкис Пилип, коді воис Кулӧм ю вомысь чери тыра туисӧн.

— Пуксьыв, пиук, со этатчӧ,— нисьӧ меліа, нисьӧ скӧрысь шуис бать да индіс сывтыръя пожӧмысь лӧсалӧм скамья вылӧ, а сэсся пӧрччис коссьыс паськыд тасмасӧ.

Пи эз вочавидз кыв ни джын. Пуксис да виччысяна видзӧдліс зумыш батьыс вылӧ. Но Габӧ эз ырыштчы, а ӧшӧдіс тасмасӧ орчча тув йылӧ.

— Сідзкӧ инӧ джагӧдінныд Прокӧ Саватьтӧ Опонь вокыдкӧд?— гӧлӧссӧ кыпӧдтӧг юаліс пиыслысь.

Пилип ыпнитліс, сэсся лым вылын быгалӧм шабді дӧра кодь лоис. Садяс воис батьыслӧн лӧнь гӧлӧсысь:

— Петав да ӧдйӧ кор Опоньӧс, Герасим да Родион дядьястӧ...

Вок да шурин тэрмасигтырйи ӧтпырйӧ моз быйкнитісны ӧдзӧсӧд, муртса кӧсяксӧ эз люкавны ыргӧнӧдз гожъялӧм кымӧснаныс.

— Пуксьӧй,— индіс Гаврил.— А Пилипыс нӧ кӧні?

— Кук йӧр дорӧ котӧртіс Опоньӧс чукӧстны. Сэні йиръӧм турун коляссӧ ытшкӧ да...

Мыжаяс моз порог улӧ сувтісны Пилип да Опонь. Но Габӧ тшӧктіс налы пуксьыны джодж шӧрӧ баддьысь песлӧм джек вылӧ.

— А кори ме тіянӧс, шуриной да вокӧй, судьяяс пыдди. Ӧткӧн ме судитны ог вермы, колӧны этша вылӧ кык... кыдзи нин, Герасим?

— Присяжнӧйяс.

— Вот, вот, присяжнӧйяс,— шпыньёвтіс Габӧ.

— Да эгӧ ми, батьӧ, сійӧ ачыс джагӧдчис!— уськӧдчис пидзӧс вылас Пилип. Сы бӧрся джоджын лоис и Родионлӧн Опоньыс.

— Тэ, зонмӧ, эн мудерит, а висьтав, мыйын делӧыс?— шыасис Родион.

— Сувтӧй, молодечьяс, да кывзӧй. Сюркнялӧй пель саяныд, мый ми тіянлы висьталам,— тшӧктіс Габӧ, недыр чӧв олыштіс, виччысис, кор пиыс да племяшыс воасны ас садяс, да заводитіс:— прокопей лунся рытсӧ помнитанныд? Мамонтов Прокӧ ӧшинь улын вӧлі зык. А сэсся гымалӧмӧн зэрис да со и ӧні на ньӧжйӧник шливгӧ, вӧвдӧм турунъяс сісьтӧ.

— Но и мый?— торкис Герасим.

— Но и сотчис, быттьӧкӧ, гымньӧв кучкӧмысь Карп Педӧсьлӧн керкаыс да и ачыс кӧзяйкаыс.

— А коді нӧ ӧзтіс? Гашкӧ, Педӧсьяыс самӧкур пуигас юсис да и ӧзйис?— шуис Родион.

— А ӧзтісны кӧ? Мед мынтӧдчыны Педӧсьясьыс?— водзӧ туясис Гаврил.— Мед кодсюрӧлысь няйтсӧ ог лэпты...

— Ӧзтісны и эм!— горӧдіс Пилип.— Мамонтовлӧн Саватьыс сотіс... Сэсся некодлы...

— Сэсся Саватьыс жӧ и Настаӧс!..— шуис Опонь, но ӧдйӧ бӧр тшӧкмуніс.

— Мый Настасӧ?— юаліс Родион.

Опонь полігтырйи видзӧдліс мужикъяс вылӧ:

— Ме,.. ми Пилякӧд котӧртім весьтас, шор вомӧн пӧжар вылӧ. Кылім горзӧм... Поплӧн рудзӧг му дорысь. А сэні,..— зон джӧмдіс.

— А мый сэні?— юаліс зумыштчӧм Габӧ.

— А сэні,.. а сэні,..— мыкталіс Опонь.

— Но, но,— тэрмӧдліс мыйкӧ гӧгӧрвоны заводитысь Герасим.

— А сэні,— шыасис Пилип,— Прокӧ Савать песлӧдлӧ Пӧлудь Ӧньӧ Настаӧс. Но ми и... Эсійӧ... Но...

— Мездінныд?— юаліс Герасим.

— Мездім...

— Саватьыс ёна повзис,..— торкис Опонь.— Став мыжъяссьыс...

— И ачыс ӧшӧдчис?— юаліс Родион.

— Ачыс, батьӧ, ачыс. Сё ей бог, ачыс. Мед, буракӧ, мынтӧдчыны мыжсьыс.

— А миянлы татшӧм пежтӧ, эз жӧ вӧв окота мездыны,..— шуис Пилип.

— Да-а. Делӧяс,..— сӧмын и артмис Герасимлӧн.

— Сыын ӧд и эм, делӧяс,— содтіс Габӧ.— А мый эськӧ ті вочавидзинныд, исправник кӧ кутас юасьны?

Зонъяс ӧшӧдісны юрнысӧ. Найӧ некыдзи эз виччысьны татшӧм юалӧмсӧ. Да и некор на эз вӧвлыны татшӧм суд вылас. Збоймыштіс Пилип:

— Оз, исправник оз юась. Некод нинӧм эз аддзыв. Кулӧм мортыд нинӧм оз висьтав.

— А Наста?..

Со кытчӧ джӧмдісны зонъяс. Да, Наста тӧдӧ, но...

— Настук оз вузав... Ӧд лёк Саватьыс немортӧ кӧсйис вӧчны сійӧс... Бать, а бать, тэ кытысь ставсӧ тӧдмалін?— кевмысяна шыасис Пилип.

— Меным быдтор колӧ тӧдны, кадыс сэтшӧм,— ыджыда ышловзьӧмӧн шуис Гаврил.— А ті — некодлы кыв ни джын. Вомныд мед вӧлі топыд иган сайын. Настук вӧсна ме ог пов. Вежӧра и сьӧлӧма ныв.

Батьыслӧн тайӧ кывъяс бӧрын Пиля быттьӧ везйысь мездмис. Сӧмын и артмис:

— Сійӧ сэтшӧм, сійӧ оз вузав.

Габӧ недыр чӧв олыштіс, видзӧдліс вокыс да шуриныс вылӧ, юаліс кыкнанныслысь:

«ЧУШКАНЗІЛЫ»—

25 арӧс

□

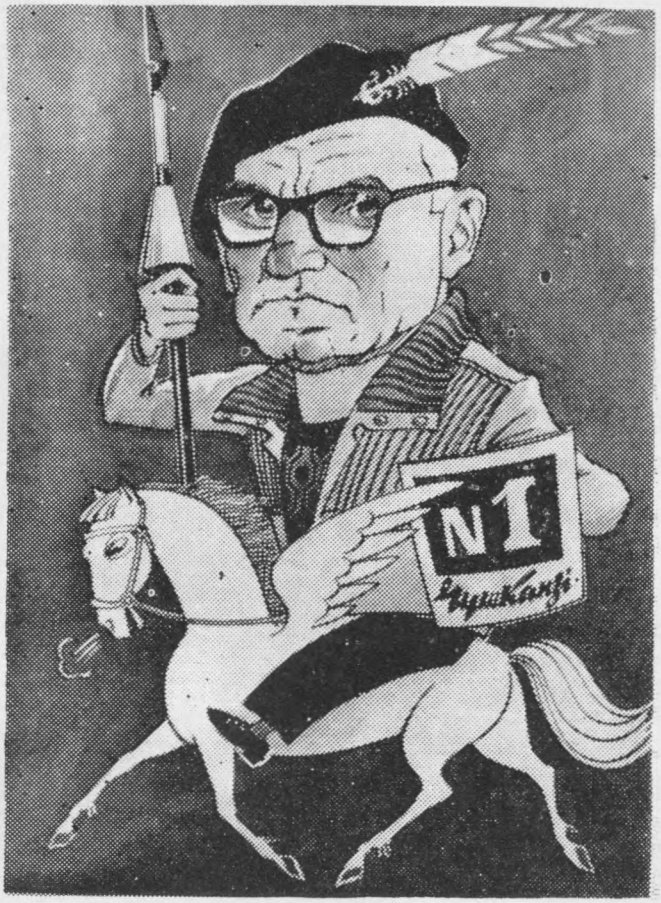

Поэт С. Попов, «Чушканзілӧн» медзіль авторъясысь ӧти.
(В. Осипов)

— Складад тэн зэв бура овсьӧ...

(Р. Пластинин)

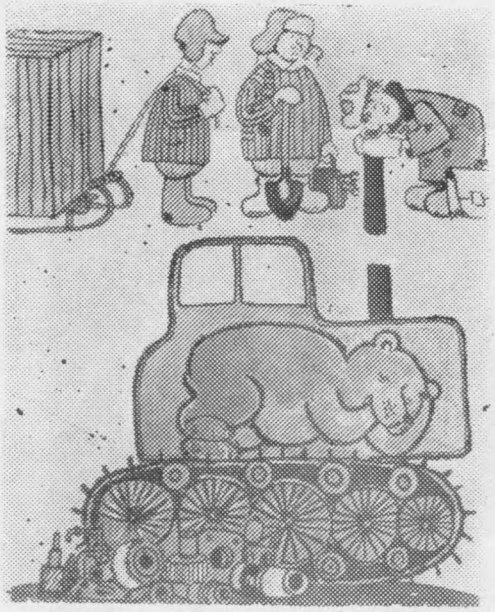

— Бура дзоньталім — пыр на уджалӧ.

(А. Размыслов)

— Юксьышт, яндысьтӧм бугыль!

(А. Кочев)

— Зарни чери, висьтав ОБХСС-саяслы, мый ставсӧ тайӧ тэ миянлы козьналін!

(В. Михайлов)

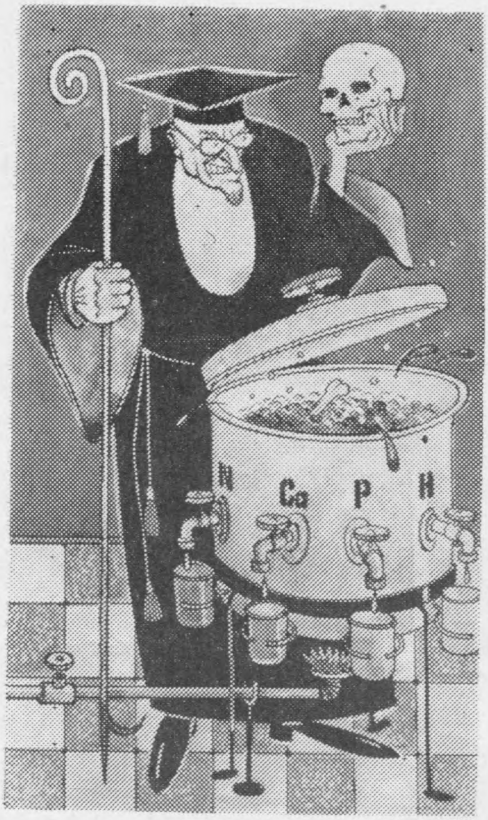

США-са учёнӧй биохимик Форман.

(В. Осипов)

— Кузь шайтъясла локті...

(А. Размыслов)

Базаса завӧс колльӧдӧны пенсия вылӧ.

(А. Мошев)

— А графиксӧ петкӧдӧй.

(А. Размыслов)

— И тані сьӧкыд велӧдчыны.

(В. Клейман)

Кыв шутӧг.

(Л. Рӧхин)

— Гашкӧ, прӧститны? Кыдзи, тіян ногӧн?

— Суд вылын мыжаяс дырйи та йылысь оз сёрнитлыны,— шыасис Герасим.— Ме со мый кӧсъя висьтавны том йӧзлы. Кывзӧй бура. Дуракъяс ті. Да, да. Дуракъяс. Сы вӧсна ӧмӧй ми панім венсӧ, медым,..— Герасимлӧн гӧрддзасис горш діныс.— Сы ради ли мый ме Питерӧдз ветлі, медым ті, зырымбедьяс, ас арлыдатӧ ӧшӧдінныд?

— Найӧ мездісны нылӧс,— дорйис зонъясӧс Родион.

— Но и лёк вӧчисны миян ӧтувъя делӧлы,— шуис Герасим.— Но, Савать джагӧдчис. А сэсся мый? Некод эз тӧдлы, некод эз аддзыв, некод оз висьтав! А колӧ вӧлі Саватьсӧ вайӧдны домалӧмӧн татчӧ, медым судитны, и батьсӧ ӧтлаын, став йӧз син водзын. Ӧні жӧ Мамонтовлы кӧзыр: быттьӧ, великомученик Савватийӧс дзебас.

— Вежӧртінныд? Гӧгӧрвоинныд, пиян? А гӧгӧрвоинныд кӧ, кывнытӧ пинь саяныд крепыда кутӧй,— шуис Габӧ да шеныштіс кинас:— А ӧні,..

Зонъяс гӧгӧрвоисны сійӧс да петісны керкаысь. Налӧн петӧм бӧрын мужикъяс неуна чӧв олыштісны, а сэсся первойысь лыбис ас костаныс вен. Медводз шыӧдчис Герасим:

— Тэ, зятьӧ, быттьӧкӧ доръян пияннымӧс?

— Шаньӧсь войтырыс быдмӧны...

— Быдса морт ӧд бырис, кӧть кыдз сэні эз ло.

— А тэ эськӧ, ачыд, мый вӧчин, суин кӧ татшӧмторнас?

— Мда... Делӧяс...— ышловзис Герасим.

Чӧв олыштӧм бӧрын Гаврил шуис:

— Тыдалӧ, кокниа миян делӧным оз помась. Сьӧлӧмӧн кыла. Ме думысь, колӧ Дереванньӧй туй костӧ сувтӧдны ассьыным йӧзӧс, мед вӧліны миян синмӧн и пельӧн. Надея Эжва йывса сиктъяс вылӧ ичӧт, ӧдвакӧ воасны отсӧгӧн.

* * *

Прокопей нёльӧд лунӧ дзебиснытуалісны кыкӧнӧс. Карп Педӧсьлысь сотчӧм лыяссӧ нывбабаяс колльӧдісны Куж туйбокса шойна помӧ, бӧрдыштісны, талялыштісны небыд лыасӧ, сувтӧдісны дзор дядьӧяскӧд ӧтвылысь кок улас крест, пернапасасисны.

Лӧзӧдӧм чужӧма Саватьӧс сьылӧдісны. Ӧнисим поп зарни ризіа, тшыналысь кадилӧнас ӧвтчигтыр, куимысь кытшовтіс «новопреставленнӧй Савватий» горт гӧгӧр, но гу вылӧдзыс эз жӧ мун: «Коскӧй висьӧ»,— шуис поп. Дзебис Мамонтов ассьыс ӧтка писӧ, кодӧс и пи пыддыс эз лыддьы, абу пӧ менам, и — ставыс. Абу пӧ ме кодь!

VI

Июль помланьын кӧть и войясыд абу на ёна кузьӧсь, но пемыдӧсь, торйӧн нин кор пыдӧстӧм небесасӧ тупкасны кыз кымӧръяс. Татшӧм войясӧ чери овлӧ рам. Сійӧ лӧня куйлӧ да вӧрӧдыштӧ бӧжнас лыа кӧса помын либӧ колода бокын. Пемдытӧдзыс на Пиля да Опонь заптісны сирӧд кос пес, лэччӧдісны ва дорӧ «кӧза» да азьласъяс. Илля лун матысмӧ, кыдз нӧ свежӧй черитӧгыс. Мам вундас рудзӧг кольта, вартас, изас, и арся праздникӧ пӧжалас капуста коръяс вылын вежӧд кӧра кӧвдумъяс. И долыдджык овлӧ, кор кыскас пачысь банйӧм чери ладка. А мамыс Пилялӧн пуны-пӧжасьнытӧ сяммыліс, пуксян сёйнытӧ да кывтӧ тӧкӧтьӧ он ньылышт.

Кык зон кӧсйӧны нин вӧлі пыжӧ тэчны кыбан пессӧ, кор мӧдлапӧвсянь кыліс:

— Вуджӧ-дӧй!

— Кодӧс нӧ вой улас вайӧ?— шыӧдчис воча вокыс дорӧ Опонь.

Пиля кывзысьштіс, сэсся вочавидзис:

— Носимсалы тайӧ каднас локны нинӧмла. Да и найӧ асланыс пыжӧн горт весьтаныс эськӧ вуджисны. Дереванньйса пырджык луннас волӧны.

Ю сайсянь бара горӧдісны. Ӧні нин некымын гӧлӧс. Зонъяс кывзысисны. Войся ю кузяыд кылӧ бура. Кодкӧ рочасис, ропкис.

— Мый нӧ, Опонь, вуджалам?

— Вуджалам инӧ,— вочавидзис Опонь да горӧдіс:— Локтам!

Но берег дорӧ сибӧдчытӧдз Пиля юаліс:

— Кодъяс нӧ лоанныд? Кысянь воинныд?

— Дырджык нюжмасьӧй!— скӧрысь горӧдіс воӧмъяс лыдысь ӧти.

Лыа дорын вуджрасисны нёльӧн.

— Ёрччыны кӧ кутанныд, лыа дорас узянныд. Миянлы ӧд абу на дыр асладорӧ сыныштны.

— Вуджӧдӧй, бур пиян, а то изӧймитам-кынмам,— кевмысяна шыасис олӧма морт.— Карсянь ми, исправник миянкӧд.

Асладор берегӧ воӧм бӧрын мужикъяс петісны пыжысь. Сылӧн, коді вӧлі гартыштчӧма плащӧн, сапӧг гӧлень боксьыс тыдаліс пӧшти муӧдз кыссьысь пуртӧс. Куимыслӧн, кодъяс шынеляӧсь, мыш саяныс ӧшалісны пищальяс, а помас чурвидзисны кузь штыкъяс.

Зонъяс нарошнӧ вылӧджык лэптісны пыжсӧ.

— Нуӧдӧй миянӧс Пӧлудиев ордӧ,— тшӧктіс исправник.

— Нуӧд, Опонь. А ме пыжӧс домала,— шуис Пилип. И мыйӧн сӧмын воысьяс саялісны амбар пельӧс сайӧ, котӧрӧн кайис гортас.

— Эн али мый кыбнытӧ мунӧй?— юаліс батьыс.

Пилип висьталіс воӧм йӧз йылысь, кодъяс да кутшӧмджыкӧсь.

— Исправник, шуан, куим шынелякӧд? А Иван дядьыд накӧд эз вӧв?

— Эз. Вӧлі кӧ ӧд, тӧді жӧ.

— Кыбӧмтӧ тавой ковмас эновтлыны. Котӧртлы Герасим да Родион дядьястӧ чукӧстлы. Мишӧс тшӧтш и.

* * *

Пӧлудь Ӧньӧ отсаліс исправниклы пӧрччысьны, ачыс кыскис кокъяссьыс сапӧгъяссӧ, чӧвтіс пельпом вылас шоныд ыж ку пась, кӧмӧдіс ас гындӧм небыд тюниӧн да вӧлисти юаліс:

— А служивӧйястӧ нӧ?..

Инвалидныӧй командаса куим салдат пыр на сулалісны порог дорын, виччысясны.

— Ме думысь, суседъяс ордад мед узьмӧдчасны,— шуис Волков.

— Менам, эськӧ, ыджыд керкаыс да...— шуис Пӧлудь Ӧньӧ.— Пывсяньӧй еджыд, ыджыд, тӧрыт на ломтылі. Шонтысясны да и пӧсь ваыс на пӧртъяс тырмас, медым мыссьӧны кузь туй бӧрын. Сисьсӧ ме сета. Дерт и сёян аддза.

— Сӧгласенӧсь?— юаліс исправник.

— Пывсянӧ кӧ и пывсянӧ, ваше благородие,— вочавидзис вӧвлӧм салдатъяс пӧвстысь ӧти.— Сӧмын тай табакным быри.

— Табакнад ог кедзовт,— шыньмуніс Ӧньӧ.— Но, инӧ, петамӧй, тані орччӧн. А ужнайтнытӧ чукӧста.

Пывсян, кыдзи и шуис кӧзяин, збыльысь ыджыд и еджыд, мукӧд татчӧс олысьлӧн керка пытшкӧсысь бурджык. И ваыс, кӧть и абу нин сэтшӧм шоныд, но пӧртъяс эм. Кӧзяин вайис ыргӧн подсвечник вылын кыз стеариновӧй сись да кӧсйысис:

— Мыссьыштӧй, ачым чукӧста.

Сылӧн петӧм бӧрын ӧти шуис:

— И таысь нин аттьӧ. А то туй чӧж сарайясын да кӧдзыд кумъясын йӧжгылясим.

— Эн нин шу, Ермил. Волковыд, дерт, миянкӧд ӧти керка пытшкӧ оз узьмӧдчы. Вай, бурджык, неуна ломтыштлам горсӧ, пескыс тай пӧварняас. Сэсся и мыссьыштам, да, оз кӧ кӧзяиныс вунӧд, и ужнайтам. И пӧрччисны-кокньӧдчисны мужикъяс, мыссисны-керисны.

Сёйны-юны ӧти пызан сайӧ салдатъясӧс эз корны, но ассьыс кывсӧ кӧзяин эз веж — вайис вина штоп, небыд нянь, пуӧм яй, сола чери да яндӧва тыр ырӧш.

— Тадзи тшӧктіс его благородие...

А югыд горничаын еджыд скатертьӧн вольсалӧм пызан сайын гусьӧн сорӧн сёрнитісны коньяк доз дорын кыкӧн.

— Ме и шуа, господин исправник, корны Мамонтовӧс талун нинӧмла. Да и ӧпаснӧ: Елёсь Габӧлӧн синъясыс да пельясыс быдлаын. Казяласны, и войся зык вермас лыбны,— ӧлӧдіс кӧзяин.

— Зэв нин тай тіян Габӧныд?— ыръянитіс Волков.— Ме сійӧс гыж улӧ нальышта.

— Да и оз лок Прокӧыд, талун сӧмын писӧ гуаліс. Прокопей лунӧ аслас вӧнь вылӧ ӧшӧдчӧма. Сэсся и гӧлӧвалӧн пӧдружкаыс сійӧ жӧ луннас сотчис...

— Но и но... Делӧяс тіян Кулӧмдінын. И ставыс, дерт, Елесь котырсяӈь?

— Енмыс тӧдӧ...— ылӧсас вочавидзис Пӧлудиев. Сійӧ и ачыс на тырвыйӧ эз гӧгӧрво, кыдзи-мый вӧлі. Сӧмын кыв ни джын эз казьты, кутшӧм зык артмис Прокопей лунӧ номырӧсь шомйӧв туис вӧсна.

Водтӧдіс гажмӧм исправникӧс небыд гӧн вольпасьӧ да асылӧдзыс синсӧ эз куньлы, пукаліс ӧшинь дорын, кыйӧдіс, а друг да гажмӧм салдатъяс не сідзи куритчасны, уськӧдасны биа чигарканысӧ?..

* * *

Мӧд лун асывнас бӧр шуровтыштіс, и кӧть вӧлі шочиник кымӧра, но зэр эз повзьӧдчы. И мужикъяс асланыс семьяясискӧд мӧдӧдчисны видзьяс вылӧ куртны кӧтасьлӧм турунсӧ да ӧшлыны сырсаяс вылӧ, разӧдлыны-тӧлӧдны водзті чукӧртлӧм юръяс да тэчны тшӧкыд пыкӧдъяс вылӧ. Вуджис мӧдлапӧвса поп видз вылӧ и Елесь Миш: колӧ вӧлі помавны медбӧръя зорӧд, пуктыны аслас участок вылысь вӧла-мӧскалы тӧвся кӧрым. Кадыд ӧз оз виччысь: рудзӧг едждӧ — ковмас, кӧть и ичӧтик сёрӧмъяеӧ, вундыны да чукӧртны-тэчны, медым сэсся чапӧн вартны выль нянь. Мӧдӧдчис видз вылӧ и Елесь Габӧ. Гӧрин-кӧдзин, сідзкӧ, идрав, лӧсьӧд семьяыдлы запастӧ. Семьяыс, дерт, абу ыджыд, Турьев Петырлысь нёль арӧса нывсӧ, кодӧс ӧні гӧтырыскӧд быдтісны ассьыныс пыдди, лишнӧйӧн эз лыддьыны, но во гӧгӧртӧ колӧ жӧ бергӧдчыны. Габӧ вӧлі петӧ куран-косаӧн аслас заворӧд, кор сы дорӧ матыстчисны шынеля кык тӧдтӧм морт.

— Гаврил Елисеевич Поповыс тэ лоан?— юаліс ӧтиыс.

— Ме тай водзті вӧлі-а,— ньӧти шӧйӧвоштӧг вочавидзис Габӧ.

— Тэнӧ корӧ господин исправник Волков.

— Кытчӧкӧ?

— Тшӧктіс вайӧдны,— вочавидзис Ермил, кодӧс индіс старшӧй пыдди Волков.

— А мыйла нӧ вайӧдны? Ме и ас кокӧн верма ветлыны. А мырдысьӧн кӧ — ог мун. И нуӧдны он вермӧй. Бурджык, служивӧйяс, восьлалӧй ас кежаныд. А ме локта, корӧны кӧ нин... Тіян служба — кывзысьны, а менам — не пыксьыны.

Гӧтырыс, Дарья, кодлы морӧс бердас топӧдчӧма еджыд кудриа ичӧтик ныв да коді мӧдӧдчӧма жӧ видз вылӧ, синкым увтіыс видзӧдліс стражникъяс вылӧ, пуктіс сёян тыра нопторсӧ да шуис:

— Ветлы, ветлы, Габӧ, талун, буракӧ, ог нин куртӧй.— И бӧр пырис гортас, кӧні Пилип кыйӧдчис ӧшинь пырыс.

Салдатъяс мунісны. На бӧрся недыр мысти мӧдӧдчис и Габӧ, кучик лазъя, козъянас чер, коскас ош виан пурт, гын шляпаа.

Пиля гӧгӧрвоис мамсӧ пыригмозыс на.

— Ме дзик пыр,— сӧмын и шуис да тэрыба лэччис ва дорӧ, медым юӧртны дядьясыслы. А Дарья кытшовтіс суседъяссӧ: сьӧлӧмнас тӧдіс — салдатъяс эз весьшӧрӧ волыны.

Волков сулаліс вӧлӧстьса правление кильчӧ пос вылын. Сыкӧд орчӧн вӧліны Прокӧ Мамонтов, Митрей Русинов, старшина Кузнецов да вӧвлӧм сотскӧй Елеев.

— Кӧні нӧ Елесь Габӧ смутьяныс?!— стрӧга юаліс Ермиллысь.

— Ачыс локтӧ, ваше благородие.

— Мыйла онӧ вайӧдӧй под ружьём?

— Ачыс жӧ локтӧ...

— Ду-у-рак!— Волковлӧн шамыртчисны киясыс да сійӧ нин вӧлі дась сетны веськыд киыслы вӧля, но сэки виччысьтӧг паныдасис синъяснас смела видзӧдысь зумыда сулалысь гӧгрӧс тошка мужикӧд, коді гын шляпа увсяньыс быттьӧ кӧсйис бытшкыны видзӧдласнас исправникӧс, быттьӧ кӧсйис сотыштны ӧзъялысь би киньӧн, но некутшӧм лӧгавтӧг шыасис:

— Бур асыв, ваше благородие. Кыдзиджык воинныд, бура-ӧ шойччинныд?— и копыртчыштліс юрсьыс шапкасӧ пӧрччӧмӧн.

Волковӧс тайӧ падмӧдіс: «Тайӧ али мый быдлаӧ суитчысь-ерепенитчысь Гаврила Поповыс?»

А Габӧ ассьыс:

— Эг тӧдӧй, господин исправник,

да и энӧ юӧртӧй асланыд воӧм йылысь. А ми ӧд важӧн нин виччысям тіянӧс. Пара вӧв эськӧ Дереванньӧйӧдз мӧдӧдлім.

«Но и Габӧ!»— шензис неуна бокынджык Пӧлудь Ӧньӧ. Шензисны и пельӧсын сулалысь стражникъяс: мужик, а сёрнитӧ аскӧдыс исправникӧд ӧткодь чинаӧд моз.

— Сідзкӧ, ваше высокоблагородие,— Габӧ тӧдӧмӧн содтіс Волковлы пӧчитайтан чинсӧ,— воис жӧ тіянӧдз миян гижӧдным?

Волков гӧгӧрвоис: сёрнитны Габӧкӧд оз ло кокниджык Иван вокыскӧд серти: «Ӧти рокӧсӧн шоммӧдлӧмаӧсь, ӧти нянь зырйӧн пачӧ сюйлӧмаӧсь». Тшӧктіс Мамонтовлы да Русиновлы петны кабинетысь:

— Ми тіянтӧг ӧти кывйӧ воам Гаврила Елисеевичкӧд.

Кор мӧдъясыс петісны, Волков недыр видзӧдіс синкым увтіыс зумыд тэчаса мужик вылӧ да вӧзйис пуксьыны.

Габӧ чӧв оліг виччысис, мыйсянь заводитас Волков.

— Сідзкӧ, шуан, Гаврила Елисеевич, быдлаӧ норасьӧмъяс гижанныд?— быттьӧ небыда заводитіс Волков.

— Быть ӧд норась, кор голя помӧдзыд воас,— чорыда шуис Габӧ.— Кор крестьянинлысь олӧм вужъяссӧ орӧдӧны...— сэсся чӧв усьліс да содтіс:— Ми правда корсям...

— И та могысь весиг царлы гижинныд?

— Да, мед государыс, либӧ престолонаследникыс видлалӧны миянлысь шогнымӧс-могнымӧс.

— Но ӧд Россия-матушкаыд паськыд, и ачыс государь быдлаӧ оз вевъяв.

— Кӧсйӧ кӧ тӧдны аслас йӧзлысь збыль олӧмсӧ, позьӧ и вевйӧдчыны...

— Вот ме и вои государь нимсянь тӧдмасьны делӧяснас.

— А куим салдатыс либӧ мыйла?— чошкӧдчис Гаврила.

Волков явӧ кутіс петны ку пытшсьыс. Лысӧм юрыс ньылӧдіс да ковмис чышкыны ва больяссӧ. Но пыр на терпитіс, кӧть и юасис эз нин ачыс, а Габӧ.

— Гашкӧ, и карӧ кӧсъян лэччӧдлыны?

— Ковмас кӧ, лэччылам. Норасьӧмъяснытӧ земскӧй уездной судын видлалам.

— Ӧні, господин исправник, меным карӧ ветлыны некор. Кӧрым колӧ скӧтлы тӧв кежлӧ дасьтыны, нянь да картупель медым лым улӧ эз веськавны. Сёрӧнджык, буди.

«Наян»,— мӧвпыштіс Волков, а сэсся шуис:

— Колӧ жӧ кыдзкӧ спорнытӧ ладмӧдны...

— Вот медым и локтӧ уездной земскӧй судьяыс миянӧ. Сылы ытшкыны ни вундыны-вартны оз ков. Небось казнаысь жалованньӧ оз ичӧтӧс сетны. Да и лэччӧдны кӧ, колӧ ӧтлаын Мамонтовӧс да...

— Сійӧ менам делӧ, кодӧс лэчӧдны!

— Кулӧмдінӧ кӧ судьяыд локтас, свидетельыс тані унджык петас,— эз сетчы Габӧ.— Да и эм нин карас миян ӧти воча кыв кутысьыс.

— Коді нӧ?— заводитіс пузьыны Волков, коді пукаліс ӧшиньлань мышкӧн да эз аддзы ывлаын чукӧрмысь мужикъясӧс.

Зато Габӧ аддзис ассьыс ёртъяс-другъяссӧ, кодъяс дасьӧсь дорйыны быд здукӧ. И тайӧ сетіс вын да збойлун.

— Коді?— шуан. — А менсьым Иван вокӧс, коді лэччис карӧ уездса начальство дорӧ, мыйла тюрьмаас йӧршитін? Чайтан, нинӧм ог тӧдӧй. А кытчӧ Мамонтовлӧн посолыс, Липин Лазарыс воши? А ӧні кӧсъян менӧ босьтны! Оз артмы.

— Ланьт. Ме арестуйта тэнӧ! Кӧрталӧмӧн лэччӧда! — равӧстіс Волков.

— Меным пиньӧс кеслыны некор, господин корошӧй. Колӧ на зорӧд чӧвтны ветлыны,— и Габӧ чеччис лабич вылысь да мӧдӧдчис пороглань.

Волков чепӧсйис, шашкасӧ кутіг, бӧрсяньыс, саткысис Габӧлы пельпомас. Габӧ кватитіс исправниклысь килутшсӧ да сэтшӧма шамыртӧмӧн песовтіс, мый сӧмын шегъясыс ратшмунісны.

— Стража! Ме дорӧ!— доймӧмысла мый эбӧссьыс ойӧстіс Волков.

Пыр жӧ воссис ӧдзӧс, да порог дорӧ сувтісны Герасим, Родион да Микайлӧ.

— Тi коринныд, господин исправник?— серам сорӧн юаліс Герасим.

— Стража, кӧні стража?— былялӧм синъяснас дзоргис мужикъяс вылӧ Волков.

— Служивӧйяс сиктсакӧд ас табак шпуткӧны-куритӧны,— вочавидзис Герасим.

— Таысь тiянлы прӧща оз ло!— зiлис на горзыны Волков.— Тэ коді сэтшӧмыс?

— Ме — Герасим Сладкоштиев, ваше благородие. Тшӧктылӧмныд тай кутны Питерӧ ветлiгӧн... А ӧні ме ог и тӧд, коді кодӧс кутіс...

— Ставнытӧ Сибирӧ кандалъясӧ дорӧмӧн ыстам!..

— Кобуратӧ да пистолеттӧ, мед грек оз ло, ковмас пӧрччӧдны, ваше благородие. Кузь пуртӧса шашкатӧ и,— наянитіс Герасим.

Кор оружиеысь прӧстмӧм исправникӧс петкӧдісны ывла вылӧ, Гаврил шуис салдатъяслы:

— Лэччӧдӧй господин Волковӧс бӧр, кытысь воліс. А пуля-пороктӧ ректӧй. Миянлы зверь-пӧтка вылӧ ветлыны оз мешайт, а тiянлы выльысь сетасны. Ружьенытӧ ог мырддьӧй. Кутшӧм нӧ салдат, повзьӧдчаныс кӧ абу.

Пуксьӧдісны исправникӧс да салдатъясӧс Мамонтов Проколӧн ыджыд пыжӧ, сетісны пелысъяс:

— Кывтӧй Дереванньӧйӧдз, кӧть карӧдз,— велӧдіс Габӧ.— Вӧвъяс сетны ог вермӧй, а подӧн Дереванньӧйӧдз мунны ог сӧветуйт: господин исправник подӧн ветлыны абу велалӧма, да и туй костас миян зонъяслы верманныд шӧдны. Бурӧн мӧдӧдам, бурӧн, господин Волков. Сӧмын карӧ воӧм бӧрад Иван вокӧс пыр жӧ мезды, медым дзикӧдз ог лӧгасьӧй.

Волковлы сӧмын и колис ас кежас герчкыны пиньяснас.

— Да висьтав губернаторлы: кулӧмдінса пӧ корӧны асьсӧ сарӧс либӧ наследниксӧ,— содтіс туйӧ мӧдӧдчысь Волковлы Гаврила Елисеевич.

Мыйӧн пыж йӧткыштчис берег дорысь, Пиля босьтіс ва бердысь кыбӧм бӧрын помӧдз сотчытӧм сэрапом, кадилӧӧн моз довкнитіс-пернапасаліс, горӧдіс Онисим поп гӧлӧсӧн «С богом» да шыбитіс сьӧд пес торсӧ пыжланьӧ. Гашкӧ, нарошнӧ, либӧ эзджык артышт, но сэрапомыс катшкысис пыж шӧрын пукалысь исправниклы юрас, кокардаа картузыс лэбис ваӧ, и рытъя шонді югӧр улын дзирдыштіс Волковлӧн лысӧм юрыс. Картуз дорыньтчӧмӧн гумовтіс васӧ да вӧйис. А берегын: «Гы-гы-гы, ах-ха-ха!»

— Пыж шӧрын Эжва кузя тӧлысь кывтӧ!— горӧдіс Родионлӧн пиыс, Опонь.

И берегын лыбис сэтшӧм серам, мый исправниклӧн картузтӧм юрас медбӧръя сiясыс сувтлісны, а мыш кузяыс быттьӧ кодзувкотъяс визлалісны.

— Рӧз-бойникъяс! — кулакнас грӧзитіс кулӧмдінсаяслань Волков.— Ме тiянлы петкӧдла на!..

Водзӧ лоӧ на.

Александр НЕКРАСОВ (Гамса)

Бара на тулысыд воас

Арыс дивӧ кодь: шоныд
да рам,
Збыльысь нюжаліс нывбаба
гожӧм.
Весиг пелысь со вежӧма
сям —
Дзоридз чужӧма ичӧтик
вожас.

Муса пелысь, кыдз
мунлытӧм ныв,
Бара думъяснас тулыслань
мунӧ.

Кодыр кӧдзыдыс нюжӧдас
сыв,
Вӧлись дзордзалан пӧраыс
вунӧ.

Сьӧлӧм гажӧдысь, войвывса
пу,
Казьтін аньяслы томдырся
олӧм.
Кадыс ставсӧ на налысь
эз гу,
Мӧдысь дзордзавны
шаньяслы колӧ.

* * *

Тӧвлань нин ар помыс сынӧ,
Оз юав: жугыль-ӧ рад?
Кӧдзалӧ Эжва и сынӧд,
Гажтӧммӧ ӧшинь ув сад.

Шонділысь пӧсьлунсӧ нуӧ,
Чепсасьлӧ зэр сора тӧв —
Уна жӧ сюрлӧ тэн, муӧй,
Регыд нин чӧв усьлан, чӧв.

Бара на тулысыд воас,
Шондіыс матыстчас бӧр.
Важсьыс на мичаджык лоас,
Дзоридзнас гажӧдас йӧр.

Томлунным — дзоридзным
миян —
Арлань нин сынӧ — оз кос.
Нимкодь, мый быдмӧны
пиян,
Озыр на дзоридзнас поз.

* * *

Вежсьӧ ставыс: му и вӧр,
Том пӧраыд оз лок бӧр.
Кадыс кӧть и пудритӧ
Вочасӧн руд кудритӧ.

Да эз сім, эз пӧрысьмы
Радейтчӧмлӧн кӧрыс на.

Сьыланкывсӧ сьыв, эн ланьт
Миян муслун йылысь, ань.
Медым тэнад, доналӧн,
Сьӧлӧм бердыд шонавлӧ,
Медым эзысь шыясыд
Мича пӧшви кыасны.

Выль во водзвылын

Ӧшинь стеклӧӧ мича
дзоридзьяс
Кӧдзыд ляскӧма бара со.
Мый пӧ мӧвпыштан выль во
водзвылын,
Сійӧс збыльмӧдас локтысь
во.

Кӧсъя ныв-пилы: шуд мед
нюмъялас
Налӧн сьӧлӧмас лунысь-лун.
Лёксӧ йӧзлы код пыр на
тунъялӧ,
Сылӧн пемдас мед мисьтӧм
дум.

Медым томъяслӧн муслун
дзордзалас,
Лоас мича, кыдз сьыланкыв.
Сьӧкыд ордымъяс кодъяс
венӧны,
Налы бурыс мед мыччас
сыв.

Мед быд керкаӧ шудлун
овмӧдчӧ
Да и гажӧдӧ олӧм-сад.
Книга лист бокъяс кузя
мед сӧмын
Челядь тӧдісны война кад.

Александр ЛЫЮРОВ

Анна Романовна

Тайӧ нывбаба йывсьыс унаысь кывлывлі. Медсясӧ механизаторъяс сёрнитісны, кор волывлі районас командировкаӧ. Сы йылысь висьтавлісны Сторожевскын, Нёбдінын, Вомынын и Висер вожын. И казьтывлісны сӧмын бур кывйӧн.

И со, аддзысим. Лоис тайӧ со кыдзи. Вои бара Сторожевскӧ. И дыр думайтӧг мӧдӧдчи веськыда центральнӧй мастерскӧйясӧ, кӧні дасьтӧны совхозлысь став пӧлӧс техникасӧ гӧрны-кӧдзны, страдуйтны, идравны урожай да с. в. Тайӧ мастерскӧйястӧгыс оз вермы овны совхозлӧн ни ӧти отделение ни ферма, ни ӧти бригада ни механизатор.

Мастерскӧйяс дорӧ матыстчигӧн на кылі столовӧй дорын куритчысь шоферъяслысь да мастер-ремонтникъяслысь сёрни, кӧні найӧ частӧ гаралісны Анна Романовнаӧс.

Кадыс вӧлі буретш пажын гӧгӧр. Яр шонді веськыда чишкаліс-сотіс, туй вывті мунысь машинаяс кыпӧдісны бус сюръяяс. Вочасӧн енэжӧ кыпӧдчылӧм муыс бӧр пуксис туйбокса турун, кустъяс, пуяс вылӧ, вевттис найӧс руд пызьӧн. Косьмис горш. Окота лоис юны. Кыпӧдчи столовӧй кильчӧ вылӧ, кӧні пукаліс жан морӧса том мужичӧй. Юалі сылысь, кыдзи пӧйдитны мастерскӧйӧ.

— А коді колӧ сэтысь тіянлы? Анна Романовна? Сійӧ буретш столовӧйын, пажнайтӧ. Верма тӧдмӧдны, сійӧ ӧд менам тьӧща, ме велӧда татчӧс школаын, сылӧн нылыс учительница жӧ...

Веськыда кӧ шуны — чуймышти быдсӧн. Вермас ӧмӧй Анна Романовна лоны тьӧщаӧн... Сы мында во веськӧдлыны коллективӧн, кӧні ставыс мужичӧйяс — токарьяс, слесарьяс, электрикъяс, фрезеровщикъяс, наладчикъяс, трактористъяс, шоферъяс,— ӧти кывйӧн кӧ, сиктын медся колана йӧзыс, быдтор вӧчны кужысьяс, кодъяс кывйыдла зептас некор оз пырны, веськыда крапӧдӧны синмад, мый налы воас юрас либӧ кыв вылас тэ либӧ мӧд морт йылысь... Татшӧм коллективӧн веськӧдлысь — и учительлӧн тьӧща, учительницалӧн мам — таӧ мыйлакӧ омӧля эскыссис. И ещӧ нин ёна шемӧсми, кор аддзи асьсӧ Анна Романовнаӧс. Ме водзын сулаліс неыджыд тушаа, дзормыны заводитӧм юрсиа, негырысь кияса, гӧгрӧсьник олӧма ань. А пасьтасьӧма сиктса пӧстӧй баба моз: платтьӧ, вурун шӧртысь кыӧм ковта. Сыын немтор эз вӧв механизаторскӧйыс. Паныдасяс кӧ уличын — некод эськӧ оз шу, мый Ветошкина — трактористка, шофёр либӧ механик. Весиг гожъялӧм киясыс эз вӧвны маслӧӧсь, кыдзи векджык овлӧ механизаторъяслӧн либӧ ремонтникъяслӧн.

Нимкодь лоис сьӧлӧм вылын, кор воим А. Р. Ветошкинакӧд мастерскӧйясӧ. Уна татшӧм предприятиеӧ удайтчис волывны, быдсяма пӧрадоксӧ аддзывны. Часовоса мастерскӧйясын дворыс няйт, пӧйдитныыд он вермы. Кӧрткерӧсын — уна ковтӧмтор туплясьӧ быдлаын. Княжпогостын и дворыс бур, и цехъясас синмад шыбитчӧ сідз-тадз эновтӧм машинаяслӧн частьяс, детальяс, абу сэтшӧм стрӧг пӧрадок, кутшӧм эськӧ колӧ вӧлі. А вот Сторожевскын дзик мӧд серпас: дворас веськалӧм бӧрын на казялан бур пӧрадок да сӧстӧмлун. Некӧн нинӧм оз шыблась, абу эновтӧма, тӧдчӧ бур да тӧждысьысь кӧзяинлӧн ки, стӧч-

джыка кӧ шуны, кӧзяйкалӧн ки, нывбабалӧн ки.

Мастерскӧйыс абу нчӧт. Казьтыштлі нин, вӧлі буретш пажын кад. Йӧзыс мастерскӧйын эз тыдавны. Но цехъясын быдлаын вӧлі пӧрадок.

— Мужичӧйясыдкӧд уджавнытӧ кокньыд,— висьталӧ А. Р. Ветошкина.— Найӧ шаньӧсь, кывзысьысьӧсь и вежавидзӧны. Мый тшӧктан, ставсӧ стӧча вӧчасны. Кымын во накӧд, да ог на помнит, медым кодкӧ мӧдара кыв шуліс.

Ветошкина индіс топливнӧй аппаратура лӧсьӧдан цехын ноксьысь мужичӧй вылӧ:

— Алексей Сергеевич Каракчиев. Кызь куим во мастерскӧйын. Пенсионер. Но век локтӧ отсасьны. Вӧчӧ медся сьӧкыд да сложнӧйторсӧ — тӧчитӧ коленчатӧй валъяс, ладмӧдӧ топливнӧй аппаратура. Сьӧлӧмнас йитчӧма мастерскӧйкӧд, оз вермы сытӧг овнысӧ...

Тайӧ кывъяснас Анна Романовна бытьӧ висьталіс ас йывсьыс. Кор ме сылы казьтышті та йылысь, сӧмын нюммуніс, сэсся содтіс:

— Вернӧ шуин, менам арлыдӧй пенсионнӧй нин... Кӧсйи нин мунны шойчыны, да миян директорным — Григорий Афанасьевич, а сійӧ зэв тӧлка да лада морт, и шуӧ: Романовна: тэ ӧд ӧти сутш нэм чӧжнад весьшӧрӧ эн овлы, эн пукавлы ӧшинь дорад киястӧ кресталӧмӧн, кыдзи нӧ мӧдан кадсӧ коллявны, пыр ӧд и кулан гажтӧмысла, сьӧлӧмыд потас весьшӧрӧ олӧмысла. Ме ӧд тӧда тэнсьыд оласногтӧ, Романовна... Помнит менсьым кывъясӧс. Дай мужикъясыс тэ дорӧ велалісны, быдлаын пӧрадок. Уджав, кытчӧдз верман.

Муні ме гортӧ, а совхозса директорлӧн кывъясыс оз сетны спокой: уджыс, збыльысь, вывті кыв кутана, совхозлӧн пӧшти став техникаыс менам киясын. Но, шуам, пета пенсия вылӧ, лоӧ кодкӧ мӧд ме местаын. Да оз кӧ сідзи кут нуӧдны делӧсӧ, да пӧрадокыс кӧ дзугсяс... Мӧвпала да, вывті жальӧсь лоины мастерскӧйса менам мужикъясӧй да зонъясӧй. Мам пыдди ӧд налы вӧлі, а сэсся друг торъялам. И со ӧні на, кыдзи шуасны, руководита...

Анна Романовна, дерт, неуна скромничайтыштіс. Эз сӧмын совхозса директор — Григорий Афанасьевич Михайлов кор сійӧс кольччыны уджыштны ещӧ некымын во, но и удж кузя ӧртъясыс. Мыйла? А вот буретш та йылысь и водзӧ мӧдас сёрниыс. Кор Ветошкинакӧд ветлӧдлім мастерскӧйті, кежавлім сёрнитігтыр цехъясӧ, видзӧдлывлі сы вылӧ. И пыр частӧджык и частӧджык мӧдіс вежӧрын кыптавны мӧвп: кыськӧ аддзылі нин тайӧ мортсӧ, быттьӧ тӧдсаӧн кажитчис сылӧн гӧгрӧс чужӧмыс, сылӧн тэрыб да вежӧра видзӧдласыс. Мукӧд дырйи весиг эг кывзы сылысь висьтсӧ: ӧдӧлитіс мӧвп — кытысь аддзылі сійӧс? Анна Романовна менам тшӧтшъя. Чужлӧма да быдмылӧма Кӧрткеросскӧй районысь Подъельск сиктса Новик гроздын.

Та йылысь варовитігӧн невӧляысь сувтіс кӧмтӧм челядьдырся олӧмысь серпас. Гожся страда дырйи уджалан лун помасьӧм бӧрын ми, зонпосни пуксялам вӧвъяс вылӧ да тӧвзям гортланъ. А водзын медся ён вӧв вылас колхозса председатель, Терень Ӧльӧш — том мужик. Вӧвъяс тӧвзьӧны тӧв ныр моз, сӧмын шевъялӧны кузь бурысьясыс да бӧжъясыс, оз тӧдчы налӧн мудзӧм, кӧть пӧйдитіс кузь страдуйтан лун. Быдӧн зільӧны ордйыны ёртсӧ, воӧдчыны пыжӧн вуджӧдчанінӧ медводз. Миян кӧсйӧмным, ӧта-мӧднымӧс ордйӧдны да бӧрӧ кольны зільӧмным вуджӧ и вӧвъяслы, найӧ быттьӧ гӧгӧрвоӧны мыш вылас пукалысь зонпоснилысь мӧвпъясныссӧ да асьныс ыззьӧны, тшӧтш зільӧны панйыны ӧта-мӧднысӧ, дасьӧсь не сӧмын видзӧдласнас, но и пиньяснас тышкасьны орччӧн кыккокйыв скачитысь вӧвкӧд... Татшӧм здукъясас верзьӧма зонпосни пӧвстын век вӧвлі и турун юр туй куртысь Надя, миянкӧд тшӧтшъя ныв. Сыысь кындзи вӧвъяс вылын мукӧд нывъяс эз ордйысьлыны. А Надя эз ӧтчыдысь медся водз волывлы аслас вӧв вылын ю вомӧн вуджӧдчанінӧ. Тыдалӧ, татшӧм жӧ вӧлӧма челядь дырыс и Анна Романовналӧн. И сійӧ, тыдалӧ, эз ӧтчыд ордйыв быдторйын орчча керкаясын быдмысь зонпосниӧс. А мӧд ногыс кӧ, кыдзи либӧ лоис мужичӧй удж вылын, дай содтӧд налӧн юрнуӧдысьӧн, нырщикӧн.

Мастерскӧйса гӧрд пельӧсӧ веськалан кӧрт поскӧд крута кыпӧдчӧм бӧрын. Пызан вылын куйлісны электрогитараяс да мукӧд ворсанторъяс. А. Р. Ветошкина мудера видзӧдліс ме вылӧ да шуис:

— Нинӧм шензьыныс. Ӧнія том йӧз пиад музыкатӧ радейтысьыд тырмӧ. Миян сиктса клӯбын ансамбльыс эз вӧв, а механизаторъяс котыртісны сійӧс асьныс. Удж бӧрын гажа овлывлӧ. Сьылӧны, ворсӧны. А инструментъяссӧ совхоз ньӧбис, 4 тысяча 500 шайт сетіс, эз жалит небось.

Да. Тайӧ верно. Вокально-инструментальнӧй ансамбльӧ первой локтіс токарь Миша Микушев. Велӧдчӧ заочнӧя Сыктывкарса сельхозтехникумын, помалӧ витӧд курс. Сэсся локтіс шофер Анатолий Стадаев. Мыла гӧлӧса морт. Гусьӧникӧн висьталісны меным, мый ансамбль котыртысьяс лыдас и Анна Романовналӧн ичӧтджык пиыс, Павел, коді помалӧ сельхозтехникум жӧ, ӧні практикуйтчӧ мам дорас. Регыд лоас механикӧн. Стипендиясӧ мынтӧ совхоз.

— А ме бать ордымӧд жӧ восьлала,— кывкӧрталіс мастерскӧйса кӧзяйка.— Менам бать войнаӧдзыс на колхозса председательӧн вӧвлі. Век вӧлі мӧвпалӧ муяс вылӧ унджык машинаяс вайӧм йылысь. Сэки ӧд техникаыд сиктад пӧшти эз вӧв, не кӧ лыддьыны вӧла машинаяс. Со и муні велӧдчыны Сыктывкарса лестехникумӧ. Зэв эськӧ вӧлі окота лоны учительӧн, а меысь артмис техник-механик. Унаысь кӧсйылі мунны педагогическӧйӧ, да бать ӧлӧдліс: эн пӧ дур, помав техникумтӧ да бӧрас мунан институтад. Эг тай мун. Дай зэв нин бур вӧлі миян директорным, Павел Павлович Парилов. Гашкӧ, тӧдан сійӧс? Ӧні на коркӧ Кӧрткерӧсын аддзысьлім, кор чукӧртчылім войнавывса да уджвывса ветеранъяс. Век казьтылӧ миянлысь курснымӧс: куим нывка ӧд и велӧдчим сэки механикас. Эз вӧв кокньыд.

Менам синъяс водзӧ сувтісны войнаводзвывса вояс, кор велӧдчылі лесотехническӧй рабфакын. Со, вӧлӧмкӧ, корсянь нин тӧда Анна Романовнаӧс. Велӧдчим ӧти стрӧйбаын, частӧ паныдасьлывлім. Овлім тшыг нисьӧ пӧтӧн, но кыпыда да гажаа, ныръяснымӧс некор эг ӧщӧдлывлӧй. Да, Павел Павлович Парилов вӧвлі миян бур велӧдысьӧн да ыджыдджык ёртӧн. Лесрабфакса да лестехникумса нывъяс да зонъяс велӧдчылісны лоны сы кодь жӧ прӧстӧйӧн, йӧз дорӧ сибалысьӧн, ылӧдчыны ни выщитчыны кужтӧмъясӧн. А миян вӧвлӧм директорным и ӧні на сэтшӧм. Ленинградскӧй артиллерийскӧй музейӧ волывлысьяс аддзывлӧны орудие, кодӧс шуӧны «Париловлӧн пушкаӧн». Сійӧ прӧйдитіс би пыр Ленинград стенъяс дорсянь да Берлинӧдз. Медбӧръя снарядъяссӧ лэдзис фашистскӧй зверлӧн гуӧ.

И вот коркӧ неважӧн Ленинград дорйысь вӧвлӧм воинъяс чукӧртчылісны Сыктывкарса 36 номера школаӧ. Вӧлі сэні и миян директор Парилов. Важ кодьыс на ён, ыджыд тушаа, мича статя, весиг ньӧти на абу мышкыртчыштӧма. Сӧмын кӧсичаяссьыс юрсиыс еджговмыштӧма, но тайӧ ньӧти эз мисьтӧммӧд сійӧс, мӧдарӧ, вӧчис тӧдчанаджыкӧн, синмӧ шыбитчанаджыкӧн. Сэки сійӧ челядьлы висьталіс:

— Сійӧ пушкаыс абу менам, ме сэтысь весиг ӧтчыд эг лыйлы. Тайӧ славнӧй орудиеыслӧн вӧвлі аслас расчет. А пушкаыс сійӧ вӧвлі первойсӧ батареяын, а сэсся дивизионын, кодӧн командуйтлі ме. Ӧні музейын гижӧдсӧ вежасны, сійӧ орудиеыс оз нин кут шусьыны «Париловлӧн пушкаӧн».

Анна Романовналӧн синъясыс тырисны нимкодьлунӧн, кор кыліс менсьым тайӧ висьтсӧ. А сэсся мӧвпалыштӧм бӧрын кыпыда ышловзис:

— Со кутшӧм миян директорным... Мӧд морт кӧ эськӧ вӧчис ӧмӧй тадзи, ӧткажитчис-ӧ славаысь?.. А тіянӧс вот ме ог помнит. Колис ӧд нелямын сайӧ во, дай торъя курсъясын велӧдчывлім...

Война воясӧ А. Р. Ветошкина вӧзйысьліс и война вылӧ, но сэтчӧ эз веськав. Тылас ӧд сэки фронт кодь жӧ вӧлі. Ме ог кут лыддьӧдлыны сійӧ кадся став сьӧкыдлунъяссӧ, шогсӧ, тшыгъялӧмсӧ, кынмалӧмсӧ, кодъясӧс ковмис пыкны нэриник на ныв пельпомъяснас том механиклы сійӧ вир кисьтана да синва пычкана воясас. Оліс ас сиктса йӧзкӧд ӧти мӧвпъясӧн, ӧти кӧсйӧмӧн — вӧчны ставсӧ, медым ӧдйӧджык пасьвартны вӧрӧгӧс. И кыдзи мый вермис, матыстіс тайӧ лунсӧ. Ог кут казьтывны, кыдзи медбӧръя няньторсӧ сетлывліс ичӧтджык племянницаяслы да племянникъяслы, кыдзи мыськавліс синваӧн война вылӧ усьӧм Миша воксӧ, рӧдвужсӧ, суседъяссӧ.

А уджыд сэки МТС-ад тырмыліс. Сэтчӧ жӧ Анна Романовна вӧлі станцияас диплома специалистыс ӧтнас. Но шогыс лоис со мыйын: тракторъяс да автомашинаястӧ тӧдіс, но эз сяммы дзоньтав-

ны видз-му вӧдитан машинаяс. Сійӧ ӧд велӧдчис лестехникумын, сы бӧрын механикавліс Вологодскӧй областьса ӧти лесопунктын. Лоис бара велӧдчыны, кӧть и грымакыліс война. И со Анна Романовналы сетӧны мӧд диплом — видз-му машинаяс кузя техник-механик.

— Пыр кӧсйи лоны учительӧн,— казьтылӧ сійӧ вояссӧ ветеран,— дай лои. Эз тырмыны механизаторъяс. Мужикъясӧс вежисны нывбабаяс да нывъяс. МТС-ын восьтім курсъяс, кӧні велӧдчисны трактористкаӧ 29 ныв да 2 зон. Тӧвнас велӧда, а гожӧмнас трактористкаала. Нинӧмӧн эг торъявлыв йӧзсьыс. Кисьыд машина маслӧыс да сімыс прамӧя оз и мынлы, нывъяс вылас омӧля мунлім. Панидасян кӧ уджалігад, он и тӧд, синъясным да пиньясным сӧмын еджыдӧсь. И тадзи тулыссянь да сёр арӧдз. Быдтылім ставсӧ, мый коліс фронтлы: нянь и картупель, капуста и галанка, вӧдитлім скӧт, пуктылім турун, вӧчлім силос.

Торйӧн нин мӧрччӧмаӧсь Анна Романовна паметьӧ воясыс, кор сійӧ уджаліс инженер пыдди. Веськӧдліс мастерскӧйын, контролёравліс. А мыйӧн котыртчисны РТС-яс, тайӧ вӧлі 1958—60 воясӧ, сійӧс индӧны районса госнадзорӧ старшӧй инженер пыдди. Ковмыліс ветлӧдлыны Аныбсянь да Нившераӧдз, матӧ 200 километр ылнаӧ. Век туйын, быть, быдлаын виччысьӧны отсӧг. Сэки ӧд машинаясыс вӧліны важӧсь, эз тырмыны запаснӧй частьяс. Лоліс ёна мырсьыны.

Жугалас трактор Висервожса кутшӧмкӧ колхозын. Сулалӧ томиник механизатор аслас машина дорас, майшасьӧ. Ставсӧ весалас-чиститас, тӧкӧтьӧ оз мыськы, вот-вот воас районысь стрӧг инженер. Вермас и мыждыны. Мый налысь босьтан, сы вылӧ и начальство. И со тыдовтчис дыр виччысяна машина. Трактористлӧн сьӧлӧмыс майшасьӧ пыр чорыдджыка. А кӧні нӧ госнадзорса главнӧй инженерыс? Машинаысь колхозса предкӧд ӧтлаын петіс неыджыд тушаа, ӧкуратнӧй ань. Видзӧдӧ механизатор, ӧдва эскӧ аслас синъясыслы.

Зато машинасӧ ладмӧдӧм бӧрын, любӧй механизатор гӧгӧрволас, кутшӧм ыджыд сяма, вежӧра да кужысь кияса тайӧ неыджыд да шань аньыс. А ни ӧти видчан кыв, ни дивитӧм, сӧмын водзӧ вылӧ — мамлӧн кодь сӧветъяс. И век кежлӧ пӧкӧритліс сьӧлӧмсӧ механизаторлысь. И мӧдысь Анна Романовнаӧс виччысьлісны нин эз кыдзи грӧзнӧй инженерӧс, а машинаяс бурдӧдысь докторӧс. И со кызь сайӧ во нин тайӧ нывбабаыс веськӧдлӧ «Сторожевскӧй» совхозса Центральнӧй ремонтнӧй мастерскӧйӧн. Уна механизаторӧс быдтіс тайӧ каднас, уналы отсаліс лоны бур специалистӧн. Ставнысӧ лыддьӧдлыны нинӧмла. Найӧ асьныс помнитӧны да ӧдвакӧ вунӧдасны наставникнысӧ, коді отсаліс лоны йӧзлы колана мортӧн, удж радейтысь механизаторӧн, му радейтысь да сы дінӧ мӧвпнас кыссьысь специалистӧн. Найӧ ставныс лыддьӧны асьнысӧ Анна Романовна Ветошкиналӧн пиянӧн. А кыдзи нӧ мӧд ногсӧ. Ӧд найӧс сиктса механизаторӧ заводитӧны велӧдны ӧкмысӧд классянь. Сӧмын ӧкмысӧд пятилеткаын Ветошкина веськӧдлӧм улын Сторожевскӧй средньӧй школаысь петіс 102 том механизатор. Ӧні найӧс позьӧ аддзыны и мастерскӧйысь, и муяс, и видзьяс вылысь.

Муköд дырйи ветеранлысь юавлӧны, мыйла ӧнӧдз оз пет шойччыны, ӧд сылӧн ставыс нин эм. Челядь гырысьӧсь, аслас тыр-бур овмӧс, тырмӧны наградаяс, новлӧдлӧ Коми АССР народнӧй овмӧсса заслуженнӧй работниклысь ним. Та вылӧ воча кывйыс овлӧ ӧти:

— Кола ме йӧзыслы, со и уджала. Уджала ог сӧмын ас пыдди, но вокъяс, зятьяс, ёртъяс, суседъяс пыдди, кодъяс пуктісны юрсӧ война вылын.

А ӧні со ещӧ партия сувтӧдіс выль мог — пӧртны олӧмӧ «Продовольственнӧй программа». Позьӧ ӧмӧй сулавны таысь бокын?

Да, прав Анна Романовна. Збыльысь, оз.

Григорий ДУРКИН

ВӦЛІ АС МОРТӦН

Тавося сентябрын тырӧ 100 во тӧдчана биогеограф, Печорскӧй видз-му овмӧс станция лӧсьӧдысь, ыджыд общественнӧй деятель Андрей Владимирович Журавскийлы чужан лунсянь.

1902 во. Печоралысь лӧзалысь отсӧ валйӧдӧны катысь пароходлӧн плицаясыс. Тэрмасьтӧг катысь «Печора» пароход палуба вылысь пӧшти оз и лэччыв ӧти том морт. Ачыс сійӧ Петербургскӧй университетса студент формаа. Сійӧ нимкодясьӧ шуйга берегса, изумруд кодь сӧстӧм лыа кӧсаясӧн, то веськыд берегсӧ пыкысь бадьясӧн, дыр синсӧ оз вештыв мичаа вежӧдысь видзьясысь. Кымын водзӧ катӧ пароходыс, сымын лышкыдджыкӧсь том пассажир видзӧдлас улын серпасъясыс. Со тай нин и кыдз пуяс петӧмаӧсь кыркӧтш дорӧ ыджыд котырӧн, сэсся водзынджык и козъя вӧр сьӧдвидзӧ. Том мортӧс шензьӧдӧны джуджыд, зарниа пожӧмъяс и кыпыд ниаяс. Татшӧмӧн мӧй сійӧ чайтліс тайӧ мусӧ сэтӧн, тасянь ылі Петербургын? Мусӧ, пельӧссӧ, код дінӧ веськодьӧсь вӧліны российскӧй чиновникъяс?

Том мортыс — Андрей Журавский. Сійӧ сэтшӧм сюся видзӧдӧ ю от вылӧ: Корсюрӧ ва веркӧсӧ мыччысьлӧ-югнитлӧ вильышмӧм нельма либӧ петкӧдчылас сьӧмгалӧн сьӧдов мышку вылыс. Кадысь кадӧ берегдорса расъяс увдорысь лэбовтлісны уткаяс.

— Лӧсьыд! Шань! — горӧктывлӧ Журавский.

Но со и сибӧдчан свистокыс кузяа увгӧбтіс. Цилимдін пристань. Том морт петӧ трапӧд берегӧ. И сійӧ здуксяньыс Журавский ассьыс дженьыд, но чардби кодь яръюгыд олӧмсӧ сиӧ Войвывлы, сійӧс гӧгӧрбок тӧдмалӧмлы. Печора бокса муыс лоис сылы матыссаӧн, донаӧн.

Дерт, и йӧзыс зэв воисны сьӧлӧм вылас Журавскийлы. Веськыдӧсь, зільӧсь, кыпыдӧсь, восьса сьӧлӧмаӧсь — найӧ нӧшта нин сибӧдісны воӧм мортӧс ас дінаныс. Аслыссикас сёрни ногныс кыскис и. Цилимдінса «Горка» ворсӧм-йӧктӧмыс пальӧдіс ловсӧ. Ышӧдісны нывъяслӧн-аньяслӧн паськӧм рӧмъясыс. Чуймӧдіс и сійӧ, мый йӧзыс тані сэки эз тӧдлыны томанъяс — керка кӧзяева мунігӧн ӧдзӧссӧ тасавлісны беддьӧн либӧ пу зырйӧн.

Эз дыр ов Журавский Усть-Цильмаын. Сэтчӧ воӧмсянь кымынкӧ лун мысти, аддзис туй-ордымъяс тӧдысь мортӧс да, сійӧ мӧдӧдчис Цильма да Пижма юяслӧн йывъясӧ, Тиманлань. Сылы колӧ вӧлі тӧдмавны сэтчӧс минералъяс, видз выв турунъяс-быдмӧгъяс. Тӧлысьӧн-джынйӧн, тайӧ визув юяс пӧлӧн ветлӧдлігӧн, сійӧ быд лун гижаліс сэтчӧсса почва да климат йылысь. Сыладорӧ водзтіджык воліс академик Ф. Н. Чернышев. И сыӧн восьтӧм-аддзӧм дінӧ Журавский содтіс ассьыс восьтӧм-тӧдмалӧмтор.

Нёль тӧлысь кежлӧ янсӧдчылӧм бӧрын радпырысь паныдалісны Журавскийӧс Петербургын другъясыс, ёртъясыс. Ас дораныс корлісны сійӧс академикъяс Чернышев, Тимирязев. «Тиманса студент», кыдзи ас костаныс кутісны шуны Журавскийӧс, сьӧрсьыс вайис столицаӧ шензьӧдана геологическӧй образецъяс, уна сикас турунысь гербарий, вотӧсъяс. Печора вылӧ медводдзаысь волӧм бӧрын Журавский чорыда шуис аслыс тӧдмавны не сӧмын геологиясӧ сылысь, но и биологическӧй географиясӧ, историясӧ тайӧ муыслысь, велӧдны коми да ненец кывъяс.

Сійӧ зіля дасьтысьӧ Войвылӧ мӧд экспедиция кежлӧ. Велӧдӧ кывъяс, мӧвпалӧ лӧсьӧдны роча-комиа-ненецкӧй словарь. Мӧдысьнас Журавский муніс Большеземельскӧй тундраӧ. Кык тӧлысь чӧж ветлӧдлӧ тундраӧд ненецъяскӧд

ӧтвылысь. Наköд тшӧтш сёйис айбарч, юис кӧр вир, мед эз босьт цинга. Тайӧ висьӧмыслы паныд азыма сёйис кольӧм вося турипув, дикӧй лук.

Журавский нуӧдіс дневник, кытчӧ пасъяліс став аддзывлӧмторсӧ, став кывлӧмторсӧ. Орӧдчывтӧг велӧдіс ненец кыв. Кор сійӧ локтіс Петербургӧ, сы гижӧдъяс серти Географическӧй общество лэдзис роча-ненеца кывъя словарь.

1904 воын Журавский гӧтрасьӧ, вайӧ Вера Рогачеваöс — Усть-Цильмаса исправниклысь нывсӧ. Сійӧ жӧ вося гожӧмын сійӧ котыртӧ медводдзаысь государство тшӧт весьтӧ комплексиӧй экспедиция Усва ю катыдӧ. Та йылысь со кыдзи гижӧ «Печорские дали» книгаын Л. Смоленцев: «Сё нелямын верстсӧ Усва вомсянь Адзва вомӧдз мунісны найӧ ном кымӧр да лыдтӧм лӧдз пыр кӧкъямыс лунӧн. Рабочӧйяс кыскисны бечеваöн карбас. Экспедицияса членъяс вӧчисны ассыныс удж: Андрей Григорьев уяліс кустъясӧд да расъясӧд, корсяліс лэбач позъяс; Михаил да Дмитрий нивелируйтісны берег доръяс, мерайталісны мунӧм верстъяс да пасъялісны найöс бумага вылӧ; Журавский, кытчӧдз эз сюрны подув порода петасъяс, вӧчаліс ботаника кузя да зоология кузя пасйӧдъяс. Мунісны найӧ Большеземельскӧй тундралӧн лунвыв граница пӧлӧн, Усва дорса ойдлан видзьясӧд. Корсюрӧ Журавский сувтӧдліс экспедициясӧ быдса сутки кежлӧ, мед казявны турун быдман ӧд. Казялӧмторйыс шензьӧдіс: туруныс содіс квайтсянь дас сантиметрӧдз суткинас».

Зэв озыр материалӧн локтіс бӧрсӧ Журавский аслас ёртъяскӧд тайӧ экспедициясьыс. Найӧ лӧсьӧдісны карта, кытчӧ вӧлі пасйӧма водзтісӧ тӧдтӧм хребет. Академик Ф. Н. Чернышевлӧн кулан лунӧ Журавский вӧзйис сетны хребетыслы сылысь нимсӧ, Чернышевлӧн гряда — тадзи тӧдӧны сійöс ӧні геологъяс. Экспедиция восьтіс сэтысь бурӧй из шомлысь Тальбейскӧй месторождение. Таысь кындзи, лоис чукӧртӧма дзоридзьяса кыксё быдмӧгысь гербарий, квайт да джын тысяча насекомӧйысь коллекция да тундраын олысь нелямын куим сикас лэбачысь коллекция.

1905 во. Россия шызьӧ-гызьӧ. Уджалысь йӧз кыпӧдчӧны олӧм бурмӧдӧм вӧсна тышӧ. Митингуйтӧны студентъяс.

— Интеллигентнӧй удж, кыдзи и Россия, пролетаризуйтчӧ,— сёрнитӧ кафедрасянь Журавский.— Быд лунъя могнас сылӧн лоö оз вежӧр сямсӧ сӧвмӧдӧм, а народлы сійöс медся выгоднӧя используйтӧм вӧсна тӧждысьӧм.

Сійӧ воын Печора муӧн водзӧ тӧдмасьӧмсӧ Журавский шуис заводитны Кӧжвасянь. Аслас друг Михаил Шпарбергкӧд сійӧ локтӧ вӧла туйӧн на. Тайӧ экспедиция кежлӧ сійӧ словарь серти ёна велӧдіс коми кыв. Сэтчӧс йӧзкӧд буракодь нин сёрнитіс комиӧн. Коми да ненец кывъяс тӧдӧм сійӧ лыддис зэв колнаöн сы могысь, мед пыдісяньджык тӧдмавны Печора мусӧ, сэтчӧс войтырыслысь оласногсӧ.

Печоралӧн важ Аранец ю йылын сійӧ чайтіс аддзыны Урал изсянь Адак-Тальбей хребетлысь вожалӧмъяс. Сэсся шуис ытваöн на кывтны Печора ю вомӧдз да туявны Йиа саридзлысь берег доръяссӧ Югорскӧй шарӧдз, сэсся петны Вашуткин тыяс дінӧ да Адзва, Усва да Печора юяс кузя кывтны Усть-Цильмаöдз. Печора муӧд-пельӧсӧд кытш-кольча вӧчны. Колӧ вӧлі мунны подӧн, вӧлӧн, кӧръясӧн, пыжӧн квайт тысяча гӧгӧр верст.

Кӧжваын Журавский тӧдмасис политссыльнӧй Мохнатыхкӧд да местнӧй олысь Илля Васькӧд, кодъяс вӧліны зэв колана, унатор тӧдысь йӧзӧн.

Выльтор аддзӧм-казялӧм могысь Журавский да Шпарберг кавшасьлісны Аранец да Вангыр ю йывъясса кыркӧтшъяс вылӧ. Уна рӧма скалаяс, потасъяс, чулькъяс, зумыд сус пуяс, пожӧма ягъяс — быдтор шензьӧдіс том учёнӧйясӧс.

Дас ӧкмысӧд нэмын вӧлі Печора муӧ некымын экспедиция. И ставӧн Печорскӧй крайсӧ сюйлісны Арктика зонаö. Журавский кӧсйис пасьвартны татшӧм мӧвпсӧ. Вӧчны сійöс эз вӧв кокни. Пӧшти тулысбыд Журавский вӧлі Урал да Тальбей хребетъяс вылын. Чулькъяс снимайтӧм да геологическӧй пасъяс петкӧдлісны ӧтитор: Адак-Тальбей — асшӧр, торъя гряда. Войвыв Ураллӧн вежӧдӧм бокъяссыс учёнӧй ӧктіс-чукӧртіс субальпийскӧй быдмӧгъясысь гербарий.

Экспедициясӧ лючки-бура помалӧм бӧрын Журавский кывтіс Усть-Цильмаö. Сэні сійöс виччысисны гӧтырыс да дзоляник нывкаыс. Вежон мысти сійӧ

бара кутіс лӧсьӧдчыны туйӧ. Выль маршрут серти сылы бара ковмис кывтны Печора вомӧдз, бара вуджны Большеземельскӧй тундраӧд, видзӧдлыны, збыль-ӧ быдмӧгъяс, вӧрыс-ягыс талялӧны тундрасӧ, а оз мӧдарӧ, туявны геология боксянь Матвеев, Долгий да Ыджыд Зеленеч діяс. Июль чӧж став дісӧ вӧлі видлалӧма. Матвеев ді выв артмылӧма вылыс девонса известнякъясысь. Тайӧ нин вӧлі вылтор. Сэсся экспедиция веськӧдчис пыді тундраӧ, мед видлавны Адак-Тальбей хребетлысь медся войвыв юкӧнсӧ да Пымва шорлысь источникъяс.

Пымва шорыс шемӧсмӧдіс Журавскийӧс да сылысь ёртъяссӧ: вевтассянь известняк стенӧд пычкысис-визлаліс гӧрдоват шоныд ва. Источникъясас уялісны тысячаясӧн ты выв улиткаяс. Найӧ кыссисны сылань, кӧні ваыслӧн температураыс воӧдчис 40—50 градусӧдз. Вӧлі нин сентябрь. Журавский йӧртавліс улиткаяссӧ банкаӧ да нуліс Адзва вылӧ, пыжас. Войбыднас йизьӧм ваын улиткаяс быттьӧкӧ кынмалісны, но шоныд ваӧ лэдзӧм бӧрын выльысь ловзялісны. А кулалісны найӧ 53 градусӧдз шонтӧм ваын.

Усваӧд, Печораӧд кывтӧм бӧрын Журавский бара Усть-Цильмаын. Петербургӧ тайӧ пӧрйӧ сійӧ воис нин аслас друг Шпарбергкӧд да Вера гӧтырыскӧд. И, дерт, озыр коллекцияӧн. Ыджыд профессиональнӧй мастерство тыдовтчис вайӧм материалсӧ гижӧдӧмын. Журавский да Шпарберг лӧсьӧдісны медводдза топографическӧй карта Большеземельскӧй тундралӧн асыввыв юкӧнлысь. А медшӧр восьтӧмторйыс Журавскийлӧн лоис сійӧ, мый мортыс медводдзаӧн стӧчмӧдіс геологическӧй тэчасногсӧ большеземельскӧй дислоцируйтӧм пуксьӧм слӧйяслысь, стӧча туяліс налысь йитӧдъяс Тиманса, Пай-Хойса, Вайгачса, Новая Земляса дислокацияяскӧд. Нёль экспедиция бӧрти Журавский медводдзаӧн гӧгӧрвоӧдіс естественно-историческӧй этшсӧ Печора мулысь. Таысь сылы, 23 арӧса студентлы, Наукаяслӧн Российскӧй Академия сетӧ медыджыд исследовательскӧй награда — Пржевальский нима зарни медаль.

А 1906 вося мартын тайӧ Академиялӧн шуӧм серти вӧлі восьтӧма Усть-Цильма сиктын Печорскӧй опытнӧй видз-му овмӧс станция. Том учёнӧй уна кад да ассьыс сьӧм видзис лоысь станциялы оборудование, приборъяс, инструментъяс судзӧдӧм вылӧ. Колӧ шуны, мый Журавскийӧс быдтісны эз рӧднӧй бать-мамыс. Инженер-полковник В. И. Журавский да сылӧн гӧтырыс С. К. Журавская босьтісны да гижӧдісны асланыс ов вылӧ эновтӧм кагаӧс, сетісны сылы Андрей ним. Найӧ водз кувсисны. Быдтӧм пиныслы колис квайт тысяча шайт. Тайӧ сьӧм вылӧ Андрей пырӧ да велӧдчӧ Петербургса университетын, тайӧ сьӧм вылӧ жӧ и медводдзаысь воліс Печора вылӧ.

И 1906 вося гожӧмын и 1906—1907 воясся тӧвнас учёнӧй водзӧ исследуйтӧ Войвывсӧ. Во джынйӧн сійӧ воліс Таймыр да Ямал вылӧ, Мозын да Пинега юяс вылӧ. Босьтчылӧ сдайтны экстернӧн экзаменъяс университет помалӧм вылӧ, но сылы, авторитетъяслы паныд сувтысьлы ӧткажитӧны.

«Печоралӧн, Облӧн, Енисейлӧн, Хатангалӧн ваысыс нуӧны аскӧдныс зэв уна вына нюйт, ил да зэв уна гожся шоныдлун, коді войвывса быдмӧгъяссӧ водз пужъявлӧмысь видзӧ. Со мый вӧсна тайӧ юяслӧн берегъяс пӧлӧн видзьяс да вӧръяс-ягъяс воськовтісны вель ылӧ Полярнӧй кытш сайӧ»,— гижліс Журавский.

Печорскӧй естественно-историческӧй станция аслас медводдза куим воӧн нин вӧчис унатор. Тані лоис быдтӧма сэтшӧм овощи, кодъяс быдмӧны Москва дорын. Уезднӧй Усть-Цильма, сэкся уна политссыльнӧйяслӧн оланін, асьсӧ тырвыйӧ могмӧдіс овощиӧн. Медвойдӧр станция сеталіс дон босьттӧг крестьяналы да политссыльнӧйяслы овощи кӧйдыс да рӧсада. Быд дас керка вылӧ вӧлі индӧма инструктор-овощеводӧс. Кутісны ваявны картупельлысь сортӧвӧй кӧйдыс Петербургысь, сеталісны дас картупельӧн ас вӧляысь лоӧм агрономъяслы. Ёна отсасис учёнӧйлы сюсь вежӧра крестьянин, Россиялӧн шӧр полосаысь волӧм Артемий Степанович Соловьев.

Журавский, ассьыс станциясӧ нимӧдӧм могысь, а сідз жӧ станциялы да аслас семьялы содтӧд сьӧм шедӧдӧм могысь заводитӧ йӧзӧдны статья чукӧр «Приполярная Россия» ӧтвывъя ним улын. «Некӧн Европаын ӧти юлӧн бассейн оз юковт ас туйӧн та мында сикас полезнӧй ископаемӧйяса этатшӧм потен-

циальнӧй горно-промышленнӧй район,— гижліс сійӧ,— оґӧ нин сёрнитӧй сырьёлӧн да муяслӧн озырлун йылысь...»

Андрей Владимирович котыртіс народнӧй университет. Сійӧ да станцияса мукӧд уджалысьяс сёрнитісны скодъяс вылын, школаясын, быдлунъя аддзысьлігъяс дырйи крестьянакӧд тайӧ мулӧн аслыспӧлӧслун йылысь, овощи вӧдитӧм йылысь, велӧдісны вӧчны вый. Усть-Цильмаын воссьӧ метеослужба. Учёнӧй тшӧкыда сибӧдліс удж дінӧ политссыльнӧйясӧс. Царскӧй охрана сюсьджыка кутіс видзӧдны сы бӧрся. Веськыд, восьса мортыд оз лӧсяв налы, коді озырмӧдчис уджалысь йӧз тшӧт весьтӧ, коді наянитіс. Учёнӧй весьтын енэжыс, кыдз шуласны, кымӧртчӧ. А сылы колӧ вӧлі строитны станция улӧ торъя керка. Та вылӧ коліс сьӧм. Станциялы местасӧ Журавский бӧрйис Усть-Цильмаысь вит километрӧн катыдынджык, зэв мича крут берег вылын. Мед бурджыка веськӧдлыны стройбанас, Журавский вуджӧ овны Чукчино сиктӧ, овмӧдчӧ Усть-Цилемскӧй вӧлӧстьса староста Г. М. Дуркин керкаӧ (тайӧ статья авторыслӧн прадед ордӧ). Ыджыдкодь деньга ссуда сылы сетіс строитчӧм вылӧ казначей А. Ф. Нечаев. А керка кӧзяиныс, Григорий Михайлович, зэв кужысь плӧтник, котыртіс вӧр пӧрӧдӧм да кер вайӧм. Вӧлі, позьӧ шуны, прорабӧн, кӧть станциясӧ лэптісны Журавский проект серти.

Ачыс учёнӧй нуӧдіс водзӧ научнӧй удж, веськӧдліс станция уджӧн, гижасис Петербургкӧд — корис ассигнуйтны сьӧм станция керкасӧ лэптӧм вылӧ. Водзмӧстчысь общественнӧй деятель, сійӧ со кыдзи гижліс Архангельскса «Голос Севера» газетын: «Отечество миян гӧль абу сы вӧсна, мый бырисны сылӧн помтӧм озырлунъясыс, а сы вӧсна, мый найӧ вӧрзьӧдтӧмӧсь! Нӧшта ӧтчыд шуа, Войвыв озыр полезнӧй ископаемӧйясӧн, Приполярье озыр видзьясӧн, вӧчтӧм муясӧн, кодъясӧс позьӧ кокниа пӧртны видзьясӧ. Но тайӧ озырлунъясыс колясны пӧльза вайтӧмъясӧн, на дінӧ кӧ оз ло нюжӧдӧма транспортнӧй магистральяс, кодъяс йитасны сырьё районъяссӧ промышленнӧй центръяскӧд».

Петербургын кодсюрӧ Журавскийӧс лэптісны серам вылӧ, нимтісны фанатикӧн, фантазёрӧн. А «Россияса чиновничестволӧн шыбласъяс» вермисны мӧй лӧня лыддьыны вылынджык пасйӧм строкаяссӧ? Учёнӧйлӧн врагъясыс эз жӧ узьны. Сӧмын на лэптӧм выль керкаын, кытчӧ неважӧн радпырысь вуджисны, 32 арӧса Андрей Владимирович Журавскийӧс виисны. Но медалӧм виысь эз вермы вуштыны му вывсьыс сылысь велӧдӧмсӧ, югыдӧ ыззьӧдӧмсӧ.

Печорскӧй видз-му овмӧс станция уджлӧн опытыс зумыда пырис практикаӧ, Ылыс Войвывса му вӧдитӧм йылысь научнӧй литератураӧ. Шуӧмнымӧс вынсьӧдӧм могысь тырмымӧн пасйыштны, мый 1911 вося Царскольсельскӧй выставкасянь заводитӧмӧн станциялӧн материалъяс, экспонатъяс век босьтлісны призъяс — Почетнӧй грамотаяс, дипломъяс, медальяс.

1979 воын РСФСР-са Министръяс Сӧветлӧн шуӧм серти Коми республиканскӧй видз-му овмӧс станциялы сетӧма А. В. Журавскийлысь ним.

Ӧні Журавскийлысь керкасӧ вуджӧдісны Усть-Цильмаӧ. Сэні ӧні музей. Музейӧ волысьяс век меддыр сулалӧны А. В. Журавскийлӧн кабинетын, кодӧс реставрируйтіс республиканскӧй краеведческӧй музейса художник А. А. Доронин. Сэтчӧ локтӧ вылысь выль экспонат: йӧзыс кӧсйӧны тӧдны тӧдчана учёнӧйлӧн олӧм йылысь, сылӧн сям-этш йылысь, радейтанаторъяс йылысь. Неважӧн музейӧ сувтӧдісны шахматнӧй пызан, код сайын пӧст здукъясӧ ворсліс Журавский аслас другъяскӧд. Архангельскысь ыстіс письмӧ Л. В. Попова, коді вӧвлӧма бура тӧдса Журавский гӧтыркӧд. Аслас письмӧын сійӧ юӧртӧ, мый Войвывсӧ туялысь-тӧдмалысь зэв радейтлӧма музыка, ачыс ворслӧма.

Музейӧ пыранін — А. В. Журавскийлы ниаысь вӧчӧм аслыссяма памятник, кодӧс вӧчис Коми АССР культураса заслуженнӧй работник, Коми комсомол премияа лауреат В. А. Рохин.

Медшӧр памятникнас учёнӧйлы лоӧны сійӧ культураясыс, кодъясӧс ӧні быдтӧны Ылыс Войвывлӧн муяс вылын, кодъясӧс лэптӧмлы-кыпӧдӧмлы сиис ассьыс олӧмсӧ Андрей Владимирович Журавский.

Сьылӧны Сыктывкарса ветеранъяс

Кызь вит во чӧж нин Сыктывкарса ветеранъяс котырталӧны концертъяс. Хорсӧ первойя чукӧстысьнас лоис Августа Алексеевна Вежова, вӧвлӧм учительница. Первой лунсянь медыджыд тӧждӧн лоис аддзыны репетицияяс нуӧдан комната. Шыӧдчылісны уналаӧ, гырысь начальство шензьыліс, мый Сыктывкарын эм сэтшӧм зіль ветеранъяс, но отсавны вунӧдлісны, кӧть и кӧсйысьлісны. Репетицияяс нуӧдлісны век торъя местаясын, кӧнкӧ калидоръясын, подъездъясын, а шоныд дырйи веськыда ывла вылын. Концертъяс мунлісны кыпыда, йӧз ёна ошкисны да корисны частӧджык волыны. Вежова бӧрын хорӧн веськӧдлісны недыр кад костъясӧн музыкальнӧй техникумса велӧдчысьяс. На бӧрын хорӧн дыркодь веськӧдліс Евгения Семёновна Соловьева. Юрнуӧдысьлы да баянистлы уджджонсӧ мынтісны концертъясӧн чукӧртӧм сьӧмысь, концертъясысь мынтысисны учрежденіеса профсоюзъяс.

Со мый висьталіс коллектив йылысь Соловьева:

— Ми выступайтлім быдлаын: школаясын, учрежденіеясын, аэропортын. Эз кутлыв миянӧс ни турӧб, ни кӧдзыд, ни зэр. Веж морозъяс дырйи мунлім подӧн лесозаводӧ, Судоверфӧ, Човйӧ, Тентюковоӧ. Юргисны сцена вывсянь коми, революционнӧй, военнӧй сьыланкывъяс, петкӧдлім серамбанаторъяс.

Сизимдасӧд воясын ветеранъяслӧн уджын артмис кык вося кост, некӧн лои чукӧртчывны.

1973 воын Куратов музейса директор Тамара Алексеевна Чисталёва выльысь чукӧртіс сьылысь ветеранъясӧс, сетіс музейысь репетицияяс нуӧдӧм могысь комната. 1976 воын музейӧ уджавны воис Екатерина Степановна Самарина — коді помавліс музыкальнӧй училище. И сэсянь ӧнӧдз хорӧн веськӧдлӧ Самарина. Сьылысьяс зэв пыдди пуктӧны Самарина ёртӧс. Сійӧ кужӧ сибӧдчыны быд морт дорӧ. Хорын разнӧй профессияа йӧз, войнавывса да уджвывса ветеранъяс, быдӧнлӧн ас характер да олӧм. Н. В. Попов, войнавывса ветеран, нэмсӧ уджавліс сӧветскӧй учрежденіеясын — сійӧ хорлӧн бас. Е. С. Соловьева 1962 восянь хорын, бур солистка. М. Д. Литвинова, солистка, сылӧн 50 вося партийнӧй стаж, сьылӧ хор котыртӧмсянь. А. Ф. Ракин, война вылын вӧвлӧм морт, ветеранъяслӧн клубын председатель, сылӧн сьылӧмыс ставлы воӧ сьӧлӧм вылӧ. Зоя Ивановна Роговаӧс 5 во сайын хорӧ вайӧдіс композитор Чисталёв:

— Босьтӧй хорад, уна народнӧй сьыланкыв тӧдӧ.

Сыӧдз Рогова Чисталёвлы сьыліс важ фольклорнӧй коми сьыланкывъяс. Рогова зэв радпырысь ветлӧдлӧ хорӧ. Праздник вылӧ моз локтӧ репетицияяс вылӧ. Хорын сьылӧны Роговаӧн гижӧм кывбур «Кор сьылам ми».

Кор сьылам ми, ставыс дзик ловзьӧ,
И миянкӧд гажӧдчӧ йӧз.
Кор сьылам ми, шондіыс ломзьӧ,
И енэжыс сӧстӧм да лӧз.
Кор сьылам ми, асьным тшӧтш томмам,
Сэк кокняммӧ медсьӧкыд удж.
И кузь туйыс дженьыдӧн лоӧ,
И некор он тӧдлыв тэ мудз.

Виктор Савинлӧн юбилейнӧй 1979 воын ветеранъяслӧн хор сетіс 28 концерт, Т. А. Чисталёва лыддис сы мында жӧ лекция. Ветеранъяс быд гожӧм волӧны Белӧй Борӧ, Човйӧ, Максаковкаӧ, Затонӧ, Вильгортӧ да мукӧдлаӧ. Выступайтӧны челядь водзын и гырысьяс водзын.

Ӧні хорын 35 морт, но мужичӧйыс оз тырмы. Абуӧсь костюмъяс и репетицияяс нуӧдӧм вылӧ специальнӧй торъя помещение.

З. ИВАНОВА.

Елена КОЗЛОВА

Выль тӧдса, авъя коми ань

Апрель тӧлысьын «Войвыв кодзув» журналлӧн лыддьысьысьяс тӧдмасисны Альбина Ануфриевалӧн «Майбыр» повестьӧн. Гижӧдса героинякӧд, Анютакӧд, найӧ тӧдсабӧсь нин, лыддьылісны кӧ найӧ 1979 воын тайӧ жӧ авторыслысь «Анюта» висьт. («Войвыв кодзув», № 6).

Тайӧ ыджыд сьӧлӧма Ижмаса аньыс, куим челядя мам, босьтіс детдомысь роч нывкаӧс, Маринаӧс, ас семьяас. Марина ёртасис Анюталӧн Лена нывкакӧд, да кор нывбаба, видз вылысь воӧм бӧрын, кутыштліс медводз ассьыс челядьсӧ, а бӧрын и Маринаӧс, роч нывка топӧдчис нывбаба бердӧ да шуыштіс: «Мамук». «Анюталӧн доймысь сьӧлӧмыс морӧсас муткыртчис», а мӧд асылӧ муніс сійӧ сиктсӧветӧ да корис сетны сылы быдтӧм вылӧ детдомса нывкасӧ. Сэки нин лыддьысьысьяслы сьӧлӧм вылас воис тайӧ мелі да мыла кыв-вора аньыс. Висьтсӧ лыддигӧн жӧ тӧдмасим ми и Митрук Васькӧд, сиктсӧветса председателькӧд.

И вот таво ми бара вочаасим, кыдз быттьӧ важ тӧдсаяскӧд: Анютакӧд да сылӧн челядь котыркӧд, Митрук Васькӧд, коді, войнавывса ранаяс вылӧ видзӧдтӧг, век на сиктсӧветын председателялӧ.

Лыддян повестьсӧ да быттьӧ вунӧдлан, мый лыддьысян: син водзад сувтӧ тайӧ сьӧлӧм вылӧ воӧм аньыс: «Лайкыд векньыдик пельпомъяса, вӧсньыдик кузь сьылі вылын ичӧтик тшап юр; вӧсни парьяса, нюмсера, быттьӧ сярвидзысь пиньяснас нимйӧдчӧ. Гашкӧ, сійӧ и бур, мый Анюта помся нюмъялӧ. Ӧд зумыш мортыд мичаӧн оз овлы».

Анюталӧн и сёрниыс торъялӧ мукӧд персонажъяслӧн сёрнись, сійӧ висьталӧ, быттьӧ сьылӧ, кыскӧ тай аддзысьӧны кывъясыс:

«Видза олан, ыджыд гӧсть! Тшайсӧ юны пуксьы, абу юмов кӧть, но пӧсь, водзӧ мун, ин пыксьы.»

Авторыс Анюталысь образсӧ оз сет удж пыр, висьталӧ колхозын уджалӧм йылысь пырмунігмоз, но сылысь уджачлунсӧ да зільлунсӧ ми казялам татшӧм эпизодысь. Гожӧмбыд колхозничаяс шойччӧг эз тӧдлыны, а вичмис налы ӧти шойччан луӧ, да рытӧдзыс Анюта эз пуксьыв, век мыйкӧ пессис-гӧграліс горт гӧгӧрыс.

Видзӧдӧ Митрук Вась Анюта вылӧ да дивуйтчӧ: «Кытысь, кутшӧм пыдӧстӧм кудйысь босьтӧ тайӧ аньыс вын-эбӧс, векся долыдлун? Кыдз сідз кужӧ овны, некор норасьтӧг, олӧм вылӧ эляськтӧг?»

Ставыс ясыд Анюта олӧмын. Сійӧ пӧртӧ олӧмӧ нывбабаыслысь му вылас медся ыджыд могсӧ: быдтӧ-сӧвмӧдӧ выль олысьясӧс, сетӧ налы ассьыс мывкыдсӧ, сьӧлӧм кылӧмсӧ. Анюталӧн олан визь — сійӧ уна сӧветскӧй нывбабалӧн олан визь.

Анюта образӧн авторыс быттьӧ петкӧдлӧ нывбабалысь национальнӧй характерсӧ, быттьӧ ӧти мортӧ чукӧртӧма став йӧзкостса вежӧрсӧ. Со кыдзи донъялӧ Анюта сиктаныс медпункт восьтӧмсӧ: «Тӧда, роч муас, кӧн война биыс ставсӧ сотіс, сэн йӧзлы овнысӧ весиг некӧн, муӧ кодйысьӧмӧн коньӧръяс олӧны. Землянкаясын пӧ... Мыйта колӧ сӧветскӧй властьнымлы вынсӧ да деньгасӧ пуктыны, мед ловзьӧдны сэн олӧмсӧ? А со и миян Кипыдӧсӧдз судзӧма тӧждыс, миянӧс абу вунӧдӧмаӧсь...»

Тӧждысьӧ Анюта и челядьлӧн характеръяс вӧсна, мед эськӧ найӧ вӧліны бур ёртъясӧн, быдмисны шань сьӧлӧма йӧзӧн. Кужӧмӧн Анюта ӧлӧдӧ Васик писӧ Маринаӧс нерӧмысь: «Тэ ӧд керкаанымкӧзяин, мужик, тэныд колӧ вӧчны сідз, медым чойясыд эз бӧрдны. Мед синва войт некор эз кисьтны — со кутшӧм тэнад мог.»

Дерт, Анюта ассьыс шонысдсӧ да мелілунсӧ ёнджыка сюртчис сетны Мариналы, ёнджыка вичмыліс нывкаыслы и ошкылӧмыс, и жалитӧмыс. Но со Анюта казялӧ Лена нылыслысь скӧралӧмсӧ, букышалӧмсӧ да гӧгӧрвоӧ: «Дерт жӧ Лена вежӧктӧ Мариналы». Сэки Анюта корсьӧ сэтшӧм удж, мый Ленаыс кужӧджык — пызан дӧра кыны. Тайӧ эпизодъяссӧ лыддигӧн Анюта миян водзын воссьӧ кыдз не сӧмын бур мам, коді тӧждысьӧ челядьлӧн кынӧмпӧт да кӧм-паськӧм вӧсна, но и кыдз бур воспитатель.

Кор нӧ крестасьӧны Анюталӧн да Митрук Васьлӧн туйясыс. Гашкӧ, сиктсӧветас пыралігӧн, кор Анюта гижӧдіс Маринасӧ ас вылас. Сэк тай медводзысь жалитіс Анюта тайӧ мортсӧ: мыйла и горзіс сы вылӧ, сылӧн тай сьӧлӧмас сэтшӧм ыджыд шог. А гашкӧ сэк гӧрддзассис на костын радейтчӧмыс, кор Митрук Васьлы дӧрӧмас вурыштіс Анюта кизьсӧ. «Вурыштіс тай тшӧтш аслас кокни вежӧра юрӧ сы йылысь дум».

Анюта кӧсйӧ и мынтӧдчыны Митрук Вась йылысь думъяссьыс, яндысьӧ и челядьсьыс: эз-ӧ мыйкӧ казявны, и мыжаӧн пуктӧ асьсӧ Евгенья водзын.

И со миян героиня войнабӧрса сьӧкыд воясӧ кольӧ вит челядьӧн. А сідз быттьӧ окота видзӧдлыны водзӧ олӧмас, кыдз-мый Анюта водзӧ мӧдас овны, челядьсӧ кок йылӧ сувтӧдны, абу окота торйӧдчыны шань сьӧлӧма аньыскӧд, Майбыр Анютакӧд, кӧть ми веритам, мый сійӧ оз нюкыртчы олӧмыслысь бужӧдъяссӧ вуджигӧн.

Шуӧны сиктын Анютаӧс майбырӧн. А мыйӧн эськӧ и майбыр? Али верӧсыс ловъяӧн да дзоньвидзаӧн воис война вылысь? Али керка тыр челядьсӧ гозйӧн быдтӧны? Али уджыслысь сьӧкыдсӧ оз тӧд? А сійӧн и Майбыр Анютаыс, мый став сьӧкыдсӧ вермӧ венны да некор тай оз норасьлы да нюмыс мича чужӧм вывсьыс оз вешйыв. А сійӧн и майбыр, мый керкаыс челядь горӧн тыр. А сійӧн и майбыр, мый сы дорын олысь йӧзыслы шоныдджык да долыдджык овнысӧ.

Кужӧмӧн авторыс восьтӧма повестьса мӧд героиняӧс, Евгеньяӧс. Тайӧ нывбабаыс лэдзчысьӧма олӧмсьыс, нинӧм нин быттьӧ оз вермы сійӧс садьмӧдны, ӧд сылысь сьӧлӧмсӧ шымыртӧма сэтшӧм ыджыд шог: война вылын пӧгибнитісны куимнан пиыс. «Мыйла эз менӧ, а найӧс, томъясӧс?— пиян йылысь дойсӧ жӧ песӧ и Митрук Вась. Шондіыс кусӧма Митрук Вась керкаын. «Кутшӧм олӧм коркӧ пуліс тайӧ керкаас! Тӧждыс сэк Евгеньялӧн вӧлі пыр юр вывтыр — он пуксьыв, век мог эм. Но эз мудзлы сыысь. Кыдз нӧ мудзан, аслад ӧд и верӧсыд и пияныд... А ӧні со быттьӧ косьмис сьӧлӧмыс. Олӧмсьыс мудзӧма и доймӧма и лача нин некутшӧм абу буртор вылӧ».

Со и кыскӧ Митрук Васьӧс Анюта дорӧ, кодлӧн керкаас век серам да гаж. Анюталӧн олясногыс садьмӧдӧ-ловзьӧдӧ и Евгеньяӧс. Ни чужӧм йылысь кывліс Евгенья да котӧртіс сиктсӧветӧ верӧсыс дорӧ: «Василей, ме тэнӧ лэдза, Анюта дорӧ овны лэдза. Жаль зонмыс: мыйла ловъя ай дырйи и сылы чуркаӧн быдмыны?» Кутшӧм ыджыд вын да пытшкӧсса сӧстӧмлун колӧ, медым шуны тадзи медматысса мортыдлы, кодкӧд, кыдз шуласны, абу ӧти пуд сов ӧтлаын сёйӧма. Евгенья, дерт, тайӧ кывъяссӧ шуигӧн эз ас йывсьыс мӧвпав, эз верӧсыс да Анюта йылысь, а тӧждысис муртса на чужӧм детинка йылысь, мед сылӧн быдмигас дінас вӧліны медся матысса йӧзыс: батьыс да мамыс.

Победа лун воӧм бӧрын дыр на козьналіс шогсӧ йӧзыслы война. «А, гашкӧ, ме став бисьыс, став тшынсьыс петі ловйӧн, мед тӧдмавны татшӧм здуксӧ аслам олӧмын»,— мӧвпаліс Василей Анюта дінӧ ыджыд чувство чужӧм бӧрын. Лэдзис война ловъяӧн Митрук Васьӧс гортас да тай недыр кежлӧ. Гашкӧ, медся шуда здукас сы олӧмын вӧрзьӧдчис сьӧлӧм дорас чутӧм кӧрт тор да помаліс сылысь олӧмсӧ.

Абуджык эскӧдана быттьӧ Федосьялӧн образыс. Унаысь ми сыкӧд паныдасям повестьсӧ лыддигӧн, а быттьӧ нинӧмӧн сьӧлӧмнымӧс оз и вӧрзьӧд, тӧдам сӧмын, мый сійӧ почтальонша да пурт кодь лэчыд кывъя, юӧр новлӧдлысь.

Тӧдчӧ, мый и авторыс абу ӧти нырвизь кутӧма тайӧ нывбаба йылысь гижигӧн. Со лыддям: «Нёль во новліс сьӧд шогсӧ йӧзлы Федосья. Ок, эз вӧв сылы тайӧ кокни. Кымынкӧ синва коньӧр дӧваяскӧд тшӧтш кисьтліс, кымыныськӧ йӧз шогысь сьӧлӧмыс нюкыртчыліс». Тайӧ авторлӧн висьталӧм. А повестьсӧ лыддигмоз да Федосьякӧд тӧдмасигӧн ми ог казялӧ, мый тайӧ нывбабаыс кужӧ гӧгӧрвоны йӧзыслысь шогсӧ. Сійӧ аслас нем думайттӧм кывъяснас, йӧз олӧмӧ сюйсьӧмнас ёна кырлӧдлӧ сьӧлӧмсӧ Евгенья тьӧтӧыслысь. Тӧдчӧ, мый авторыс ас сьӧлӧм пырыс нуӧдмӧн, пыдісянь туялӧ детдомса нывкаыслысь психологиясӧ, сылысь характерсӧ. Марина казялӧ, мый мамыс некутшӧм мыжысь сійӧс оз вид ни кучкы. Сы гӧгӧрвоӧм серти, оз кӧ кучкы, сідзкӧ оз ас челядьӧн лыддьы, а казеннӧйӧн, полӧ, мый бӧр босьтасны сійӧс. И Марина вӧчӧ сэтшӧм мыж, мыйысь Анюта «лачкис» нывкаӧс да и «мирӧмутӧн» на шуис. А Марина эз и думайт бӧрдны, сійӧ гажапырысь котӧртіс ывлаӧ: ӧні сійӧ тӧдіс, мый сійӧ мамыслы ас, мый сійӧ лоис ӧткодьӧн Васиккӧд, Ленакӧд да Ириннякӧд.

Марина став сьӧлӧмнас пырӧдчӧ выль семьяӧ, да и оз сӧмын семьяас, а рӧдасвужъяс, сюся кывзӧ мамыслысь висьталӧмсӧ дед-баб йывсьыс да юалӧ: «Мамук, а ми ветлам сэтчӧ, кӧн гуыс миян бабъяслӧн?» Зэв гӧгӧрвоана детдомса нывкалӧн тайӧ кӧсйӧмыс, ӧд неважӧн на сылӧн некод эз вӧв, а ӧні сійӧ шуда: сылӧн эм мам, чойвок, а нӧшта на и рӧдвуж да дед-бабыслӧн гуясыс, му, кодкӧд йитчис сылӧн олӧмыс да лоис меддонаӧн.

«Майбыр» повестьысь ми казялам ыджыд философскӧй мӧвп, джуджыда олӧмсӧ донъялӧм, йӧзкостса вежӧр.

Тайö олöм мурталöм-донъялöмсö ми кылам Анюталöн кывъясысь (кöть и веськыдджыка (прямолинейнöйджыка) артмöма шуöмыс): «Помнитöй, челядь, бабъястö, дедъястö, кодъяс асьныс муын куйлöны, а ас пыдиныс миянöс колисны овны. Мортлы паметьтöг оз позь. Кутшöм бадь вуж пыдысьджык васö юö — сылöн тулыснас и коръясыс вежджыкöсь. Паметьтöм морт и водзö мунны оз слöймы». Со кутшöм мöвпъяс видзö-кутö Анюта аслас юрас: быд воськовысь му вылас кывкутны ай-мамыслöн сöстöм пameть водзын. Пыдысьджык босьтны вынсö чужан муын да нуöдны югыд визь олöмас да нöшта кыв кутны и быдмысь поколение водзын.

Татшöм жö мöвпъяс и Митрук Васьлöн: «Вöлі и абу Митрук Вась, некутшöм кок туй ас бöрся эз коль. Куим пи вöлі... Но пиян абу, и ачыс, гашкö, регыд оз ло, кыдз коркö шуліс Евгенья, кулас да помасяс рöд». И та вöсна ещö на гöгöрвоанаджык Митрук Васьлöн пöсь көсйöмыс, олöм визьсö водзö нуöдны зыртчöмыс.

Со и лыддьöма повесть, бергöдöма медбöръя лист бок, а миян олöмын быттьö содіс выль тöдса, авъя коми ань — Майбыр Анюта, сідз жö и коми литература озырмис выль нывбаба персонажöн.

●

И. В. КОДАНЁВ

1982 вося сентябрь 15 лунö кувсис коми писатель, журналист Иван Васильевич КОДАНЁВ.

И. В. Коданёв чужліс 1916 вося ноябрь 10 лунö Сыктывкар бердса Слöбöда сиктын гöль крестьянин семьяын, велöдчис карса шöр школаын, а сэсся помаліс Тамбовын пехотнöй училище. Великöй Отечественнöй война вылын участвуйтöм бöрын дыр кад чöж вöлі военнöй служба вылын. Сылы сетöма уна правительственнöй награда.

Иван Васильевич 1945 вося майсянь КПСС-са член.

Журналистскöй туйыс Иван Коданёвлöн заводитчис райгазетсянь, ас кадö веськöдліс «Вöрлэдзысь» газетын отделöн. Сэсся пенсия вылас петтöдз дасьтіс Коми АССР-са Гостелерадиоын литературнöй да драматическöй передачаяс.

Медводдза висьтъяс Иван Васильевич йöзöдіс 1958 воын. Сэксянь сійö медбöръя лов шыöдзыс коми литератураын, век нуöдіс ассыс лöсас. Коми книжнöй издательствоын да Москваса «Детгизын» Иван Коданёвлöн коми да роч кыв вылын петавлісны кызь книга. Иван Васильевич кызвыннас гижис-сьыліс мича коми вöр-ва йылысь да сиис ассыс гижöдъяссö челядьлы.

И. В. Коданёв вöлі удж да вöр-ва радейтысь, ёртъяс дінö сибыд мортöн. Сэтшöмöн и кольö сійö миян вежöрын да сьöлöмын.

Коми АССР-са писательяс Союзлöн правление «Войвыв кодзув» журналлöн да «Югыд туй» газетлöн редакцияяс.

Таисия ГРИНФЕЛЬД,
Лидия ШИШКИНА

Коми литературалӧн история

Коми кыв да литература велӧдан наука вӧчис итогъяс уна вося корсьысьӧмъяслы коми войтырлӧн йӧзкостса да профессиональнӧй творчестволӧн чужӧм-сӧвмӧмын, историяын да жанрӧвӧй структураын. Тайӧ корсьысьӧмъяссӧ вӧлі заводитӧма XIX нэмын на. Помалӧма академическӧй удж, кодӧс сиӧма коми художественнӧй кыв тӧдмалӧмлы. Куим ыджыд том лоӧны коми литературоведениеын медводдза опытӧн материалсӧ системнӧя ӧтувтӧмын да изложитӧмын. Хронологическӧй обзоръясын да монографическӧй «портретнӧй» главаясын восьтӧма прозаикъяслысь, поэтъяслысь да драматургъяслысь аслыспӧлӧслунсӧ.

Медводдза книгасӧ, кӧні торъя главаясын сетӧма коми фольклорлысь уна плана исследованиеяс, вӧлі донъялӧма нин книга йӧзӧдӧм бӧрас Г. Беляевлӧн «Красно словечко народное» рецензияын, коді петавліс «Красное знамя» газетын 1979 вося октябрь 16 лунӧ. Но ӧні, кор куимнан томсӧ лыддян ӧттшӧтш, бурджыка казялан йӧзкостса творчество видлалӧмыслысь коланлунсӧ.

Ёна мӧрччӧ учёнӧй-фольклористъяслӧн коми войтырлысь йӧзкостса поэтическӧй творчестволысь важ да ӧнія жанръяссӧ туялӧм. Медсясӧ колӧ пасйыны, мый ӧнія фольклор чукӧртысьяслы удайтчис восьтны йӧзкостса творчествоын сэтшӧмтор, мый йылысь революцияӧдз кӧть и кывлісны, но эз вӧв докажитӧма. Сёрниыс мунӧ медсясӧ уджалан сьыланкывъяс да импровизацияяс йылысь, кодъяс петкӧдлӧны важ коми йӧзлысь и видз-му вӧдитӧм, а не сӧмын вӧралӧм. Воғӧгӧрса видз-му дорын уджалан сьыланкывъяс, кодъясӧс гижӧма ижмаса сиктъясын, сетісны профессор А. К. Микушевлы позянлун дасьтыны научнӧй гипотеза, мый тайӧ сьыланкывъясыс зэв важсяӧсь, найӧ аслысног сӧвмӧмаӧсь прапермскӧй импровизацияысь да сідз воисны миян кадӧдз.

Сэтшӧм жӧ интереснӧйӧсь коми эпическӧй традицияяс обобщитӧмлӧн результатъяс. Тайӧ традицияясыс ӧнӧдз дзоньвидзаӧн кольӧмаӧсь эпическӧй сьыланкывъясын да балладаясын. Героическӧй характера сюжетъясыс абу уна, но найӧс велӧдӧмыс индӧ национальнӧй фольклор история вылӧ, а медсясӧ комиа-роча фольклорнӧй йитӧдъяс вылӧ.

«Коми литературалӧн история» медводдза томын торъялӧ ӧкмысӧд глава. Сійӧс гижӧма коми музыка тӧдысь да сійӧс джуджыда донъялысь искусствоведениеса кандидат П. И. Чисталёв. Сійӧ сетӧма коми сьыланкывъяслы музыкально-поэтическӧй характеристика, гижӧма диатоника йылысь, коді артмӧдӧ йӧзкостса сьыланкывъясын подув, видлалӧ налысь интонационнӧй структурасӧ.

Первой томын медся тӧдчанаторйӧн лоӧны бур комментарийяс художественнӧй кыв видлалігӧн.

«Историялӧн» мӧд томын петкӧдлыссьӧ зэв кузь кадколастса материал: XIV—XVIII нэмъясся медводдза гижӧда памятникъяссянь да медводдза литературнӧй образецъяссянь коми кыв вылын (П. Клочковлӧн, П. Распутинлӧн, Г. Лыткинлӧн произведениеяс) Великӧй Отечественнӧй война кадся сӧветскӧй литератураӧдз. Тані видлавсьӧны литература сӧвмӧмын сэтшӧм ыджыд тшупӧдъяс, кыдзи олӧм да удж коми литературалы подув пуктысь И. А. Куратовлӧн, сложнӧй да абу ӧткодь тӧдчанлуна творчество XIX нэм помся да XX нэм заводитчӧмса гижысьяслӧн (Г. Лыткинлӧн да К. Жаковлӧн), литературалӧн кок йылӧ сувтӧмыс 20-ӧд воясӧ, да ёна ӧдйӧ быдмӧмыс 30-ӧд воясӧ.

Бурторйӧн тайӧ томас лоӧ фактъяс тӧждысьӧмӧн видлалӧм, писательяслӧн олӧм да удж йылысь озыр материал стӧча туялӧм да анализируйтӧм.

Книгасӧ нӧшта торйӧдӧ сійӧтор, мый быд автор восьтӧ писательлысь портретсӧ оз сӧмын художественнӧй творчество пыр, а ёна паськыдджыка. Коми гижысьяс зэв активнӧя уджалісны культура да просвещение областьын, а сідз жӧ вӧліны коми йӧзлысь национальнӧй самосознание петкӧдлысьясӧн.

Такӧд йитӧдын тырыйӧ ас местаын лоӧ казьтыштӧм П. Савваитовлӧн медводдза «Грамматика» йылысь, И. Куратовлӧн лингвистическӧй уджъяс анализируйтӧм, Г. Лыткинлысь «Зырянский край при епископах пермских и зырянский язык» научнӧй удж видлалӧм, К. Жаковлӧн этнографическӧй уджъяс йылысь сёрни да коми филолог да поэт В. И. Лыткинлӧн научнӧй деятельность йылысь торъя висьталӧм.

Лӧсяланаӧн лоӧ и мӧд принцип — гижысьяслысь биографиясӧ да налысь сьӧкыд олан туйсӧ подробнӧя петкӧдлӧм. Ӧд царизм кадӧ коми войтырлӧн эз вӧв весиг асланыс письменность. Став тайӧ казьтӧмторйыс висьталӧ зэв ыджыд исторической воськов йылысь не сӧмын литератураын, но и став коми йӧз олӧмын. Литературоведческӧй анализыслӧн татшӧм историко-культур-

нӧй подулыс лоӧ авторъясыслӧн ыджыд вермӧмторйӧн.

Абу ставыс, мый сетӧма тайӧ томас, ӧткодь значение сертиыс да велӧдӧм (изученность) сертиыс. Коми литературалы подув пуктысь И. А. Куратовлысь олӧмсӧ да уджсӧ ӧнія кадӧ уна боксянь видлалӧма да донъялӧма коми да роч сӧветскӧй учёнӧйясӧн монографияясын да уна лыда статьяясын. Та вӧсна, сылы сиӧм разделын тӧдчана куратовед А. Н. Фёдорова нуӧдӧ аслыспӧлӧс визь гижысьыслысь туй визьсӧ исследуйтӧмын. Авторыс паськыда пӧльзуйтчӧ архивнӧй материалъясӧн, ыджыд вниманиеӧн видлалӧ произведениеяссӧ идейно-тематическӧй уровень боксянь да поэтика боксянь. Сылӧн анализыс торъялӧ джуджджаӧн да стӧч выводъясӧн. Исследователыс тӧдчӧдӧ, мый И. А. Куратов лӧсьӧдліс стихыслысь уна пӧлӧс ритмико-интонационнӧй структурасӧ бесписьменнӧй кыв вылын, кӧні эз вӧв некутшӧм литературнӧй традиция, та вӧсна сылы ковмис ӧттшӧтш уджавны фразеология, синтаксис да кывбуръясӧн форма вылын. Та боксянь, ми думысь, и колӧ водзӧ нуӧдны корсьысьӧмъяссӧ куратоведъяслы. Куратов поэзияын фольклорнӧй элементъяс, образностьыслӧн аслыспӧлӧслуныс, коді тӧдчӧ весиг роч кыв вылӧ вуджӧдӧм бӧрын, да мукӧд проблемаяс велӧдӧм водзӧ озырмӧдас ӧнія наука.

Таköд тшӧтш «История» висьталӧ сэтшӧмторъяс йылысь, мый абу на тӧдса уна лыда лыддьысьысьяслы, да и исследователь яс тайӧ фактъяссӧ велӧдӧмын вӧчӧны на медводдза воськовъяс. Интереснӧй Г. Лыткин йылысь гижӧд. Нималана учёнӧй-языковед И. И. Срезневскийлӧн велӧдчысь, Петербургскӧй университет помалӧм бӧрын сійӧ ӧткажитчӧ учёнӧй карьераысь, медым нуны ассьыс тӧдӧмлунъяссӧ рӧднӧй народлы. Сылысь олӧмсӧ да уджсӧ «Историяын» донъялӧма ӧтар боксянь, ми думысь, колӧ вӧлі артыштны XIX нэм помся общественнӧй, идеологическӧй да литературнӧй олӧмсӧ Россияын ставнас. Г. Лыткинлӧн кӧсйӧмъясыс вӧліны ӧткодьӧсь 1870-ӧд воясся став том войтырыскӧд, кор заводитчис народническӧй движение «Хождение в народ». Сэки уна велӧдчӧм нывъяс да зонъяс эновтлісны «шоныд позъяссӧ» да мунлісны сиктъясӧ учительясӧн, акушеркаясӧн, медым вайны пӧльза народлы. Ми думысь, тайӧ идеяясыс (а статьяас пасйӧма, мый том Лыткин вӧлі матын «Земля и воля» общество дінын) и ворсісны ассьныс роль сы судьбаын. Вӧлі кӧ колана ногӧн петкӧдлӧма эпохалысь особенностьяссӧ, сэки эськӧ и Лыткинлысь олӧм-уджалӧмсӧ лои донъялӧма уна боксянь да объективнӧйджыка. Бур вӧлі, исследователь яс кӧ босьтчисны восьтыны тайӧ проблемасӧ.

Оз тырмы паськыд видзӧдласыс, XIX нэм пом да XX нэм заводитчӧмса общественнӧй да литературнӧй закономерностьяссӧ учитывайтӧмыс и К. Жаковлысь творчествосӧ донъялӧмын. Статьяас характеризуйтӧма писательсӧ кыдз консерваторӧс. Тайӧ коми йӧз пӧвстысь петӧм ыджыд таланта мортыс, Давпон сиктысь резчиклӧн пи, лои философия да логика кузя профессорӧн Петербургса психо-неврологическӧй институтын. Сылысь олӧмсӧ да уджсӧ, кыдз философлысь да писательлысь, колӧ донъявны джуджыдджыка, петкӧдлыны сы творчествоын противоречиеяслысь объективнӧй да субъективнӧй подувсӧ. Исследователыс дерт жӧ прав, мый аддзӧ противоречиеяслысь главнӧй причинасӧ социальнӧй положениесыс, йӧз дорысь ӧтдортчӧмысь (та йылысь гижліс и ачыс писательыс биографическӧй повестын «Сквозь строй жизни»). Дерт, сылӧн «лимитизм» теорияыс челядь сяма XX-ӧд нэмся материалистическӧй философия дінын. Правильнӧ и сійӧ, мый писатель художественнӧй творчество юкӧнын петкӧдлӧ ассыс философскӧй идеясӧ да художественнӧй образъяссӧ йитӧмӧн. Ставыс тайӧ сідз. Но тайӧ явлениеяс вылас позьӧ видзӧдлыны и мӧд ног. Тайӧ — ас вӧсна тӧждысьтӧг, сьӧлӧмсянь сетчӧм тӧдӧмлунъяслы, наукалы, код ради крестьянинлӧн пи кужис мунны став сьӧкыдлунъяс пырыс. К. Жаковӧс ёртъясыс зэв стӧча шулывлісны «Зырянскӧй Фаустӧн». «Проклятӧй» олӧмыслӧн философскӧй вопросъясыс лоліны Жаковлӧн личнӧй проблемаӧн. Ассьыс став олӧмсӧ пуктіс сы вылӧ, медым корсьны истинасӧ, сюртчис пырны природаыслӧн тайнаӧ математика, астрономия, философия отсӧгӧн. Сійӧ переживайтіс «мирӧвӧй трагедиясӧ» кыдзи ассьыс личнӧй драма. И художественнӧй творчествоас (кодӧс вӧлі шуӧма «фантазияӧн», философскӧй мойдӧн) водзӧ зілис тӧдмавны природаыслысь нэмӧвӧйся гусяторъяс. Медбӧрын, и Жаковлӧн философскӧй теорияыс, сылӧн зільӧмыс корсьны олӧмыслысь медводдза подувсӧ эз артмыны куш местаас, а йитчӧма неоидеалистическӧй корсьысьӧмъяскӧд ӧтилаӧ, артмӧма религиознӧй сознаниелӧн кризис бӧрын, мый ёна вӧлі паськалӧма XX нэм заводитчигӧн роч интеллигенция пӧвстын.

Роч литература исследуйтысьяс бӧръя воясӧ ёна паськыда анализируйтісны тайӧ интерессӧ «сущностнӧй» проблематикасӧ, коді вӧлі характернӧйӧн XIX нэмпомса да XX нэм заводитчӧмса литератураын. Найӧ восьтісны зэв сложнӧй литературнӧй туй визьяс да стиль яс тайӧ эпохалӧн искусствоын, кор вӧліны уна пӧлӧс художественнӧй тенденцияяс, а реалистическӧй поэтика ас вывтіыс нуӧдіс тӧдчана вежсьӧмъяс, активизируйтчис, озырмис романтическӧй элементъясӧн. Ёна паськалӧ сійӧ кадӧ и мойдкыв форма. Дзуг стилистическӧй да идеологическӧй явлениеяс видлалігӧн колӧ повтӧгджык мыджсьыны роч литературоведениелӧн да искусствоведениелӧн шедӧдӧмторъяс вылӧ. Таысь кындзи, писательяслысь творчествосӧ видлалігӧн социалистическӧй исследованиеланьь сюртчӧм, а не эстетическӧйланьь, гӧльмӧдӧ донъялӧмсӧ да вайӧдӧ найӧс ӧтмоза петкӧдлӧмӧ.

Книгаыслысь мӧд юкӧнсӧ сиӧма коми сӧветскӧй литература кок йылӧ сувтӧмлы 1917 восянь Великӧй Отечественнӧй война помасьтӧдз. Сэні эрдӧдӧма сӧветскӧй национальнӧй литература сӧвмӧмлысь закономерностьяс да социалистическӧй реализмлысь принципъяссӧ вынсьӧдӧм.

Туявсьӧ жанръяслӧн торъя кадколастӧ быдмӧм-сӧвмӧм: прозаын, поэзияын, драматургияын. Тайӧ быдмӧм-сӧвмӧмыс воссьӧ кыдзи обзорнӧй главаясын, сідзи и «персоналийясын», кодъясӧс сиӧма коми литератураын тӧдчана писательяслы: В. Савинлы, М. Лебедевлы, В. Чисталёвлы, В. Лыткинлы да мукӧдлы. Тайӧ юкӧнъясас петкӧдлыссьӧ гижысьяслӧн творческӧй аслыспӧлӧслуныс, и сэк жӧ джуджджӧдӧма торъя проблемаяс, кодъясӧс сувтӧдӧма ӧтувъя разделъясас. Сэні пасйӧма партийность, народность да активнӧй позициясӧ тӧдчана писатель В. Савинлысь, петкӧдлӧма В. Чисталёвлӧн творчествольсь фольклорнӧй основасӧ, А. Размыслов поэзиялысь лиризмсӧ, ыджыд тӧждлун тӧдчӧ В. Юхнинлысь, Н. Дьяконовлысь да С. Ермолинлысь творчествосӧ видлалӧмын да с. в.

Став писательясыслысь творчествосӧ восьтӧма ыджыд историческӧй вежьӧмъяскӧд йитӧдын, кодъяс мунісны Коми крайын. Книгаыслӧн тайӧ юкӧнас торъя ыджыд места босьтӧ литературнӧй полемика. Паськыда вайӧдӧма дискуссия материалъяс, кодъясӧн вӧліны озырӧсь 20-ӧд, 30-ӧд воясӧ республикаса газетъяс да журналъяс. Интереснӧя петкӧдлӧма поэтъяс костын вен выль поэтическӧй формаяс корсьӧм вӧсна, медсясӧ классическӧй традицияын гижысь М. Лебедев да выль формаа белӧй стих гижысь В. Чисталёв костын. Зэв жаль, мый исследовательясыс тайӧ вопроссӧ восьтігӧн зэв рама петӧны национальнӧй литература рамкаяс сайӧ, медым нуӧдны визь процессъяскӧд, кодъяс мунісны став сӧветскӧй литератураын. Сідз жӧ, выль художественнӧй средство корсьӧмъяс вӧліны 20-ӧд воясӧ и роч литератураын. Та йылысь казьтыштӧмыс эськӧ тӧдчӧдіс, мый том коми литературалы медводдза воськовъяссяньыс ковмис решайтны сьӧкыд задачаяс художественнӧй кыв лӧсьӧдӧмын. Коми литература лои уна национальностя сӧветскӧй литературалӧн торйӧдны позьтӧм юкӧнӧн, олӧ ӧти интересъясӧн.

Тӧдчӧ, мый мӧд томас произведенияссӧ тырмытӧма видлалӧма эстетическӧй боксянь. Мукӧд главаясас писательяслысь творчествосӧ анализируйтӧма сӧмын тематика боксянь, мый и вайӧдӧ описательностьӧ да повторъясӧ (1920—1930-ӧд воясся проза йылысь юкӧнъяс). Аналитичностьсӧ тшӧкыда вежӧма общӧй кывъясӧн. Татшӧм литературнӧй штампъяс: «близость поэта к народу», «яркость и простонародность языка», «правдивость произведений»— оз восьтны аслыспӧлӧслунсӧ В. Савин творчествольсь.

Та боксянь бура гижӧма 30-ӧд воясся драматургия йылысь раздел (авторыс А. К. Микушев) да главаяс, кодъясӧс гижӧма А. Ванеев, кӧні сійӧ зільӧ сетны поэтъяслысь кывбуръясын техника торъялӧмсӧ. Главаясын, кодӧс сиӧма А. Размысловлы да В. Елькинлы (ми найӧс лыддям медся удачнӧйӧн) исследовательыс кужӧма сетны стӧч анализ поэтъяслӧн творчество йылысь, тематикасӧ восьтӧма эстетическӧй аслыспӧлӧслунсӧ петкӧдлӧмӧн.

«Коми литературалӧн история» 3 томыс петкӧдлӧ поэзиялысь, прозалысь да драматургиялысь 35 вочӧжся сӧвмӧм-туӧмсӧ 1980-ӧд вӧдз. Тайӧ воясса литературнӧй олӧмсӧ анализируйтӧмлӧн сьӧкыдлуныс сын, мый ӧнія литературнӧй процессас век на мунӧны кутшӧмсюрӧ вежсьӧмъяс.

Коймӧд томыслӧн структураыс лӧсялӧ сӧветскӧй литература периодизациякӧд: войнабӧрса да ӧнія литература. Найӧс торйӧдӧ Коми республикаса гижысьяслӧн медводдза съезд, кодӧс вӧлі нуӧдӧма 1958-ӧд воын. Медыджыд коланлуныс войнабӧрса коми литератураын, кыдзи и став сӧветскӧй литератураын, 1945—1958-ӧд воясӧ, вӧлі воинсвободительлысь реалистическӧй образ лӧсьӧдӧмын, коді воис Великӧй Отечественнӧй война помасьӧм бӧрын гортӧ мирнӧй олӧм строитны, а паськыдджыка кӧ шуны — сӧветскӧй мортлысь образ, коді вермис фашистскӧй орда да строитӧ социализм. Коми гижысьяс ыджыд вермӧмъяс шедӧдісны современниклысь ӧтувъя портрет лӧсьӧдӧмын, такӧд тшӧтш сӧвмӧдісны чужан кывйыслысь уна пӧлӧс позянлунсӧ. Ыджыд тӧдчанлун ворсіс таын национальнӧй опыт, коді петкӧдчис характер восьтӧмас коми прозаикъяслӧн да поэтъяслӧн гижӧдъясын.

Литературасӧ донъялігӧн авторъясыс оз дзебны сьӧкыдлунсӧ, коді йитчӧма административностькӧд да субъективизмкӧд 50-ӧд воясса критикаын. Исследовательяс петкӧдлӧны, кыдзи коми критика дорйис художественнӧй правда вӧсна искусствоын трагедийнӧй (конфликтнӧй) ситуация, поэзияын лирическӧй геройлысь «правояс», старайтчисны вермыны литератураын мелкотемье да бытоописание дінӧ сынӧм да дорйыны искусствоын художественнӧй обобщение.

Ӧнія литературнӧй процесс характеризуйтӧмын (1958—1980-ӧд вояс) торйӧдӧма идеологическӧй да эстетическӧй могъяс, кодъясӧс решайтіс коми литература сӧветскӧй литературакӧд ӧтвыв. Ӧнія литература утверждайтӧ миян современниклысь коммунистическӧй мировоззрениесӧ, шыасьӧ нравственнӧй воспитание тема дінӧ — такӧд тшӧтш быдмӧ и профессиональнӧй мастерствоыс прозаикъяслӧн, драматургъяслӧн да поэтъяслӧн.

Обзорнӧй главаясыс медответственнӧйӧсь, налы колӧ ӧтувтны да теоретическӧя вежӧртны став материалсӧ. Бура подулалӧмаӧсь обзорнӧй статьяяссӧ И. М. Ванеева, А. К. Микушев проза кузя да А. Е. Ванеев, В. Н. Дёмин — поэзия кузя. Пасйӧмаӧсь основнӧй тенденциясӧ социалистическӧй реализм методлысь жанръяс выльмӧдӧмын да стилевӧй формаяс корсьӧмын.

Медся тӧдчанаӧн современникӧс нравственнӧя воспитайтӧмын шуӧма челядьлы литература. И зэв бур, мый авторъяслӧн коллектив лишӧдіс «Коми литературалӧн историяын» места челядьлысь проза да поэзия видлалӧмын быдса глава. Челядьлы литература медводз, дерт, мыджсис фольклор вылӧ да роч кыв вылысь вуджӧдӧм литература вылӧ. Челядьлы гижысьяс пӧйдитісны туй прямолинейнӧй аллегориясянь психологическӧй зарисовкаӧдз, коді гӧгӧрвоана и гырысьлы и челядьлы. Ӧткодьӧн мукӧд литератураяскӧд лоӧ сійӧ, мый талантливӧй

писательяс, кодъяс гижӧны гырысьяслы, сідз жӧ бура асьнысӧ петкӧдлісны и челядьлы литература лӧсьӧдӧмын, тайӧ Г. Юшков, В. Лыткин, В. Ширяев да мукӧдъяс. Челядьлы сиӧм главаясас позис пасьӧкыдджыка петкӧдлыны гижысьяслысь кужанлунсӧ, а то тшӧкыда колӧ веритны исследовательыслы кыв вылӧ, кор сійӧ гижӧ челядь проза да поэзия быдмӧм йылысь. Статьяас казьтӧма, мый коми писательяс нырччӧны лӧсьӧдны национальнӧй характера геройлысь тип. Ми серти, коми висьтъясын, кӧні геройсыс — челядь (например, И. Тороповлӧн произведениеясын), татшӧм типыс эм нин, и та йылысь позис сёрнитны збойджыка.

Ӧнія литературнӧй олӧмын характернӧй чертаӧн лоӧ Сӧветскӧй Союзса национальнӧй литератураяслӧн качественнӧя быдмӧм. Литература — нӧшта ӧти пример ленинскӧй национальнӧй политика нуӧдӧмлы, кор сӧвмӧны вокъяскӧд ӧтвыв коми йӧзлӧн талантъяс. «Коми литературалӧн историяын» тайӧс бура петкӧдлӧма «портретнӧй» главаясын, кодъясӧс сиӧма коми писательяслӧн творческӧй аслыспӧлӧслунлы.

Лӧсьыда анализируйтӧма И. М. Ванеева Иван Тороповлысь творчествосӧ. (Дерт, тайӧ абу ӧти бур удж коймӧд томас). И. Г. Торопов, коді исследуйтӧ аслас произведениеясын современниклысь нравственнӧй содержаниесӧ, тӧдса ставсоюзса лыддьысьяслы. Сійӧ восьтӧ геройяслысь олан сямсӧ сьӧкыд да сложнӧй кадколастӧ.

Интереснӧя петкӧдлӧма Геннадий Анатольевич Юшковлысь творчествосӧ, коді аслас произведениеясын петкӧдлӧ важ крестьянскӧй уджалан этика. Сідз жӧ бура гижӧма Альберт Егорович Ванеев творчество йылысь, кӧні пыдісянь туялӧма коми поэзиялысь национальнӧй панассӧ. Сылӧн лирическӧй геройыс ёся кылӧ чужан муыслысь лов шысӧ, аддзӧ мичлунсӧ ас гӧгӧрсьыс.

Тайӧ писательяс йывсьыс, да и мукӧдъяс йылысь тшӧтш, литературоведъяс гижӧны бур профессиональнӧй тӧдӧмлунӧн, сьӧлӧмсяньыс.

Такӧд тшӧтш окота сувтыштлыны и тырмытӧмторъяс вылӧ. Некымын глава, кӧні восьтсьӧны прозаикъяслӧн, драматургъяслӧн да поэтъяслӧн портретъясыс, ӧта-мӧдсьыс оз торъявны. Тайӧ артмис эз сы вӧсна, мый гижысьясыс ӧткодьӧсь, ӧд быд гижысьлӧн эм творческӧй аслыспӧлӧслун, а артмис сы вӧсна, мый анализируйтӧма сӧмын биографиясӧ да гижӧдъяслысь тематикасӧ. Тематическӧй ӧткодьлунсӧ да жанръяслысь торъялӧмсӧ исследуйтӧма, а эстетическӧй джуджталунсӧ, мый серти и позьӧ тырвыйӧ донъявны гижысьыслысь новаторствосӧ, абу бура восьтӧма. Мукӧд дырйиыс уна места босьтӧ произведениеыслысь сюжетсӧ висьталӧм, шуам, Я. Рочевлысь творчество донъялігӧн.

Вӧчам итог. Медводдза ыджыд воськов национальнӧй художественнӧй кыв историяын лои вӧчӧма. Мый колӧ вӧчны литературоведъяслӧн коллективлы водзӧ? Ми думысь, бур лоӧ, паськӧдны кӧ коми литература исследованиелысь фонсӧ, колӧ збойджыка сравнивайтны сійӧс Сӧветскӧй Союзса мукӧд литератураяскӧд и, дерт, тӧд вылын кутны творческӧй процессъяс, кодъяс мунісны роч литератураын разнӧй кадӧ, медсясӧ XIX нэм помасигӧн да XX нэм заводитчигӧн, 1920—1930-ӧд воясӧ. Та дырйи оз позь вунӧдны сложнӧй историко-литературнӧй явлениеяслысь ӧнія трактовка, кодъясӧс сетӧны союзнӧй литературоведъяс.

Коймӧд томас эськӧ эм В. И. Мартыновлӧн статья, кӧні сетӧма уна факт сӧветскӧй национальнӧй литератураяслӧн йитӧдъяс йылысь, но сійӧ, медсясӧ, восьтӧ литературнӧй переводъяслысь характерсӧ, и та ыджда академическӧй уджын оз веж колана ногӧн став историко-литературнӧй картинасӧ. Бур вӧлі, позис кӧ аддзыны литературнӧй эпохасӧ да литературнӧй атмосферасӧ обзорнӧй, а сідз жӧ «портретнӧй» главаясыс.

И дерт жӧ, колӧ уджавны литературнӧй фактъяслысь да закономерностьяслысь теоретическӧй анализсӧ джуждӧдӧм вылын. «Историяын» вайӧдӧма материал литературнӧй дискуссияяс йылысь 1930—1970 воясӧ, писательяс йылысь критикъяслӧн паныда, разнӧй нога гижӧдъяс, эмӧсь пасйӧдъяс национальнӧй традицияяс тӧд вылын кутӧмӧн социалистическӧй реализмлӧн методъяс творческӧя сӧвмӧм йылысь. Но став тайӧ колана материалыс монографияын сӧмын пасйӧма да лыддьӧдлӧма. Литературалысь эстетическӧй сӧвмӧмсӧ колӧ петкӧдлыны ыджыд тшупӧдъяс вуджигӧн (шуам, бесконфликтнӧй теориякӧд тышын) да с. в.

Коми художественнӧй кывлӧн водзӧ туӧм-быдмӧм, коми йӧзлысь эстетическӧй опытсӧ гижӧдъясын тӧдчӧдӧм-петкӧдлӧм, коми литературалӧн озыр йитӧдъяс роч литературакӧд да Сӧветскӧй Союзса мукӧд национальностя литератураяскӧд — ставыс тайӧ водзӧ вылӧ паськыд туйяс, медым вӧчны эстетическӧй да философскӧй обобщениеяс.

Ӧтвылысь тӧждысьӧмӧн

Бӧръя нёль воӧн бурлань тӧдчана воськов вӧчис вӧралысьяслӧн да чери кыйысьяслӧн Коми республиканскӧй общество. Районъясса да каръясса обществоясӧн угоддьӧяс вылын восьталӧма воспроизводственнӧй участокъяс. Тайӧ 150—200 гектара бурджык вӧра местаяс, кӧні оз позь кыйсьыны во гӧгӧр чӧж. Сэні рӧдмӧ зверь-пӧтка да озырмӧдӧ орчча вӧралан угоддьӧяс. Пармалӧн тайӧ чӧв-лӧнь пельӧсас волывлӧны сӧмын егерьяс да охотинспекторъяс. Найӧ сьӧрсьыныс вайӧны да разӧдӧны совъяс, места вылас чегъялӧны корӧсь, заптӧны турун — тшыг, кӧдзыд пӧра кежлӧ кӧчьяслы, йӧраяслы да мукӧд зверьяслы кӧрым.

Ыджыд отсӧг егерьяслы да охотинспекторъяслы сетӧны общественникъяс — вӧралысьяс да чери кыйысьяс. Зверьяслы кӧрым заптӧмысь, пӧткаяслы кӧдзаяс да пуртікасянінъяс лӧсьӧдӧмысь ӧтдор, найӧ эрдӧдалӧны браконьеръясӧс, вӧр-ва видзысьяскӧд ӧтвыв нуӧдӧны йӧз пӧвстын пропагандистскӧй удж. И бурлань вежсьӧмъясыс тыдаланаӧсь. Дасӧд пятилетка воясӧ Коми республиканскӧй общество социалистическӧй ордӥысьӧмын РСФСР-лӧн Рытыв-Войвыв зонаын куимысь петаліс призӧвӧй местаясӧ.

Воддза вояс серти ӧні миян пӧрадоксӧ лӧсьӧдӧма бурджыкӧс, но олӧмыс пыр сувтӧдӧ выль и выль могъяс. Сідз, миянлы воліс директивнӧй письмӧ. Сійӧс кырымалӧмаӧсь Респотребсоюзлӧн правлениеысь председательӧс вежысь В. Н. Филиппов да Коми АССР-са Министръяс Сӧвет бердын охотничье-промысловӧй управлениеысь председатель А. И. Корольков. Сэні сетӧма вӧралысьяслӧн да чери кыйысьяслӧн обществоса председательяслы индӧд, медым эськӧ ассыныс пӧмыссӧ (зверь куяс) вӧралысьяс сдайтісны государстволы, а эз бокӧ. Потребкооперацияса магазинъяслы тшӧктӧма донтӧгджык вузавны небыд зарни сдайтысьяслы дрӧб-порок, вичмӧдны налы шоча вайлан тӧваръяс. Индӧдыс зэв колана, но республикаса кооператоръяс тайӧс оз на пуктыны пыдди.

Босьтны кӧ важ серти, ӧні тӧдчымӧн гӧльмис вӧр-ва, гежмаліс парма. Промысловикъяслы, вӧравны радейтысьяслы сьӧкыдджык лоис кыйны пӧмыс — уръясӧс, сьӧдбӧжъясӧс, туланъясӧс, войвылын — кыньӧс. «Небыд зарни» збыльысь лоис зарни дон, а заготконторайсын пыр на сы вылӧ мынтысьӧны сідз жӧ, кыдзи кызь во сайын. Сідз, кынь кӧ вылӧ заготконтора мынтӧ сӧмын 50 шайт, а гусьӧн сійӧс иналӧны 500 шайтысь. Кыдз шуасны, шуйга киас та ыджда барыш!

А государстволы тайӧ зэв ыджыд лёктор. Ми зілям, медым эськӧ пӧмыс эз мун бокӧ. Татшӧмторйыслы паныд сулалӧны милиция, общественникъяс. Вӧралысьяслӧн да чери кыйысьяслӧн обществоыс быд во нуӧдӧны медбур вӧралысьяс вылӧ конкурс. Пӧмыслӧвикъяскӧд, вӧравны радейтысьяскӧд заготконтораяс кырымалӧны договоръяс. Унджык зверь-пӧтка сдайтысьяслы сетам премияяс, но бурлань вежсьӧмъясыс этша на. Росохотрыболовсоюзлы, Главохоталы, Роспотребсоюзлы колӧ нюжмасьтӧг видлавны да содтыны кыйӧм зверьпӧтка вылӧ донъяс.

Государство босьтӧ ыджыд выгӧда, кор зверь куяс ньӧбӧ бур сортӧн. Заготконтораясса приёмщикъяс, дерт, кужысь йӧз. Налы ми и тшӧктам велӧдны том вӧралысьясӧс кульны зверь куяс. И найӧ вӧчӧны тшӧктӧмторсӧ. Но овлӧ, лёк кучикын мыжаыс ёнджыкасӧ пищальяс. Ӧні найӧс вӧчӧны бура, стӧча инманаӧн. Но водзті кӧ магазинъясын унджыксӧ вузалісны 28—20 калибра пищальяс, вӧлісны и 32 калибраяс — ур, тулан да мукӧд дона посни зверьяс вылӧ, то ӧні магазинъясӧ кызвыннас вайӧны 12 калибра пищальяс. Вӧралысьяс найӧс шуӧны «пушкаясӧн». Лыян сійӧн урлы либӧ дона пася туланлы — кучикыс пож моз розялӧ. 1981 воӧ ми корлім разнӧй калибръяса 700 пищаль, а мӧдӧдісны сӧмын 650, ставсӧ кыз стволаӧс, 12 калибраӧс. Норасям. «Эн босьтӧй дай»,— вочавидзӧны.

Медым сдайтны бур сорта «небыд зарни», миянлы колӧны 20—28 калибра пищальяс. Бур тайӧ и экономия боксянь. Ӧд ичӧт пищальясӧ колӧ этшаджык дрӧб-порок. Сэсся ӧні войтырыс оз нин вердчыны сӧмын вӧралӧм помысь. Вӧр-ва видзӧм кузя законъяс тшӧктӧны содтыны зверь-пӧткалысь лыдсӧ. А ыджыд калибра пищальясӧн, усьӧ кӧть оз, лыйлӧны весиг вель ыліті лэбысь пӧткаясӧс. Кельӧбъясысь унаӧн ранитчӧны, вошӧны.

Милициялӧн органъяс бӧръя кадӧ кутісны стрӧгджыка видзӧдны пищальясӧн, дрӧб-порокӧн вузасьӧм, лыйсян кӧлуйӧн вӧдитчӧм да сійӧс видзӧм бӧрся. Зэв ас кадӧ лӧсьӧдӧма колана закон. Но сійӧ кучкис и вӧралысьяслы. Райцентръясын дугдісны вузавны пищальяс. Йӧзыслы сійӧс корсьӧм могысь лоӧ ветлыны ылі каръясӧдз, вошты уна кад. Бур эськӧ, сиктын кӧ бӧр восьтісны пищальясӧн вузасьӧмсӧ.

Чери тӧдчымӧн вежӧ да озырмӧдӧ пызан выв. Сідзкӧ, чери запасъяс колӧ видзны, содтыны. Тайӧ могсӧ

пӧртӧны олӧмӧ «Комирыбвод» управлениеысь рыбинспекторъяс да ихтиологъяс. Налы отсасьӧны и миян егерьяс да охотинспекторъяс. А сэні, кӧні этша да гӧльӧсь юяс да тыяс, черисӧ колӧ рӧдмӧдны. Тайӧ уджас миян сӧмын на босьтчӧны. Дас во сайын республикаса тыясӧ да вадъясӧ вайӧдлісны ылі областьясса ваясысь арпиянӧс, но найӧ эз овмӧдчыны. А тайӧ деньга вылас позис эськӧ ёна озырмӧдны гӧльджык юяс да тыяс асланым ваясысь босьтӧм арпиясӧн.

Ыджыд лӧктор вайӧны народнӧй овмӧсъяслы кӧинъяс. Найӧ джагӧдлӧны кӧръясӧс, гортса пемӧсъясӧс, гӧльмӧдӧны вӧръяс. Бӧръя воясӧ тайӧ зверьясыслӧн лыдыс республикаын ёна содіс, а кыйсьысьяс чинісны. Ӧд олӧма йӧзлы, кодъяслӧн эм кӧинъясӧс кыйӧм кузя опыт, абу нин вын сертиыс вӧтлысьны вына, наян да сюсь зверьяс бӧрся, а велӧдтӧм том йӧзлы сійӧ оз сюр ни лыйӧмӧн, ни капканӧ.

Миян республиканскӧй общество босьтчис велӧдны йӧзӧс кыйны кӧинъясӧс. Быд во ми нуӧдам районъясса да каръясса егерьяскӧд да охотинспекторъяскӧд та кузя семинаръяс. Опыт босьтӧм могысь корлывлам велӧдысьясӧс Кировысь, кӧин кыйысь мастеръясӧс, охотоведъясӧс.

Ӧні уна первичнӧй организацияясын эм нин кӧин кыян кӧлуй: флагъяс, капканъяс, котыртӧма бригадаяс. Сідз, Эжвинскӧй районса обществоысь охотовед Турьев котыртіс кӧинъясӧс кыйысь бригада. Тадзи жӧ вӧчӧны и мукӧдлаын. Ӧні кӧинъясӧс кутісны кыйны унджык. Кольӧм воӧ кӧ республика пасьта бырӧдісны сӧмын 69 горш зверӧс, то тавося первой кварталын виӧма 113 кӧинӧс. Прилузскӧй охотобществоса председатель В. Е. Шулепов некымын вежонӧн кыйис 5 кӧинӧс, на пӧвстысь нёльсӧ — эньӧс. Нёль кӧинӧн морт вылӧ кыйисны Удорскӧй районса Разгорт сиктын олысь А. А. Жилин да Усть-Цилемскӧй районса Трусово сиктысь вӧралысь М. И. Мишуков. Нёль кӧинӧс кыйисны флагъясӧн Сыктывдинскӧй районнӧй охотобществоысь вӧралысьяс.

Кынмӧм, кӧтасьӧм морт — абу вӧралысь. Та вӧсна колӧ эськӧ, медым миян магазинъясын тшӧкыдджыка вузалісны кӧтасьтӧм, шоныд кӧм-паськӧм, но сійӧ овлӧ шоча. Гежӧда вайлӧны лямпаяс, капканъяс да мукӧд кыйсян кӧлуй.

Уджалысь войтыр эськӧ окотапырысь ньӧбисны ош яй, но кыйнысӧ сійӧс ӧні кутісны этша: вывті дона лицензияыс да путёвкаыс — гуысь кӧ — 142 шайт. Со и оз во тайӧ меса яйыс магазинъясӧ.

Медым бурджыка пӧртны олӧмӧ «Продовольственнӧй программа», сетны страналы унджык небыд зарни, яй, вӧралысьяслӧн да чери кыйысьяслӧн Коми республиканскӧй обществолы, Коми респотребсоюзлы, Роспотребсоюзлы, Росохотрыболовсоюзлы, Главохоталы колӧ ӧтвылысь тӧждысьны вӧралысьяс вӧсна, ышӧдны найӧс да могмӧдны став колана тӧварнас.

Н. МОРОХИН,
вӧралысьяслӧн да
чери кыйысьяслӧн
Коми республиканскӧй
обществоысь
председатель.

Техн. редактор *И. Оплеснин.*

Адрес редакции: 167610, г. Сыктывкар, Дом печати, комн. 26.
Телефоны редакции: 2-47-52 (гл. редактор), 2-51-52 (отв. секретарь).
Сдано в набор 24/VIII-1982 г. Подп. к печати 14/IX-1982 г. Формат 70×108 1/16. Печ. лист. 3,5+0,25 п. л. вклейка. Приведенных печ. листов 4,9. Тираж 5063 экз. Ц03426. Заказ № 6093. Цена 30 коп.

Республиканская типография Государственного комитета Коми АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли. 167610, г. Сыктывкар, ул. Коммунистическая, 20а.

1983 вося январь тӧлыссянь журнал кутас йӧзӧдны

Борис ШАХОВ

Тшӧтшъяяс

РОМАНЛӦН МӦД ЮКӦН

...Пристаньсянь кайигӧн Ленин нима улича вылӧ кежӧм бӧрын нин Саша казяліс, мый сы водзын мунысь нывбабалӧн и мыгӧрыс, и ветланногыс зэв тӧдса: балябӧжас ыджыд гӧрӧдӧ чукӧртӧм сьӧд юрсисӧ кутӧ тшапа, восьлалӧ небыда и кокниа. Саша ыдждӧдыштіс воськовъяссӧ и сӧмын орччаасигас нин тӧдіс: Лида! Сійӧ падмыштліс, но бӧрыньтчыны вӧлі сёр нин: Лида воськов шы вылас бергӧдіс юрсӧ, сумкаа кисӧ лэптіс морӧс бердас да негораа ойкнитіс:

— Ой!.. Саша?!

— Да...— сӧмын юрнас довкнитіс Саша, нинӧм сэсся мӧд ног эз слӧймы вочавидзны.

— О, боже мой, Саша!— гырысь руд синъяссьыс сявкнитіс ыджыд радлун. Сійӧ вежавидзана нюжӧдіс кисӧ.— Здравствуйте, Саша!

— Здравствуй... Лида...

— Вот и паныдасим... Кымын во...

— Уна...

— Тэнад эм неуна кадыд, Саша? Колльӧдышт менӧ...

— Колльӧда.

— Меным зэв уна колӧ сёрнитны тэкӧд... Ме сэтшӧма виччыси тэкӧд паныдасьӧмсӧ...

Саша аддзис, кыдзи Лида радліс и вежавидзис, и поліс, буракӧ, мый Саша оз кут сійӧс кывзыны, старайтчис ачыс сёрни визьсӧ нуӧдны. А Саша вот эз тӧд, мый йылысь ӧні Лидакӧд сёрнитны. Скӧраліс? Эз нин, сотчӧма и пӧимассьӧма нин, буракӧ, ставыс. И сёрни визьыс сылы эз сюр, сӧмын кывзіс Лидалысь тэрмасьӧмӧн висьталӧмсӧ.

— Вот, тані ме и ола. Пуксьылам, пӧжалуйста, Саша...

* * *

Ті лыддинныд романлысь ичӧтик тор. Романлӧн воддза юкӧныс петіс журналлӧн 1980 воын 9, 10, 11 номеръясын. Романас автор водзӧ туялӧ олӧмсӧ челядьдырся другъяс Саша Игнатовлысь, Егор Юдинлысь, Лидалысь, петкӧдлӧ найӧс верстьӧ йӧзӧн нин. Гижӧдас автор ёся кыпӧдӧ вӧр-ва видзан мог, коді йитчӧма мортлӧн уджалан культуракӧд, сылӧн оласногкӧд.

30 көп.

Индекс 73069

«ВОЙВЫВ КОДЗУВ» 1983 воын

Журналӧ вайисны выль гижӧдъяс:

Иван ИЗЪЮРОВ — «Свадьба бӧрын» повесть.

Егор РОЧЕВ — «Митрук петіс тундраысь» повесть.

Петр ШАХОВ — «Велӧдча овны» пьеса.

Геннадий ГОРЧАКОВ — «Йитчы-клеитчы» пьеса.

Выль поэмаяс да кывбуръяс, повестьяс да висьтъяс дасьтӧны:

С. ПОПОВ, В. ПОПОВ, Г. ЮШКОВ, Ю. ВАСЮТОВ, И. ТОРОПОВ, А. ВАНЕЕВ, Н. ЩУКИН, А. ЛЫЮРОВ, В. БЕЗНОСИКОВ, Н. КУРАТОВА, В. ТРЕТЬЯКОВ, А. ОДИНЦОВ, Е. АФАНАСЬЕВ, В. ТОРОПОВ, А. ПОПОВ, А. АНУФРИЕВА, В. ТИМИН, В. ЛОДЫГИН, А. НЕКРАСОВ, А. МАЛЬЦЕВ, М. ЕЛЬКИН, Е. КОЗЛОВ да мукӧдъяс.

Талунъя сӧветскӧй да коми литературалы сиӧм статьяяс йӧзӧдасны критикъяс:

А. МИКУШЕВ, Г. БЕЛЯЕВ, В. ЛАТЫШЕВА, В. МАРТЫНОВ да мукӧдъяс.

ЖУРНАЛЛӦН ДОНЫС:
ВО КЕЖЛӦ — 3 ШАЙТ 60 УР,
ВО ДЖЫН КЕЖЛӦ — 1 ШАЙТ 80 УР.

Судзӧдӧй да лыддьӧй

«ВОЙВЫВ КОДЗУВ» журнал!